ТОЗИ ДОКУМЕНТ Е ИЗГОТВЕН ПО ПРОЕКТ BG05SFOP001-3.003-0063-C01 „ДЕЦАТА НА ФОКУС В РЕФОРМАТА НА СЪДЕБНАТА СИСТЕМА“, ФИНАНСИРАН ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА „ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ“

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ СОЦИАЛЕН ФОНД

ДЕЦАТА НА ФОКУС

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

ДОКЛАД

относно проблемите в съдебното решаване на родителски спорове и наличните добри практики

ПАМБ
ПРОФЕСИОНАЛНА АСОЦИАЦИЯ НА МЕДИАТОРИТЕ В БЪЛГАРИЯ

НАЦИОНАЛНА МРЕЖА ЗА ДЕЦАТА

ИСДП
Институт по социални дейности и практики

АСОЦИАЦИЯ РОДИТЕЛИ

За нашите деца

Съдържание

I. Резюме 4

i. Акценти
ii. Цели и задачи
iii. Изявление за мисията
iv. Работна хипотеза
v. Методология
vi. Очаквани резултати

II. Правна уредба на родителските спорове относно упражняване на родителски права 9

vii. Анализ на уредбата на развода съгласно Семейния кодекс – чл. 49, чл. 50 и чл. 59, ал. 2 от СК
viii. Анализ на уредбата на споровете относно родителски права по чл. 127 от СК
ix. Анализ на разногласията между родители за пътуване на дете в чужбина – чл. 127а от СК
x. Ограничаване и лишаване от родителски права
xi. Издръжка
xii. Лични отношения на родителите по чл. 124 от СК
xiii. Най-добрият интерес детето по Закона за закрила на детето

III. Анализ на проблемите в решаването на спорове относно упражняването на родителски права 40

xiv. Анализ на общите проблеми, съпътстващи съдебното решаване на родителски спорове
1.1. Съдебна натовареност и липса на единно проследяване на случаи на родителски спорове след достигането им до съдебна фаза
1.2. Продължителност на съдебните производства за решаване на родителски спорове и рисковете от ескалация на конфликта междувременно

1.3. Нужда от специализация и мултидисциплинарен подход спрямо родителските конфликти и увеличаване на ангажираните човешки ресурси

1.4. Недостатъчен брой съдебни препращания към медиация и липса на единна методология за пренасочване на делата

1.5. Липса на скрининг механизми за установяване на насилие в хода на съдебните производства

1.6. Нужда от проследяване развитието на родителски спорове, отнасяни многократно към съда

xv. Анализ на специфичните вътрешни проблеми, съпътстващи решаване на родителски спорове

2.1. Комуникативни проблеми и ескалация на семейните конфликти

2.2. Стереотипизирана роля на бащата и майката в родителството

2.3. Социална стигма относно развода и "осъждането" на двойките, преминаващи през развод

2.4. Детето в развода:

2.4.1. информиране на детето относно развода и травмите, свързани с това;

2.4.2. мнения и предпочитания на детето относно режима на упражняване на родителски права

2.4.3. рискове от родителско отчуждение

2.4.4. изменения в социалната среда на детето в резултат от развода - приятелски кръг, образование, хобита

IV. Чуждестранни добри практики за решаване на родителски конфликти..... 59

1. Великобритания

2. САЩ

3. Канада

4. Скандинавия

5. Италия

V. Практически решения на идентифицираните проблеми.....Грешка! Показалецът не е дефиниран.**115**

i. Повишаване на институционалния капацитет за работа с родителски конфликти –специализирани обучения за съдии, адвокати, медиатори, социални работници

ii. Създаване на информационни сесии за родители в спор за упражняване на родителските си права

iii. Въвеждане на единен стандарт в образователната система за работа с деца и родители, преминаващи през развод

iv. Повишаване ролята и „гласа“ на детето в процедурите за решаваена на родителски конфликти

v. Споделено родителство - създаване на методологии за постигането му

vi. Изграждане на единен стандарт за комуникация между родителите, преминаващи през процедура по развод и общото им дете

I. Резюме

ДЕЦАТА НА ФОКУС

„Децата на фокус в реформата за съдебната система“ цели да извърши задълбочен цялостен анализ на родителските конфликти относно упражняването на родителски права, като очертае съществуващата правна рамка, съпостави я с наличните добри световни практики и предложи конкретни мерки за въвеждането на работещи стратегии за решаването на родителски спорове. Всичко това се явява част от стратегията за реформа на съдебната система, поставяща специален фокус върху детето и охраняването на неговите най-добри интереси. Настоящият доклад, ведно с приложения към него анализ, очертава основните проблемни области на съдебното решаване на родителските конфликти, изследва чуждестранните модели за справянето с тях и представя структура от конкретни мерки, които могат да бъдат предприети за решаването на всеки проблем.

Акценти

Акцент на настоящото изследване е начинът на решаване на родителски конфликти, касаещи упражняването на родителски права, най-честите проблеми, свързани с това, приложимите механизми за решаване и ефекта в дългосрочен план на конфликт между родителите върху детето и неговото развитие. Изучените емпирични данни, ведно с наличните статистики, извлечени от съдилищата посредством анкетния метод и изследване на актуалната съдебна практика, сочат за липсата на единна методология и разработена процедура за решаване на родителски конфликти. Последното, от своя страна, се потвърждава и от проведените проучвания чрез организирани фокус-групи със съдии и родители, които затвърждават гореизложеното. Това отваря вратата за прилагането на различни подходи спрямо родителските конфликти с цел тяхното овладяване и решение, които предвид своята разнородност често имат

двупосочен ефект. Всичко това предопределя и нуждата от изграждането и внедряването на единен инструмент, разработен с оглед спецификите на родителските конфликти и най-добрия интерес на детето, който да бъде внедрен като част от реформата в съдебната система и да способства за разтоварването ѝ от казуси, които изначално не ѝ принадлежат.

Цели на проекта „Децата на фокус в реформанта на съдебната система“

Налагането на една нова структура, разчитаща на овластяването на родителите в ситуация на конфликт и стимулирането им към реферирането на спорове, свързани с деца, към медиация. За осъществяването на последното обаче приоритетно ще бъде развитието на единна методология, която да бъде прилагана в казусите, препращани за своето извънсъдебно решаване, ведно с повишаване подготовката на адвокати, медиатори и съдии, работещи в сферата на семейно правосъдие и подобряване на цялостната осведоменост на широката общественост относно негативния ефект, който конфликтът или неработещите отношения между родителите имат върху детската психика. Настоящият доклад цели да обследва приложимата правна рамка за администрирането на подобни казуси, да изложи някои от проблемните ѝ аспекти и да потърси решения за подобряването ѝ, включително и посредством интеграция на установени като работещи добри чуждестранни практики.

Изявление за мисията

Мисията на настоящото изследване е да предложи един мултидисциплинарен подход към решаването на родителските конфликти, при който приоритет се дава на интереса на детето, а родителите получават предварителна информация под формата на информационни обучения / сесии за повишаване осведомеността и подготовката им за включване в процедура по медиация. Последното се основава на добрите налични чуждестранни практики, работещи по сходен начин и при които поетапно се е наложило препращането на споровете за упражняване на родителски права към тяхното решаване извън съда при паралелно подобряване на осведомеността на родителите за негативните аспектив на конфликта върху детето. Партньорите по Проекта се стремят с това да предложат една различна, алтернативна и по същността си

иновативна за страната процедура, при която медиацията бива интегрирана като част от съдебното производство и се предшества от засилената информираност относно отражението, който конфликта има върху личността на децата.

Работна хипотеза

Работната хипотеза, подложена на проверка в хода на настоящия анализ, е свързана с допускането, че липсата на достатъчно информираност у родителите за негативното въздействие върху личността на децата на родителския конфликт има за пряка последица ескалацията на спора, увеличаване на броя, вида и продължителността на съдебните производства, заведени помежду им и негативното въздействие върху сформиращата се личност на детето. Респективно, цели се потвърждение на становището, че увеличавайки осведомеността на родителите относно ползите от медиацията и положителното въздействие, което извънсъдебното решаване на споровете има върху децата, се обезпечава в максимална степен охраняването на детския интерес при паралелно цялостно устойчиво решаване на даден родителски конфликт.

Методология

Данните бяха събрани от множество различни източници, ориентирани към:

- анкетни карти, целящи събиране на наличните данни от съдилища и медиационни центрове, които бяха разпратени в началото на м. март 2019 г. и чиято информация бе събрана, обработена и на база на която бяха изведени изложените в настоящото изводи през м. април и май 2019 г.;
- провеждане на фокус-групи с експерти, работещи в сферата на семейна конфликтология, състояли се през м. април и м. май 2019 г. ;
- анкети с психолози и медиатори и проследяване на различни казуси ведно с експертното мнение на водещите ги относно факторите, предпоставили разрастване на конфликта и благоприятствали неговото овладяване, проведени през м. април и м май 2019 г.;

- изследване на чуждестранните добри практики в сферата на управление на семейни конфликти, посредством изследване на наличните чуждестранни източници;
- обследване и анализ на наличната съдебна практика относно съдебно разрешаваните конфликти, тяхното обичайно времетраене и постигани резултати.

В хода на изследването се установи нуждата от анализ на факторите, посредством които да може да бъде определено дали даден способ за решаване на родителски конфликти е подходящ или не. На база на това, настоящият доклад съдържа именно проучените фактори, установени като необходими, за да може да бъде заключено, че даден способ за решаване на спор относно упражняването на родителски права е успешен.

Експертите по Проекта се обединиха, че това са:
1) благоприятната среда, определяща развитието на личността на детето;
2) предлагане на подходящите и необходими ресурси за постигане на решение, гарантиращо това;
3) обезпечаването на необходимите услуги, посредством които да бъде осигурена най-подходяща за детето среда; и
4) въпросите на качеството при подбора на един или друг метод за намиране на решение на даден спор.

В рамките на тези различни фактори бяха обособени подкатегории, които трябва да бъдат взети предвид при прегледа на програмата, с цел оценка на цялостното функциониране на системата.

Очаквани резултати

Очакваните резултати от настоящото изследване могат да бъдат обобщени от установяването на срочната необходимост за изграждане на цялостна стратегия за решаване на спорове относно начина на упражняване на родителски права, в това число и от необходимостта от внедряването на мултидисциплинарен подход при тяхното адресиране, ведно с повишаване експертизата и достъпа до

информация от страна на всички участващи в конфликта. Предприемането на последното би имало за свой очакван резултат повишаването на броя казуси, насочени за извънсъдебното им разрешаване посредством медиация, респективно – увеличаване на броя на извънсъдебните спогодби, постигани между родителите, при увеличаване качеството на комуникацията, обезпечаване устойчивостта на даденото разрешение и гарантиране охраняването в най-висша степен на интереса на детето.

II. Правна уредба на родителските спорове относно упражняване на родителски права

През 2019 г. се навършват 10 години от влизането в сила на новия Семеен кодекс, приет на 12 юни 2009 г., обнародван на 23 юни същата година в бр. 47 на Държавен вестник и влязъл в сила, считано от 1 октомври 2009 г. (СК). На практика, първото десетилетие от прилагането на новия СК бе белязано от 9 изменения и допълнения в неговите разпоредби - фактор, индикиращ интензитета на развитие на правната уредба в сферата, редом с необходимостта от усъвършенстване на регулаторната рамка. Паралелно с това, новият ни СК стъпва на онези постулати, които са добре залегнали и изконно познати на правната ни теория и съдебна практика, позволяващи нейното естествено развитие с оглед изменената социо-икономическа обстановка. Подобни тенденции, отразяващи изменената икономическа среда, не подминават и сферата на упражняването на родителските права. На практика, едно от основните нововъведения в сферата на упражняването на родителски права се явява и приетата възможност за реферирane към тяхното решаване посредством медиация, ведно с нормативното закрепване на споделено родителство като начин за съвместно упражняване на родителски права в случаите на постигнато за това съгласие между родителите. Паралелно с това, допълнително се закрепя и "най-добрият интерес на детето" като основен критерий, посредством който дадено решение може да бъде подкрепено или отхвърлено от съда. Всичко това съвместно благоприятства да бъде прието, че новата и усъвършенствана правна уредба имплементира международно признати положения за грижа за децата, осигуряване на тяхното развитие и защитата на техния интерес. Независимо от това обаче практическото приложение на новоприетата разпоредба остава крайъгълният камък за цялостното подобряване на наличния инструментариум за решаване на

родителските конфликти. С оглед на това, по-долу ще бъде представен анализ на част от разпоредбите, имащи отношение към родителските права.

Анализ

Анализ на уредбата на развода – чл. 49, чл. 50 и чл. 59, ал. 2 от СК

Както и в предходния Семеен кодекс, разводът запазва двете си измерения на такъв по исков ред в хода на едно исково производство и такъв по взаимно съгласие в рамките на едно охранително производство. Предвид това и независимо от избраната процедура, разводът задължително следва да даде отговор на точките, изложени в чл. 51, ал. 1 от СК, а именно:

- местоживеенето на децата;
- упражняването на родителските права;
- личните отношения на родителите с децата;
- издръжката на децата;
- ползването на семейното жилище;
- издръжката между съпрузите; и
- фамилното име.

От съществено значение е обстоятелството, че именно интересът на децата следва да бъде в максимална степен охранен преди съдът да пристъпи към приемането и одобряването на дадено разрешение, постигнато между родителите доброволно. По същество, тази преценка е предоставена на съдията, който с цел осигуряването на това най-добрият интерес на детето от дадена

спогодба да бъде защитен, има правомощията да поиска становище на дирекция „Социално подпомагане“. Подобни правомощия, чието упражняване е предоставено на съдията за упражняване по своя дискреция, целят да овластят съда, като трета, независима на спора институция, с възможността да подложи на съмнение дали постигнатото в условията на взаимно споразумение решение досежно упражняването на родителските права отговаря в най-висша степен на онзи стандарт за отглеждане на дете, гарантиращ благоприятни детското здраве и условия на живот. Тук следва да отбележим, че по същество липсва такъв осъвременен стандарт, спрямо който дадено разбиране или уговорка между двамата родители да бъде сравнявано и да послужи като отправна точка за преценката до каква степен определено споразумение отговаря или не на такъв интерес. В потвърждение на последното може да бъде отчетено, че на практика последната тълкувателна дейност относно съдържанието, което следва да се разбира под „най-добър интерес на детето“ е в Постановление №1 от 12.11.1974 г. по гр. дело №3/1974 г. на Пленума на Върховния съд. Съгласно цитираното решение понятието "интереси на децата" по смисъла на закона включва: „*необходимостта от правилно отглеждане и възпитание на децата, създаване на трудови навици и дисциплинираност, подготовка за общественополезен труд и изграждането на хармонично развита личност и добър гражданин. В това понятие влизат и материалните интереси на детето - обезпечаване на жилище, битови условия, управление на имуществото и грижи за съхранението му, представителство и др. Решаващо значение за интересите на детето има цялата съвкупност от интереси, но от аспекта на всестранното развитие на личността*“. Прави впечатление, че макар и постановлението да дава насоки и примерни критерии, които да послужат на съдиите за преценка на едно или друго решение относно начина на упражняване на родителските права, последните са в голямата си степен бланкетни и лишени от практическо значение. Поради това и понастоящем доста често съдиите, които следва да одобрят даден план за упражняване на родителски права, прибягват и изискват становище от дирекция „Социално подпомагане“, с цел уверяването, че дадено разрешение отговаря в най-висша степен на интереса на детето. Видно от изследваната практика, съдът се задоволява в общия случай да постанови по подобни дела за развод по взаимно съгласие, че „*постигнатото споразумение ….. е в интерес на роденото от брака дете*“ или че „*е в интерес на детето*“. В общия случай съдиите не

упоменават обаче на база на каква преценка и при отчитането на какви обстоятелства именно стигат до заключението, че дадено споразумение отговаря или не на интереса на детето. Срещат се и съдебни актове, в които именно поради липсата на яснота в критериите, използвани от даден съдия, се прибягва до позоваването и възлагането изготвянето на доклад от страна на дирекция „Социално подпомагане“. Действително, няма как да не бъдат отчетени заложените в § 1, т. 5 от Допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето (ЗЗД) критерии, които се опитват да обезпечат осъществяването на дадена преценка на детския интерес с предварително разписани и определени норми. Въпреки че така изброеното в цитираната разпоредба съдържа в себе си общата насоченост на съдебната преценка / преценката, която следва да бъде осъществявана от страна на дирекция „Социално подпомагане“, същите са с твърде широк обсег и липсва детайлизирана уредба. Последното може да бъде заключено и при общ преглед на законовия текст, гласящ следното :

а) желанията и чувствата на детето;
б) физическите, психическите и емоционалните потребности на детето;
в) възрастта, пола, миналото и други характеристики на детето;
г) опасността или вредата, която е причинена на детето или има вероятност да му бъде причинена;
д) способността на родителите да се грижат за детето;
е) последиците, които ще настъпят за детето при промяна на обстоятелствата;
ж) други обстоятелства, имащи отношение към детето.

Изброяването на критериите, които следва да бъдат отчитани при оценяването на интереса на детето, е законодателна техника, срещана често и в общия случай имаща за свой плюс генерирането на своеобразен списък, който да облекчи правоприлагането и да подпомогне изграждането на единна и непротиворечива практика. Паралелно с това обаче и особено при отчитане специфичната сфера, каквато се явява изследването на детския интерес, подобна законодателн техника трудно може да съдейства във внасянето на яснота при съдебния контрол върху дадено постигнато разбиране между родителите за начина на упражняване на родителските им права. Нещо повече, съдебната практика към 2018 г. изрично не описва точно по какъв начин изследването именно на тези точки от § 1, т. 5 от Допълнителните разпоредби на Закона за

закрила на детето (ЗЗД) се прилага било при развода по взаимно съгласие, било при този по исков ред. Нещо повече, тяхната широка формулировка, оставяща голямо поле за интерпретация, на практика обезсмисля наличието им именно поради липсата на стройна методология и инструментариум чрез който съдебната преценка да бъде осъществена. Последното позволява, а и оставя като единствена възможност за обследване на дадено решение като отговарящо на най-добрия интерес на детето, този въпрос да бъде отнесен към единствената законово предвидена компетентна институция, притежаваща тези правомощия – а именно дирекция „Социално подпомагане“. Така на практика в Дирекцията се концентрират редица правомощия, поставящи я в позицията на решаващ орган в казуси, при които поради различни причини не са налице други начини и средства за прилагане на критерии от страна на съдията. Последното не следва да бъде тълкувано като ограничаващо съдията или още по-малко отнемащо му правомощията на правораздавателен орган да осъществи собствена и конкретна преценка на дадена ситуация. Напротив, ролята на съдията в дадено съдебно дело по никакъв начин не е отречена, още по-малко изместена от дирекция „Социално подпомагане“. Това, което се наблюдава обаче, е едно засилено влияние на оценката, давана от дирекция „Социално подпомагане“, произтичащо от липсващата нормативна уредба и неналичните критерии за обследване на най-добрия интерес на детето. Същото е обяснимо, от една страна, поради липсващите критерии за извършване на самостоятелна оценка от страна на съдиите, а от друга – поради недостатъчната квалификация на самите магистрати и липсата на специфични умения в тази сфера. Същевременно, констатираната липса на критерии при обследването на детския интерес е също така относима и спрямо социалните работници, на които се възлага изготвянето на доклада, често предрешаващ изхода на даден спор. Подобен законодателен вакум има за своя последица непостигането на действителния детски интерес, макар даден съдебен акт да е законосъобразен, обоснован и като такъв неподлежащ на отмяна при последващ съдебен контрол. Всичко това в дългосрочен план има за свой резултат едно незадоволително разрешаване на родителските спор без отчитане на влиянието, което даденото решение би имало върху детето и неговото развитие в дългосрочен план.

Анализ на уредбата на споровете относно родителски права по чл. 127 от СК

Уредбата на чл. 127 от СК на практика дава правната рамка на начините, по които семейните спорове подлежат на решаване, като същите биват изведени на един доста оскъден, общ и подлежащ на интерпретации начин. За да бъде онагледена „оскъдността“ на нормативна уредба на подобни конфликти, ще бъде осъществен подробен анализ на всяка от алинеите на чл. 123 и чл. 127 от СК, а именно:

Упражняване на родителските права и задължения

Чл. 123. (1) Родителските права и задължения се упражняват в интерес на детето от двамата родители заедно и поотделно. Когато родителят е действал сам, той е длъжен да уведоми другия родител.

(2) Упражняването на родителските права и задължения се извършва по общо съгласие на родителите. При разногласие те могат да се обърнат към медиатор или да предявят иск пред районния съд по настоящия адрес на детето, който решава спора след изслушване на родителите, а при необходимост - и на детето. Решението на съда може да се обжалва по общия ред.

Интерес представлява общата разпоредба на ал. 1 от чл. 123 от СК, чрез която законодателят закрепя разбирането, че всеки от родителите самостоятелно е носител на пълния кръг правомощия, характерни за родителските права, като условие за тяхното упражняване е наличието на съгласие между родителите. Така на практика на родителите по закон им е предоставено правомощие, условие за чието упражняване е волеизявление на другия родител. При отчитане и на втората част на ал. 1 от чл. 123 от СК – а именно задължението за уведомление на другия родител при еднолични действия от страна на първия. Прави впечатление законово закрепената своеобразна аналогия на института на

„водене на чужда работа без пълномощие", характерно за което е задължението за последващо уведомление към лицето, чието предходно съгласие е било дължимо, но не е било налично поради една или друга причина. Независимо своеобразната аналогия с институт от чисто гражданскоправно естество, какъвто се явява този на „воденето на чужда работа без пълномощие" по чл. 60 – 62 от Закона за задълженията и договорите, в чл. 123, ал. 1 от СК липсва специфичната възможност за родителя да се противопостави или да „не приеме" извършеното без неговото предходно съгласие действие от страна на другия родител. Нещо повече, в СК не е налице и санкция от каквото и да е естество в случай на подобно поведение. Последното на практика означава, че родителските права, предоставени в еднакъв обем и на двамата родители, съществуват паралелно и тяхното съвместно упражняване в голямата си степен зависи от доброволното изпълнение на това от всяка от страните, без да е налице законова възможност неизпълнението да бъде санкционирано.

С оглед гореизложеното, обект на самостоятелно изследване е и разпоредбата на чл. 127 от СК, съгласно която:

Спор относно родителските права

Чл. 127. (1) Когато родителите не живеят заедно, те могат да постигнат съгласие относно местоживеенето на детето, упражняването на родителските права, личните отношения с него и издръжката му. Те могат да поискат от районния съд по настоящия адрес на детето да утвърди споразумението им. Споразумението има сила на изпълнително основание по чл. 404, т. 1 от Гражданския процесуален кодекс.

(2) Ако родителите не постигнат споразумение по ал. 1, спорът се решава от районния съд по настоящия адрес на детето, който се произнася относно местоживеенето на детето, упражняването на родителските права, личните отношения с детето и издръжката му съгласно чл. 59, 142, 143 и 144. Решението може да се обжалва по общия ред.

(3) По искане на родителя съдът определя привременни мерки в интерес на детето, след като поиска становище от дирекция "Социално подпомагане". Определението не подлежи на обжалване, но може да се изменя от същия съд.

(4) Съдът може да приложи защитните мерки по чл. 59, ал. 8.

В ал. 1 се поставя общият вариант, при който при различно местожителство на всекиго от родителите, на последните е оставена дискрецията да постигнат по общ почин решение относно тяхното дете. Прави впечатление законодателният подход да се предоставя максимална свобода, без да са налице каквито и да е изисквания както относно процедурата, така и относно формата, на която едно подобно споразумение би следвало да отговаря. Тук законовата презумпция е, че родителските отношения са съхранени, а наличното ниво на комуникация е достатъчно високо, за да се обезпечи срочното и безпроблемно намиране на работещи решения. Независимо от последното, така постигнатото съгласие може да бъде скрепено с изпълнителна сила, предвид законовата му сила на изпълнително основание, на база на което да бъде издаден впоследствие и изпълнителен лист в производството по чл. 405 от ГПК. Впечатление в тази насока правят все по-честите решения, в които съдилищата допускат, било в производство по развод по взаимно съгласие, било в процедура по упражняване на родителски права, одобряването на спогодба, разпределяща конкретния начин на съвместното им упражняване. Пример за това е Решение 3248/7.8.2017г. на в гр. дело № 9606 по описа за 2017 г. на XLIII-ти състав на Районен съд – гр. Варна, с което е допуснат един либерален режим на паралелно упражняване на родителските права, при който родителите са приели, а съдът е одобрил, че родителските права ще се упражняват от родителите по общо съгласие. Като част от постигната спогодба се предвижда и специфична клауза, допусната от съда, за приложение в случай на последващ конфликт, по отношение избора на учебно заведение, който страните са в невъзможност да решат, а именно: „*Правото да се определи училището, в което учи Детето, не подлежи на разпределение и всякога трябва да се упражнява от двамата родители съвместно. При непостигане на съгласие относно това право, те по обща воля определят трето лице, което да направи определянето, след като изслуша аргументите на всекиго от двамата и тези на Детето. Ако такова трето лице не може да бъде определено, спорът се решава по реда на чл. 123, ал. 2 СК.*“ Последното на собствено основание извежда все по-навлизащата тенденция съдилищата да одобряват постигнати спогодби, при които родителите еднолично и самостоятелно да вземат решения относно начина на упражняване на родителските права. Действително, макар и подобни разрешения да се

срещат, тяхната честота е все още изолирана, а фактът на постигането им посредством способите на медиацията или другите алтернативни инструменти за намиране на решение, да е на практика изключение. Така де факто се утвърждава все по-често на бащата да се постановява режим на лични отношения с детето, като последният има право да го взема всяка първа и трета седмица от месеца, обичайно от 9 часа на съботния ден до 18 часа на неделния ден с преспиване, при допълнително право на един месец през лятото, несъвпадащ с платения годишен отпуск на майката. Изследването на съдебната практика по дела по чл. 123, ал. 1 от СК за периода 2017 г. – м. Март 2019 г. установява, че подобни разрешения се постигат от родителите съгласно спогодба, допусната за одобрение от съдилищата впоследствие. Едно вероятно обяснение на причините за константно повтарящия се текст, за който се презюмира, че е постигнат от родителите в хода на доброволно водени преговори или други извънсъдебни способи, е че именно подобно е разрешението, давано от съдилищата в общия случай. Повторяемостта на тази практика показва и закостенялостта на системата, която - разчитайки на шаблонния подход в разрешаването на семейните конфликти - на практика обезсмисля индивидуалното обследване и охраняване на най-добрия интерес на детето спрямо неговите нужди и индивидуални желания. Последното, от своя страна, резултира в постоянство и фиксираност на правните очаквания, които страните могат да имат от провеждането на дадено съдебно производство. Това се явява и стимул за постигането на спогодба помежду им, която в съдържателен аспект приповтаря очакваното в най-голяма степен да бъде постигнато в хода на едно потенциално съдебно производство. Правната рамка, очертана по дела от подобно естество, при които единственото вмешателство от страна на съда идва относно одобряване и последващо издаване на изпълнителен лист на тази основа, на практика не разкрива критериите, на които следва да отговаря подобно споразумение между страните и които следва да бъдат отчетени от съдиите, разглеждащи такива дела. Подобен законодателен подход оставя родителите в неведение относно степента на оценка от страна на съдебния състав, като същевременно поставя съдиите в ситуация, при която липсва конкретна законодателна уредба, която последните следва да съобразят за одобрението или отхвърлянето на дадено разрешение между родителите. Действително не е налице и законодателно препращане към принцип, чието

приложение да бъде съблюдавано при осъществяването на горепосочената преценка, нито към друга норма от закона, осъществяваща подобно препращане. Последното, от своя страна, би могло да се квалифицира и като нарушение на Конвенцията за защита правата на детето[1] („Конвенцията“) в ангажимента, поет от Р. България по обезпечаване надлежното и срочно имплементиране на дължимите мерки за гарантиране на това. По-конкретно, внимание следва да бъде обърнато на чл. 3 от Конвенцията, съгласно който: „*Висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции за социално подпомагане, от съдилищата, административните или законодателните органи.*“ Последното, макар и намиращо директно приложение, на основание факта, че Р. България е ратифицирала Конвенцията, следва да бъде пренесено на плоскостта на конкретните действия, които следва да са налице, за да бъде прието, че този най-висш интерес на детето в действителност е осигурен. Предвид това, липсата на директно позоваване към него в разпоредба на чл. 127, ал. 1 от СК относно случаите на охранителни производства по одобряване на постигнато между родителите споразумение, е най-малкото индикатор на непоследователната законодателна политика по задълбочено преследване на повсеместното включване в цялата правна рамка, касаеща правата на децата, на задължението за обследване на техния интерес. Същото до известна степен е коригирано в ал. 2: „*Ако родителите не постигнат споразумение по ал. 1, спорът се решава от районния съд по настоящия адрес на детето, който се произнася относно местоживеенето на детето, упражняването на родителските права, личните отношения с детето и издръжката му съгласно чл. 59, 142, 143 и 144*“, която посредством законодателно препращане реферира към чл. 59, ал. 4 от СК, според чиято разпоредба въпросите относно това, при кого от родителите да живеят децата, биват решавани от съда след цялостна преценка на всички обстоятелства и с оглед интересите на децата. Последното вероятно не е най-удачната законодателна техника за охраняване и защита на интереса на децата, който има преимуществено значение и като такъв следва да бъде изрично уреден без аналогии и препращания към други правни норми, намерили своето

[1] Конвенция за правата на детето. Приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г. Ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. - ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г.

място в Глава Пета „Прекратяване на брака“. Нещо повече, при съпоставка на споразумението по чл. 127, ал. 1 от СК относно спор за упражняване на родителски права с това по чл. 51, ал. 2 от СК в хода на развод по взаимно съгласие, прави впечатление, че чл. 51, ал. 2 от СК изрично постановява изискване за преценка от страна на съдията дали постигнатото разрешение между страните защитава интересите на децата. Не е ясна причината подобно позоваване да не е включено в чл. 127, ал. 1 от СК, макар че следва да бъде подкрепена тезата, че по аналогия и при разширително тълкуване на чл. 3 от Конвенцията би могло да бъде постигнат същият извод. Директното приложение на чл. 3, ал. 2 от Конвенцията обаче, съгласно който „*Държавите – страни по Конвенцията се задължават да осигурят на детето такава закрила и грижи, каквито са необходими за неговото благосъстояние, като се вземат предвид правата и задълженията на неговите родители, законни настойници или на другите лица, отговорни по закон за него, и за тази цел те предприемат всички необходими законодателни и административни мерки.*“, съвместно с чл. 4 от Конвенцията, постановяващ: "*Държавите – страни по Конвенцията, са длъжни да предприемат всички необходими законодателни, административни и други мерки за осъществяване правата, признати в тази Конвенция.*" ясно установява, че практически директния ефект на клаузите на Конвенцията би бил проблематичен и последните имат нужда от допълнително транспониране посредством конкретизирането си с цел прилагането им на практика. Именно с оглед на последното се явява и необходимостта от конкретизиране на вида преценка, която следва да бъде осъществена в хода на правоприлагането, за да бъде в действителност гарантирано, че е налице цялостен, задълбочен и професионален анализ на начина на осигуряване на най-добрия интерес на детето. Същата следва да бъде осъществявана както в хода на охранителни производство по одобряване на споразумение за развод по взаимно съгласие, така и относно споразумения за начина на упражняване на родителските права. Критериите и обективните фактори, които следва да бъдат взети предвид във всяко едно подобно производство, е препоръчително да бъдат нормативно закрепени с цел тяхното прилагане по един безпротиворечив и цялостен начин.

Анализ на разногласията между родители за пътуване на дете в чужбина по чл. 127а от СК:

Обект на самостоятелен анализ и обследване е и нормата на чл. 127а от СК, която е специфична и явяваща се като частен подвид на общото разрешение относно родителските конфликти, приложимо единствено при разногласия за пътуване на дете в чужбина. По аналогия на предходните разпоредби, обект на анализ по-горе, и в чл. 127а от СК се наблюдава сходният подход за предпочитително уреждане на подобни конфликти по взаимно съгласие между страните. Съгласно чл. 127а, ал. 1 от СК, постановяващ „*Въпросите, свързани с пътуване на дете в чужбина и издаването на необходимите лични документи за това, се решават по общо съгласие на родителите*“. Тук постигането на съгласие не предполага на пръв поглед изискването за определена форма, в която последното да бъде изложено. Напротив – прави впечатление свободата на избор, предоставена по този въпрос на родителите, като законодателят е изхождал от презумпцията за често срещаната житейска хипотеза същите да се намират в работещи отношения, на база на които да могат да постигнат едно или друго разрешение, без необходимост от изричното му „обличане“ в определен правен акт. Последното обосновава и причината, поради която не бива постановено изискването за обследване на най-добрия интерес на детето, при опиране на презумпцията, че винаги родителите биха имали за интерес най-доброто за тяхното дете. Това няма как да бъде споделено, предвид обстоятелството, че интересите на детето понякога се разминават с тези на родителите им и именно подобно разминаване е причината да се възложи на едно трето, независимо и неафектирано от конфликта лице, да обезпечи самостоятелното охраняване на интереса на детето. В контекста на изложеното, следва да бъде отбелязан чл. 76, т. 9 от Закона за българските лични документи (ЗБЛД) („*Може да НЕ се разреши напускане на страната на:…… малолетни и непълнолетни и поставени под запрещение лица, които НЯМАТ нотариално заверено писмено съгласие за пътуване в чужбина от своите родители,*

настойници, попечители. При разногласие между родителите спорът се решава по реда на чл. 127а от Семейния кодекс.“), откъдето на практика произтича и наложилото се *de facto* изискване за предоставяне на нотариално заверена декларация-съгласие от страна на родителя, непътуващ с детето, с обективирано негово съгласие за осъществяване на пътуването, което да бъде установено на гранично-пропускателните пунктове на страната преди да бъде допуснато задграничното пътуване. Служителите на гранична полиция, осъществяващи проверката на личните документи, с които едно дете пътува, макар и явяващи се на практика еманация на държавата и като такива - носещи на самостоятелно основание задълженията по чл. 3 и 4 от Конвенцията за охраняване и обезпечаване на най-добрия интерес на детето, не са оправомощени изрично да следят за излизането извън границите на Р България от определено непълнолетно или малолетно лице. В действителност се наблюдава именно обратното – декларацията-съгласие, нотариално заверена от родителя, който не придружава детето, е само една правна възможност, която граничарите могат да изискат и при наличието на която да се презюмира, че пътуването на малолетното / непълнолетно лице се осъществява в негов най-добър интерес. Подобна „презумпция“ е интерпретация на конкретната горецитирана разпоредба на чл. 76, т. 9 от ЗБЛД, оправомощаваща органите на реда в определени ситуации и по своя самостоятелна преценка да изискат или не представянето на декларация-съгласие от другия родител. Двойното отрицание, което е включено във въпросната разпоредба – т.е. може да **не** се разреши напускането на страната от малолетно/непълнолетно при **липса** на нотариално заверено съгласие от другия родител, на практика постулира общото правило, че непълнолетни и малолетни могат да напускат границите на Р България в общия случай без да е налице съгласие с нотариална заверка на подписа от другия родител. Подобен анализ и *per argumentum a contrario* води до заключението, че единствено в определени случаи може да бъде заявено от органите на реда изрично изискване за представяне на нотариално заверена декларация-съгласие на родителя, непътуващ с детето. Обстоятелствата, които следва да са налице, за да се изисква подобна декларация, не са нормативно закрепени и на практика оставят на органите на реда оперативната самостоятелност да решат дали да бъде изисквана подобна декларация или не. Отново интерпретирането на тази разпоредба през призмата на Конвенцията

предполага, че подобна преценка следва да бъде осъществена при съблюдаване най-добрия интерес на детето. Липсата на конкретни критерии и обстоятелства, които да бъдат отчетени в подобни хипотези, на практика обезмислят самото приложение на критерия и поставят, от една страна, правоприлагащия орган в ситуация на неведение досежно точното приложение на текста на разпоредбата, а от друга – създават предпоставки за разнопосочното й приложение, респ. за липсата на правна сигурност и наличието на конкретни правни очаквания, които страните биха могли да имат.

На следващо място, интерес представлява и ал. 2 на анализираната разпоредба, съгласно която: „*(2) Когато родителите не постигнат съгласие по ал. 1, спорът между тях се решава от районния съд по настоящия адрес на детето.*“ Същата е последвана от ал. 3, съдържаща на практика процесуалния ред за упражняване на това право, а именно: „*(3) Производството започва по молба на единия от родителите. Съдът изслушва другия родител, освен ако не се яви без уважителни причини. Съдът може и по своя инициатива да събира доказателства.*“

Както в разпоредбата на чл. 127, ал. 1 от СК, и тук отново не са постановени изрично определените фактори, които съдът следва да отчете, за да бъде гарантирано, че интересът на детето ще бъде охранен. Нещо повече, последното не се явява страна по спора, респективно няма самостоятелни процесуални права в производство, директно засягащо правото на свободно придвижване и личен живот, гарантирано на всички правни субекти, независимо от наличието на пълна или ограничена дееспособност. Подобно законодателно решение, макар и обезпечаващо бързина и експедитивност на процеса, не установява действителното охраняване на интереса на детето и следва да бъде прието, че противоречи на изискването на Конвенцията за обезпечаване единствено на такива решения, които ще съумеят да гарантират интереса на детето в най-висша степен. Това следва да бъде тълкувано и като нарушение на чл. 12 от Конвенцията, изискващ на самостоятелно основание държавите-членки на Конвенцията да осигуряват възможност децата да бъдат изслушвани във всички онези случаи, когато провежданата процедура се касае до тях или има

потенциала да засегне правата им. Нормата на чл. 127а, ал. 2 и ал. 3 от СК не уточнява вида преценка, която трябва да бъде осъществена в подобни ситуации, нито - за разлика от предходните анализирани разпоредби - предвижда изготвянето на становище от дирекция „Социално подпомагане“, съгласно което да бъде дадена една експертна оценка на степента, до която дадено съдебно разрешение да бъде прието. Същото противоречи на чл. 12 от Конвенцията за правата на детето (включително точка 32 от Общ коментар № 12 на Комитета по правата на детето), съгласно който изслушването на детето следва да бъде приложимо, с необходимите промени, във всякакви съдебни или административни производства, които засягат правата му, т.е. включително и в тези по реда на чл. 127а от СК. По-конкретно, следва да бъде изведено становището, че на практика законодателната уредба в страната не обезпечава възможността на децата, които могат да формират свои собствени възгледи, да бъдат достатъчно ангажирани в процеса за вземане на решения, предвид факта, че не им е предоставена възможност да бъдат изслушани и да изразят активно мнението си. Адмирации в тази насока заслужава по-новата съдебна практика, съгласно която все по-често бива споделяно мнението, че „съдът служебно следи за интереса на детето“, поради което следва да предприеме и дадени мерки, независимо от конкретно отправените искания от страна на ищеца или ответника. В тази връзка, впечатление прави Решение № 54 от 28.02.2019г. по в. гр. д. № 599/2018 г. на Окръжен Съд – Перник, с което е постановено провеждането на режима на лични отношения до определена дата да бъде осъществяван единствено на територията на Р. България, а след изтичането му – и на територията на друга държава-членка, на база на което и е постановено заместващото съгласие по реда на чл. 127а от СК. Самото решение представлява интерес на обследване и в насока на това, че последното е инициирано на основание чл. 127, във вр. с чл. 59, ал. 9 от СК относно изменение на режима на лични отношения, постановен в полза на майката, сменила след развода местожителството си в друга държава-членка на Европейския съюз и желаеща присъждане на родителските права в нейна полза с оглед упражняването им от новото местожителство. Второинстанционният съд в така образуваното производство постановява режимът на лични отношения до 01.07.2020 г. да се осъществява само на територията на Република България, а след тази дата през време на ваканциите режимът да се осъществява и извън

територията на Република България - на територията на *** или на друга страна-член на ЕС. Последното е мотивирано от своя страна от факта, че назначената съдебно-психологична експертиза, ведно със социалния доклад на дирекция „Социално подпомагане“, установяват, че детето е подложено на отчуждаващи въздействия в семейството на бащата, макар да изпитва силна потребност от контакт с майката, и поради това следва да бъдат приети защитни мерки. Като част от тези мерки, решението постановява бащата, на когото родителските права са били предоставени, да бъде задължен да посещава Дирекция „Социално подпомагане" или друго определено от последните място за предоставяне на социални услуги. Тези социални услуги се изразяват в провеждане на социално-психологическа работа, с цел стимулиране емоционалната връзка между детето и майката, както и за подпомагане на родителския капацитет на бащата, с оглед предотвратяване на отчуждение между майката и детето. Решението задължава бащата да осигури присъствието на детето, в случай че това се налага с оглед приетите защитни мерки. Така постановеното решение е от съществено значение, предвид това, че при установено родителско отчуждение, предизвикано от бащата и квалифицирано „*като крайно укоримо*“, съдът, независимо че не е сезиран с конкретно искане в тази насока, следейки служебно за интереса на детето, приема, че следва да бъдат постановени мерки, предотвратяващи отчуждението и подпомагащи детето да разбере ролите на двамата родители в семейството. Една от разновидностите на защитните мерки на практика се явява и разрешението по чл. 127а от СК, позволяващо на майката, след изтичането на определен срок от време, да пътува с детето извън страната, именно с оглед упражняването на личните отношения. Последното, предвид тендиците за глобализацията и упражняването на правото на свободно придвижване и установяване на територията на други държави-членки на ЕС, предопределя и необходимостта от все по-честото упражняване на правомощието, регламентирано в чл. 127а от СК. Традиционно, съдебната практика е наложила осъществяването на преценка досежно фактите, обуславящи необходимостта от пътуване на детето извън границите на страната, но и относно мястото, условията и средата, при които то ще пребивава, когато се намира в чужбина. Последното бива оценявано от съда с оглед наличието на евентуална опасност за здравето и живота на детето и застрашаването на сигурността му. Принципно

законът не прави разграничение между различните хипотези на пътуване на детето в чужбина. Пътуването може да е краткосрочно напускане и връщане в страната, без детето да променя местоживеенето си извън България, но пътуването може да е и с цел промяна на местоживеенето му, поради което не следва да се допуска разрешението за пътуване да води до промяна в местоживеенето на детето, ако искането за разрешение не е съпроводено и с искане за определяне или промяна в местоживеенето. Независимо от многобройните съдебни решения в тази насока, в по-голямата част от които съдът допуска даването на заместващо съгласие за издаването на задграничен паспорт и респективно – съгласие за пътуване извън чужбина, на този етап липсва яснота относно критериите, които съдебните състави прилагат, за да приемат, че дадено пътуване е в интерес на детето или не.

Действително, многобройните житейски хипотези, в рамките на които може да бъде инициирано производството по чл. 127а от СК, не могат да бъдат обхванати от едно принципно разрешение, което да бъде приложимо, със съответните изменения, във всички случаи. Независимо от това, следва да бъдат приети принципните критерии, които да бъдат обследвани в подобни производства, респективно – начина, по който мнението на детето относно подобно пътуване да бъде вземано предвид преди приемането на окончателния съдебен акт.

Ограничаване и лишаване от родителски права:

Ограничаването и лишаването от родителски права е обект на обследване и регулация в чл. 131 – чл. 136 от СК, съгласно които когато поведението на родителя представлява опасност за личността, здравето, възпитанието или имуществото на детето или когато родителят без основателна причина трайно не полага грижи за детето и не му дава издръжка, родителските му права могат да бъдат ограничени. По същество, така предвидената мярка се явява санкционна, като същата цели по един заобиколен начин да стимулира родителите към активно полагане на пълноценна родителска грижа. По въпроса кога се приема, че е налице

описаната в закона хипотеза, Върховният касационен съд се е произнесъл с Решение № 209 от 6.04.2010 г. по гр. дело № 4468/08 г. на Четвърто гражданско отделение и с Решение № 406 от 27.12.11 г. по гр. дело № 1125/10 г. на Четвърто гражданско отделение, постановени по реда на чл. 290 ГПК. Трайното неполагане на грижи за детето и липсата на финансов или друг материален принос за отглеждането му сочи на противоправно поведение на родителя и представлява цялостно неизпълнение на родителските задължения - основание за лишаване от родителски права при условията на чл. 132, ал. 1, т. 2СК. Последното води до логически обоснования извод за драстично, системно и необосновано отклонение от законоворкрепените задължения по чл. 125 и сл. СК. Независимо че може да бъде прието, че подобни дела по същността си са строго фактологично обособени, а именно – изцяло разчитат на събраните в хода на процеса доказателствени средства, не може да бъде подминато обстоятелството, че липсва подробна нормативна уредба на критериите и вида преценка именно на кои от тях следва да бъде даден приоритет, а кои други – да бъдат оставени без задълбочено обследване. Така на практика в хипотеза, при която единият от родителите строго се е дистанцирал от имуществото на детето, т.е. не полага каквато и да е грижа за неговото опазване или управление (в случай на налично по-съществено имущество), последният на практика може изцяло да бъде лишен от своите родителски права, макар да е налице предоставянето на грижа в останалите области, посочени в чл. 131 от СК.

Всичко това, естествено, е хипотеза, чиято вероятност на осъществяване е сравнително малка. Независимо от това, последното илюстира липсващите критерии, които да бъдат спазвани за определяне дали дадено разрешение да бъде подкрепено, или не и респективно на самостоятелно основание обосновават необходимостта от приемането на единни критерии, които да бъдат застъпени във всички производства, касаещи правата на деца.

Издръжка:

Прави впечатление, че най-голям брой от делата, представляващи обект на съдебно разрешаване, са с фокус издръжката, която се дължи от единия от родителите и която, поради една или друга причина, не е била изплащана или е в размер неприемлив за насрещната страна. На практика, законодателят е регулирал материята за издръжката в чл. 143, ал. 2 от СК, съгласно чиято разпоредба родителите дължат издръжка на своите ненавършили пълнолетие деца, независимо дали са изгубили родителските си права над последните, дали са трудоспособни и дали могат да се издържат от имуществото си. Т.е. правото на получаване на издръжката е безусловно, доколкото същото не е предпоставено от каквито и да е допълнителни предпоставки, извън наличие на качеството „ненавършило пълнолетие дете“ и на нужда от издръжка, незадоволена изцяло по друг начин - например чрез получаване от детето на доходи от трудово възнаграждение, пенсия, доходи от имоти, семейни добавки и други такива. [2] Семейният кодекс поставя размера на предоставяните финансови средства под формата на издръжка, на първо място, в зависимост от конкретните нужди на детето за всеки отделен случай, и на второ място, от финансовите възможности на съответния родител. [3] В този смисъл е и Постановление № 5 от 30.XI.1981 г. на Пленума на ВС, съгласно което съдилищата следва да определят размера на дължимата издръжка, като имат предвид възможностите на дължащия издръжката и като съобразяват нуждите на децата, с оглед правилното им отглеждане, възпитание и хармонично развитие, както тези нужди биха били задоволени, ако родителите живеят заедно.[4] Паралелно на това, разпоредбата на чл.150 от СК предвижда възможност за промяна на издръжката

[2] Постановление № 5 от 16.XI.1970 г., Пленум на ВС*(1), докладчик Христо Георгиев; Решение № 67 от 5.02.2015 г. на РС - Дупница по гр. д. № 1878/2014 г.;

[3] Така Определение № 927 от 16.07.2013 г. на ВКС по гр. д. № 2510/2013 г.; Решение № 209 от 6.04.2010 г. на ВКС по гр. д. № 4468/2008 г.; Решение № 2975 от 2.05.2017 г. на СГС по в. гр. д. № 6849/2016 г.;

[4] Постановление № 5 от 30.XI.1981 г., Пленум на ВС, докладчик Виолета Христова;

при изменение на онези обстоятелства, които първоначално са обосновали определянето на нейния размер. Обичайно обстоятелствата, подлежащи на обследване по реда на този член, могат да бъдат квалифицирани в две основни категории, а именно:

1) изменение в нуждите на непълнолетното лице, които подлежат на осигуряване;
2) увеличаване възможностите на лицето, дължащо издръжката.

Съдебните производства, развивани по този текст, целят да установят тънкия баланс между тези две обстоятелства, като на практика изнасят процедурата на една доказателствена плоскост, в която именно конкретно събраните факти имат решаващо значение. Последното по същността си означава, че споровете от подобно естествено са фактологично предопределени, без за това да съществува методология или процедура на обследване, или изчисление на конкретно подлежащата за изплащане издръжка. Следва да бъде отбелязано обаче, че изграждането на подобна единна методология, целяща да наложи единен подход в начина на определяне на издръжката, може да има положителен характер, при паралелно съпровождащите го рискове, свързани с това. В значителен процент от казусите подходът, който следва да бъде предприет от съдиите по подобни дела, е фактологично предопределен и силно зависим от спецификите на дадения случай. Поради това, всеки опит за поставяне на единна методология за изчисление на конкретно дължимото би било в евентуален ущърб на спецификите по конкретни обстоятелства.

Паралелно с това, няма как да бъде отминат и фактът, че именно в новия ни Семеен кодекс се прие регулацията на издръжката да бъде постановена и изрично закрепена в брачния договор, в случай че такъв е бил сключен между съпрузите по реда на чл. 58 във връзка с чл. 38, ал. 1, т. 5 СК. Подобно по същността си ново законодателно разбиране следва идеята на нормотворeца за изначално и подробно уреждане на всички отношения между съпрузите, които в случай на конфликт или евентуално прекратяване на брачното отношение биха били обект на спор. Тук трябва да бъде отчетено, че макар едно установяване отнапред на дължимия размер на издръжката да може да бъде положително, последното би представлявало практически проблем, с оглед, че неговото изначално определяне назад във времето не би отчитало евентуални последващи

изменения в социо-икономическата обстановка на страната и в конкретните нужди, които получаващите издръжката биха имали. Действително, може да се предвиди и договорно заложени механизми, посредством които именно да се отчетат тези последващи и неизбежно настъпващи изменения, формиращи в своята цялост общо дължимото като издръжка. Пример за подобни клаузи могат да варират от предвиждане на индексационна клауза - било посредством индекса на инфлацията или индекса на потребителските цени, прилагани към изначално определен размер на издръжка, било посредством предвиждането на конкретна методология, в зависимост от дохода на страните към датата на дължимост на издръжката.

Като положителна следва да бъде оценена и законодателната инициатива за изменение на приложимата правна уредба към издръжката, включваща покриването на извънредно възникнали обстоятелства, свързани с допълнителни разходи относно детето. По-конкретно, това е разпоредбата на чл. 143, ал. 4 от СК, която предстои да влезе в сила от 01.01.2020 г., гласяща:

(4) (Изм. - ДВ, бр. 24 от 2019 г., в сила от 01.01.2020 г.) По искане на родител или на лице по чл. 137, на което са възложени грижи за дете, съдът може да определи добавка към определената по съдебен ред издръжка за покриване на изключителни нужди на детето до размер, до който родителят може да я дава без особени затруднения. Съдът определя и срока, за който се дължи добавката.

Подобно изменение на приложимата нормативна уредба е изцяло в положителна насока и в интерес на децата, чиито нужди следва да бъдат обезпечени от родителите, включително и посредством установяването на съдебен ред, опосредено който да може да се потърси закрила и определянето на сума, покриваща в цялост евентуални и бъдещи разноски, възникнали по издръжката на детето. Начинът, по който горецитираната алинея ще бъде приложена на практика, предстои да бъде подробно и индивидуално изследван след влизането в сила на разпоредбата на 01.01.2020 г. Независимо от това, може да бъде обобщено, че фактът на доказване на изключителните нужди на детето е именно онова практическо предизвикателство, пред което ще бъде изправено правоприлагането ни. Същевременно, формулировката, че дължимостта на подобна добавка настъпва в размер, който не би задтруднил

същностно дължащия я родител, поставя въпроса какво би било разрешението, в случай че родителят не притежава каквато и да е възможност да изплаща допълнителна издръжка за покриване на изключителните нужди на детето, когато в действителност са налице нетърпящи отлагане изключителни нужди. За да бъде онагледено последното, може да бъде взет примерът, при който е налице внезапно възникнал сериозен здравословен проблем с детето и респ. спешно са необходими допълнителни финансови ресурси. В тази хипотеза и при положение, че родителят, от когото се иска изплащане на добавка, надвишаваща издръжката, не притежава, или - както често се случва в практиката - документално не разполага с доход, спрямо който да бъде осъществена съдебната преценка, би било на практика невъзможно лицето да бъде осъдено да участва в покриването на така възникналите изключителни разноски. Това действително би поставило родителя, осъществяващ ежедневното упражняване на родителските права, в ситуацията на необходимост да обезпечи еднолично покриването на тези разноски, без участието на другия. Начинът на формулировка не предполага, че в конкретните производства по чл. 143, ал. 4 от СК съдът ще обследва действителното финансово състояние на родителя, инициирал процедурата, който търси изплащането на добавката. Последното поставя практическата трудност при една последваща невъзможност на действителна подялба между родителите на размера на разноските, които, с оглед извънредно възникнали обстоятелства, може да са били едностранно покрити само от единия от родителите. Нещо повече, тук следва да бъде предвидено приложението по аналогия на института на *неоснователното обогатяване*. Съгласно този институт лице, което изпълни чужд дълг, може да иска връщане / обезпечение на погасеното от лицето, което го е дължало. В продължение на това и с оглед именно чл. 55, ал. 2 от СК, може да бъде прието, че ако задължението за даване на издръжка бъде изпълнено от лице, незадължено да я дава напълно или частично, същото има основанието да иска от другите законно задължени лица заплащането на даденото. Респективно, в случай че изключителните нужди на детето бъдат едностранно погасени от единия от родителите, би било налице изпълнението на едно чуждо задължение (чл. 73 ЗЗД), което не обогатява получилия облагата (а именно детето, явяващо се с право на получаването ѝ), а лицето, дължащо даването ѝ (т.е. другия родител). Респективно, може да бъде прието, че приложението на по-горното и

практическото привеждане в сила на института на неоснователното обогатяване на плоскостта на издръжката, обосновава законодателното изменение и добавянето на чл. 144, ал. 4 от СК. По този начин бива облекчен редът на последващо преразпределяне на понесените разноски от родителите, във връзка с извънредно възникнали обстоятелства досежно детето. Горепосоченото обаче може да бъде осъществено единствено ако бъде прието, че в производствата по чл. 144, ал. 4 от СК би бил заложен единен подход на правоприлагане, при който се цели действително преразпределяне на извънредно възникналите обстоятелства по покриване на допълнителните разноски, свързани с отглеждането на детето между страните. За целта би следвало в практическото прилагане на разпоредбата на чл. 144, ал. 4 от СК да се отчитат обстоятелствата, свързани с действителното преразпределяне на допълнително дължимата издръжка, независимо от евентуални установени към датата на разглеждане на делото обстоятелства от временно естество.

На следващо място, следва да бъде отбелязана законодателната закрила по отношение събираемостта на издръжката в нейната цялост. Принудителното събиране се явява именно и онзи гарант за охраняване интереса на децата, че дължимите за отглеждането им средства ще бъдат своевременно събрани, включително и посредством способите за процесуална принуда. Съгласно чл. 445, ал. 2 от ГПК по отношение на издръжката всякаква несеквестируемост на дохода отпада, с оглед приоритетния интерес на децата, явяващи се крайни бенефициери по подобни дела. Последното, ведно с възможността събирането на издръжката да бъде осъществено като привременна мярка още докато производството подлежи на разглеждане при липса на окончателен съдебен акт, служи като гарант, посредством който се осигурява, че нуждите на непълнолетните са охранени в най-висша степен. Паралелно на това, нормативната уредба на чл. 392 от ГПК предвижда допускането на обезпечение за последващото изплащане на издръжката, вкл. и в хипотезата, при която не са налице убедителни доказателства досежно размера на търсената издръжка, както и в случаите, когато не е предоставена гаранция, обезпечаваща насрещната страна, в случай че искът в претендирания размер се явява неоснователен и настъпят вреди у насрещната страна. Всичко това осигурява в максимална степен възможността още от момента на иницииране на съдебното производство за определяне, респективно изплащане на дадена

издръжка, да се гарантира събираемостта на последната, както в хода на процеса, под формата на наложена привременна мярка, така и впоследствие – ако е било допуснато обезпечение относно издръжката в изискания размер.

Редом с това и пряко свързано с реда на изплащане на издръжката, следва да бъде отчетена разпоредбата на чл. 152 от СК, предвиждаща, че държавата следва да заплаща дължимата месечна издръжка, в случай че длъжникът няма установено имущество, от което последната да може да бъде принудително събрана. Самата разпоредба установява онази най-висша степен на закрила, която постановява интереса на децата над моментната неплатежоспособност на длъжника, от когото впоследствие Държавата събира принудително така изплатеното възнаграждение. С цел да се избегнат евентуални злоупотреби, размерът на така определеното, което Държавата изплаща по реда на чл. 152 от СК, не може да надвишава определения в Закона за държавния бюджет размер за съответната година. Така определеният размер, от своя страна, за 2019 г. е в размер на 80 лв. Респективно – детето, чийто родител не изпълнява задължението си за заплащане на определената издръжка, има право да получи от Държавата 80 лв., след удостоверяване от компетентния частен съдебен изпълнител липсата на други активи, които да могат да бъдат осребрени. В допълнение към това и за издръжката, надвишаваща 80 лв., изпълнителните действия следва да продължат спрямо задължения родител, а Държавата се конституира като присъединен взискател спрямо последния с право да събере принудително размера на изплатената издръжка, ведно със законната лихва, изчислена от момента на изплащането ѝ до датата на съответното погасяване. С оглед на това, с цел конкретизиране на реда, по който горепосоченото производство следва да бъде осъществено, е приета НАРЕДБАТА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА РЕДА ЗА ИЗПЛАЩАНЕ ОТ ДЪРЖАВАТА НА ПРИСЪДЕНА ИЗДРЪЖКА, в сила от 24.06.2011 г., приета с ПМС № 167 от 17.06.2011 г., Обн. ДВ. бр.48 от 24 Юни 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.22 от 16 Март 2012г. Съгласно разпоредбите на последната, тъкмо детето, действащо посредством законния си представител (попечител или настойник), може да подаде в общината по постоянния си адрес, чрез частния съдебен изпълнител, искане за изплащане на издръжката. Към това искане се прилага копие от самия изпълнителен лист, справка за доходите на длъжника и имуществено му състояние, ведно с констативен протокол, установяващ конкретното имуществено състояние, вкл.

и когато е налице имущество, спрямо което не може да се инициира принудително изпълнение. Всичко това, отчетено в цялост, дава основание да бъде заключено, че нормативната ни уредба предпоставя механизъм за охраняване интереса на децата и в случаите, когато лицето, дължащо издръжка по закон, не разполага със средствата за погасяването й. Последното, от своя страна, следва да бъде приравнено на способ, посредством който се охранява детския интерес и се обезпечава неговото постигане в случаите, когато поради обективни причини той би останал незадоволен.

В допълнение, следва да бъде отбелязана и наказателната отговорност за непредоставяне на издръжка, предвидена в чл. 183 от НК, съгласно чиято разпоредба лицата, осъдени да заплащат издръжка, които съзнателно не изплатят два или повече месечни размера, или се поставят в ситуация на невъзможност да я изплатят, се наказват с лишаване от свобода до една година или пробация. По-същество, предвиденото от законодателя наказание дава възможност на неосъжданите извършители да ползват облекчената процедура за освобождаване от наказателна отговорност с налагане на глоба или сключване на споразумение с прокуратурата отново за глоба. Този подход се толерира и от съдиите, с оглед бързина в правораздаването, но ефектът му е съмнителен за генералната и специалната превенция на наложеното наказание, както и за самия ефект, който неплащането на издръжката има. Паралелно, предоставен е стимул за страната, дължаща издръжката и подсъдим/а по даденото наказателно производство, в случай на изплащането й преди постановяване на присъдата, да не подлежи на наказание. За да се избегнат евентуални злоупотреби от повсеместното позоваване на подобен текст и с цел избягване наказателната отговорност, предвидено е еднократното позоваване на разпоредбата, респективно невъзможността за нейното приложение при последващо неплащане на така определената издръжка.

Не може да се подмине и обстоятелството, че този вид престъпление, насочено срещу неизплащане или поставяне в невъзможност да бъде изплатена издръжката, е по-леко наказуемо от например предвидените 3 г. лишаване от свобода за шофирането на моторно средство в срока на отнето свидетелство за управлението му. Последното, само по себе си, онагледява политиката на държавата и необходимостта от предприемане на допълнителни мерки за

действително охраняване интереса на децата, включително и посредством предвиждането на провеждане на медиационна процедура в подобни ситуации, целяща да установи действителния мотив на неплащане на съдебно определената издръжка. Практиката на редица от районните съдилища по подобни казуси индикира именно спешната необходимост от задълбочено и цялостно обследване на действителните причини за подобно поведение, често коренящи се в необезпечен достъп до детето и предприемани като форма на насрещна реакция от потърпевшия родител. Всичко това кулминира в затварянето на един своеобразен цикъл от съдебни и/или изпълнителни производства, водени между страните и отразяващи ненамерено цялостно решение на спора, еднозначно отговарящо на най-добрия интерес на детето.

Лични отношения на родителите с децата по чл. 124 от СК:

Следва да бъде отбелязано, че правото на родителя за лични отношения с детето, скрепено в чл. 124 от СК, е същевременно и негово задължение, като виновното му неизпълнение и дезинтересирането от детето може да предизвика вкл. санкционни правни последици - например лишаване от родителски права[5]. Личните контакти позволяват на родителя да полага грижи за децата си посредством предоставянето на непосредствени грижи и участието във възпитанието им. Именно личните отношения осуетяват отчуждаването от родителя и спомагат развитието на децата при паралелни грижи и на двамата родители. Ето защо нормотворецът е въздигнал горепосоченото право на осъществяване на лични отношения в задължение за полагане на непосредствени грижи, извън задължението за изплащане на издръжка. Единствена законова възможност за обосновано неполагане на така дължимата по закон грижа се явяват онези пречки от материално естество, които действително да са препятствали упражняването на личните отношения между страните по независещи от съответния родител обстоятелства.

[5] Вж. Н., Л. Тълкувателен справочник, С., 1990 г., с.288

Нещо повече, тук следва да бъде отбелязано обстоятелството, че правото на лични контакти се съхранява, независимо от едно евентуално отнемане на родителски права, което може да бъде осъществено по реда на чл. 134, ал. 1, т. 2 СК. Процесната разпоредба, приложима при лишаване от родителски права, изрично препраща към приложението съответно на чл. 59, ал. 8 СК, съгласно чиято разпоредба упражняване на лични отношения следва да бъде гарантирано от съда и в подобни случаи. Това е така, защото се касае за едно неотнимаемо право на родителя, което съдът следва да гарантира. Независимо от това, следва да се отчете, че на така изложеното право на родителя може да бъде противопоставен единствено интересът на детето, чието охраняване взема превес. Така, при определяне мерките относно личните отношения между лишения от родителски права родител, съдът следва да вземе предвид както влиянието, оказвано от родителя при контактите с децата, така и съществуващата между тях кръвна връзка, като в максимална степен се охранят интересите на децата. Тук следва да бъде отбелязано, че в подобни ситуации личният контакт между родителя и децата по-скоро следва да се постановява като мярка в интерес на детето, отколкото като право на родителя.

Най-добър интерес на детето:

С цел пълнота на настоящото обследване, нужно е да бъде отделено изрично внимание на понятието „най-добрия интерес на детето“ и какво законодателят е включил в него. Под „интереси на децата“ се разбират всестранните интереси на децата по тяхното отглеждане и възпитание – създаване на трудови навици и дисциплина, подготовка за общественополезен труд и изобщо изграждането на всяко дете като съзнателен гражданин. СК не дава дефиниция на понятието „най-добър интерес на детето“, именно който следва да бъде основна цел на всеки процес по медиация в тази сфера. Независимо от това, Законът за закрила на детето, в пар. 1, т. 5, дефинира „най-добрия интерес на детето“ като преценка на: желанията и чувствата на детето;

физическите, психическите и емоционалните потребности на детето; възрастта, пола, миналото и други характеристики на детето; опасността или вредата, която е причинена на детето или има вероятност да му бъде причинена; способността на родителите да се грижат за детето; последиците, които ще настъпят за детето при промяна на обстоятелствата; други обстоятелства, имащи отношение към детето. Международните договори, които имат отношение към концепцията за „най-добър интерес на детето“, ратифицирани от Р. България и част от вътрешното ни право, също не предлагат конкретна дефиниция. Конвенцията за правата на детето на ООН в чл. 3, пар. 1 обаче постановява, че „висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции за социално подпомагане, от съдилищата, административните или законодателните органи“. Принципът за интереса на децата се съдържа и в Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените на ООН от 1979 г. (ратифицирана и в сила за България от 10.03.1982 г.), която задължава държавите-членки да вземат всички подходящи мерки, за „да гарантират, че семейното възпитание включва правилно разбиране на майчинството като социална функция и признаване на общата отговорност на мъжете и жените във възпитанието и развитието на своите деца, и при условие, че във всички случаи интересите на децата бъдат преобладаващи“ (чл. 5 б. „б“), както и „еднакви права и отговорности на мъжете и жените като родители, независимо от тяхното семейно положение, по въпроси, засягащи техните деца; във всички случаи интересите на децата са преобладаващи“ (чл. 16 б. „г“). Хартата за основните права на Европейския съюз, в сила от 01.12.2009 г. и също част от вътрешното ни право, урежда правата на детето в чл. 24 по следния начин: „Децата имат право на закрила и на грижите, необходими за тяхното благоденствие. Те могат да изразяват свободно своето мнение. То се взема под внимание по въпросите, които ги засягат, в зависимост от възрастта и зрелостта им“. В своята практика по чл. 8 от Европейската конвенция по правата на човека (в частност правото на семеен живот), Съдът по правата на човека също поставя като водещ интереса на детето. За пълнота на изложението, следва да се отбележи, че критериите, поставени от Върховния съд през 1974 г. (цитирано вече по-горе), касаещи преценката кой от родителите следва да упражнява родителските права, се припокриват и намират паралел с критериите,

възприемани от други съдилища. Така съдилищата в САЩ например, в зависимост от местното щатско право, приемат като критерии: качеството на заобикалящата среда, връзките с общността, възпитателските качества на родителите, финансовото състояние на всеки родител, индивидуалните нужди на детето, психологическото здраве на всекиго от родителите, стабилността на домашната обстановка, която всеки родител може да осигури, желанието и чувствата на детето, физическите, емоционалните и/или образователните нужди сега и в бъдеще, до какъв ефект ще доведе промяната и др. Релевантен пример е законодателството на щата Орегон, където законово са закрепени научните познания от сферата на детско развитие, както и че следните първостепенни фактори подлежат на обстойно изследване от страна на съдилищата при решаване на кого от родителите да бъде предоставено упражняването на родителските права:

1) Емоционалните връзки между детето и другите членове на семейството;
2) Интересите на родителите към детето и отношението с него;
3) Желанието дадени отношения да бъдат продължени.

От второстепенно значение са определени следните обстоятелства, които трябва да бъдат взети предвид в един съдебен процес за родителски права:

1) Поведение на всекиго от родителите;
2) Семеен статус (в случай че последните не са женени);
3) Доходи;
4) Социален статус и заобикаляща среда.6

Горепосочените фактори, независимо дали определени като първо- или второстепенни, е прието да бъдат прилагани без оглед пола на родителя и в отклонение от наложената традиция упражняването на родителските права с приоритет да бъде предоставяно на майката. Така например в Derby v. Derby Върховният съда на щата Орегон е отсъдил, че: „Съгласно неоспорените доказателства по делото, следва да бъде прието, че съпругата не е изпълнявала единствено ролята на майка, но и на основния родител, полагал грижи за децата……Като отчитаме, че децата са се чувствали щастливи и добре пригодени към взаимоотношенията си с майка си, явяваща се основното лице,

6 Joseph Goldstein, Anna Freud, Albert J. Solnit, Sonja Goldstein, 1986, In the Best interest of the Child, The Free Press, a Division of Macmillian Inc.

полагащо грижа за децата, и отчитайки тяхната възраст, постановяваме продължаване на тази връзка". Независимо, че горецитираното решение има англосаксонски произход, може да бъде прието, че развитието и налагането на редица критерии, които да материализират и да служат като своеобразен измерватeл на това при кого от родителите интересите на детето ще бъдат защитени в максимална степен, е наложително. Прави впечатление и нещо допълнително – а именно, че при наличието на законовоприети критерии (каквито, за съжаление, понастоящем не са обективирани в националното ни законодателство) предвиждането на резултат от един евентуален иск за постановяване на упражняването на родителските права в полза на един или друг родител би способствало за своеобразното насърчаване на страните да намерят извънсъдебно решение на спора при същевременно разтоварване на съдилищата от многобройните дела, с които биват ангажирани. Друг чуждестранен пример за подобно развитие на факторите, подлежащи на обследване по едно съдебно дело за постановяване на родителски права, може да бъде почерпен и от решението по делото Garksa v. Mccoy, при което съдът в Западна Вирджиния, при липсваща законова рамка с точно посочване на факторите, подлежащи на обследване, изгражда собствени такива, базирайки преценката си на приложимото законодателство в сферата на детско развитие, както и стъпвайки на решението от Орегон по делото Derby v. Derby. Подобна съдебна активност и присвояване на нормотворчески фунцкии са способствали да бъде определено следното:

- при определяне на това кой от двамата родители е имал решаваща роля в отглеждането на детето, следва да бъде отчетено следното:
  1) подготовка и планиране на прехраната;
  2) къпане, обличане и поддържане на хигиената;
  3) покупка, пране и поддържане на дрехите;
  4) медицински грижи, вкл. кърмене и водене на доктор;
  5) организиране на социалните контакти на детето с неговите връстници след училище;
  6) организиране на алтернативна грижа, т.е. гледачи, детски градини и т.н.;
  7) организиране лягането на детето, ставане нощем при нужда, сутрешни разходки;

8) дисциплина, вкл. възпитание на обноски и себегрижа;
9) образование, вкл. социално, културно, религиозно и др.;
10) обучаване в изпълняването на основни умения, т.е. четене, писане, смятане и т.н.

Стъпвайки на това като основа , съдът в Западна Вирджиния по същество поставя прецедент, съгласно който наличието на икономическо преимущество у единия родител може и следва да бъде преодоляно, в случай че посочените по-горе фактори систематично са спазвани и налице у другия родител. Чрез последното се постига усещането за сигурност и непрекъснатост на полагането на родителска грижа след постановяването на съдебното решение за предоставяне на родителските права в полза на един или друг от родителите. Същевременно, последното по съществото служи и като своеобразно съдействие в обучението на съдии и адвокати в така дължимото задълбочено разбиране относно детското развитие и психология, без които на практика подобни казуси не могат да бъдат решени в името действително на „най-добрия интерес на детето“. В това се състои и голямото различие спрямо предхождащото наложено разбиране, че тъкмо родителят от пола на детето е най-пригоден да предоставя грижа, квалифицируема като най-добра с оглед интереса на последното.

Понастоящем в България не са налице нормативни пречки прилагането на гореизброените примерни критерии да бъде възприето и мултиплицирано на практика – било в процес на спорна съдебна администрация или в процедура по алтернативно намиране на решение. Всичко това предполага, че именно подробен анализ на интересите на детето може и следва да бъде осъществяван и от медиатора, ангажиран с подпомагането на процеса по намиране на начин за съвместно упражняване на родителските права спрямо едно дете. Естествено, за осъществяването на последния, водеща е ролята на съгласието и активността на родителите – участници в процеса, предимно посредством които може да бъде постигнато гарантирането на съответния интерес.

Допълнителен анализ на съдебна практика от САЩ, в контекста на систематизирането на чуждестранни добри практики за решаване на родителски спорове с оглед най-добрия интерес на детето, следва в Раздел IV („Чуждестранни добри практики за решаване на родителски конфликти“) по-долу.

III. Проблеми в решаването на спорове относно упражняването на родителски права

Анализ на общите проблеми, съпътстващи съдебното решаване на родителски спорове

С цел постигането на едно представително, задълбочено и обхватно обследване на практическото разрешаване на родителски спорове у нас във всички краища на страната, в хода на изготвяне на настоящото изследване и в допълнение към анализа на съдебна практика по родителски спорове, бе осъществено следното:

- На първо място, към всички районни и окръжни съдилища на територията на Р. България, ведно с основните действащи медиационни центрове в цялата страна, бяха разпратени подробни анкетни карти със затворени и отворени въпроси, касаещи разрешаването на семейни спорове, участието на деца в производствата по такива спорове посредством изслушване в т.нар. сини стаи, практическата употреба на медиацията като алтернатива на съдебното производство и др. Анкетните карти бяха изпратени до съдилищата и медиационните центрове между 18-21.03.2019г., като в предвидения за получаване и анализ на отговори срок попълнени анкети върнаха 29 съдилища и 4 медиационни центъра, а именно:

Съдилища: *Софийски градски съд, Софийски районен съд, РС – гр. Айтос, РС - гр. Белоградчик, РС – гр. Благоевград, РС - гр. Бургас; Районен съд – гр. Варна, ОС - гр. Варна, РС - гр. Генерал Тошево, РС – гр. Дупница, РС - гр. Кюстендил, ОС – гр. Монтана, РС – гр. Оряхово, РС – гр. Перник, РС – гр. Пещера, РС – гр. Поморие, РС - гр. Попово, РС – гр. Първомай, ОС – гр. Разград, РС - гр. Русе, РС - гр. Свищов; РС - гр. Силистра; РС - гр. Сливница, ОС - гр. Стара Загора, ОС – гр. Търговище, РС – гр. Харманли, РС – гр. Хасково, ОС - гр. Шумен, РС – гр. Ямбол.*

Медиационни центрове: *Център по медиация при СРС и СГС; Медиационен център при РС- гр. Благоевград; Център за медиация „АХАЯ“ и Център по медиация при РС - гр. Бургас.*

- На второ място, базата данни с дела, в която бе систематизирана относимата съдебна практика, бе актуализирана с информация, изнесена в табличен вид, за проследени казуси от практиката на партньорите по проекта. Паралелно, осъществена бе и работна среща със съдии от Брачна колегия при Софийски районен съд, които споделиха своя поглед върху практическите проблеми на решаването на семейни спорове. По този начин, на база комплексен съвкупен анализ на информацията от всичко горепосочено, бяха идентифицирани следните симптоматични проблеми на решаването на спорове за упражняването на родителски права у нас:

1. Съдебна натовареност

Направеният обхватен анализ потвърждава признавания широко проблем на хронифицирана натовареност на съдебните състави. Паралелно с това остава водещ проблемът в неравномерното разпределение на съдебни дела между отделните съдилища в страната, което на практика предпоставя свръхнатоварване в съдилищата с териториална компетентност гр. София и Софийска област при паралелна ниска натовареност на съдилищата в по-малките населени места.

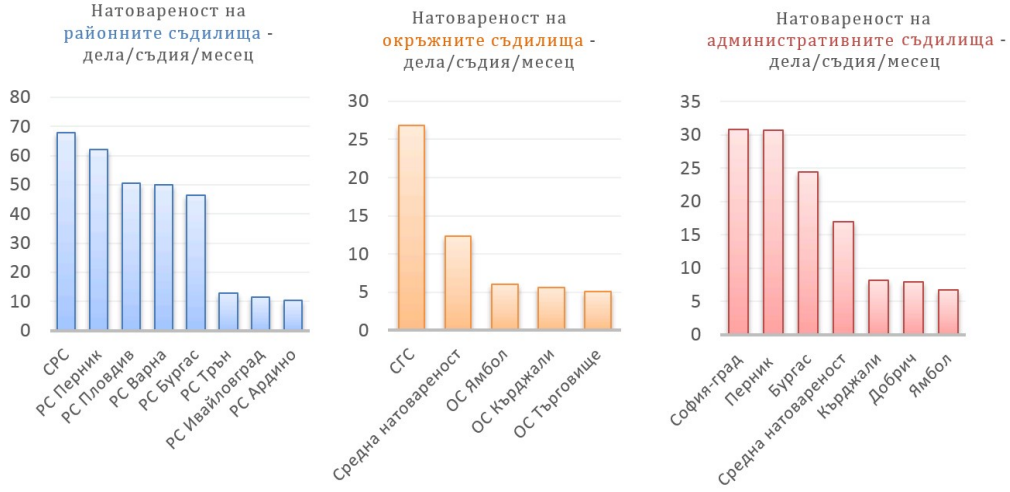

Макар значителен процент от анкетираните съдилища да навеждат индиции, че разрешаването на определени дела по семейни спорове (напр. по чл. 49 от СК, по чл. 127 СК) както от първоинстанционния съд, така и от въззивна

инстанция, трае едва до 3 месеца от образуване, същото не води до редуциране на съдебната натовареност. Напротив решаването на един семеен спор, включващ упражняването на родителски права, дори и да бъде прието, че преминава през съдебната си фаза за срок от 3 месеца на инстанция (т.е. около 6 месеца за 2 инстанции) не приключва с окончателното постановяване на съдебния акт. В мнозинството от производствата се наблюдава последващо откриване на нови такива, квалифицируеми на различно законово основание или подадени на база изменение в обстоятелствата. На практика може да бъде направено заключението, че по един родителски спор могат да бъдат открити от 1 до над 10 съдебни производства, всяко от които ще бъде разпределено на различен съдия, обследващ определен аспект от отношенията между родителите. В действителност подобен развой и увеличаване на броя на съдебните процедури, инициирани в пряка пропорционалност на ескалацията на самия конфликт, допринася до съдебната натовареност, поставяйки и самите съдии в невъзможност да постановяват каквото и да е същностно и устойчиво решение по даден конфликт.

Същевременно, налице е и процесуална невъзможност за обединяване на съдебните дела, касещи едно и също семейство, с цел изграждане на цялостната картина на семейния конфликт. С това на практика се допринася за фрагментарното адресиране на различните аспекти от даден конфликт без възможност за задълбочено изследване на причините, които са провокирали неговото възникване, интересите на всяка от страните-участници в този процес, както и на самото дете, и обсъждането на потенциалните възможности за постигане на решение. Така напр. се води самостоятелен паралелен процес единствено за издръжка, само за родителските права, гледат се отделно дела за насилие по ЗЗДН и пр. Това предпоставя възможността за *perpetuum mobile* на семейния конфликт, обхващащ поредица от дела и обуславящи претовареността на съдебните състави. За това допринася и правната уредба и начина на администриране на делата, съгласно Правилника за администрация в съдилищата (22.08.2017 г.) и Номенклатура на статистически кодове по граждански, фирмени и търговски дела (13.02.2017 г.). Последната предполага администрирането на делата по отделните им кодове на база правното основание, на което е инициирано даденото производство.

Последното най-ясно може да бъде онагледено от следното разпределение:

код РС	код ОС възз.	ВИД НА ГРАЖДАНСКИЯ СПОР	законов текст
1	*2*	*3*	*4*
0100-1	0100-2	**ИСКОВЕ ПО СК, ЗЗДН, ЗЛС, ЗГР, ЗЗДет., ЗБЖИРБ**	
0101-1	0101-2	Искове по СК - имуществени отношения между съпрузи	чл.29, ал.1-3, чл.30 СК и др.
0102-1	0102-2	Искове за развод и недействителност на брака	чл. 318 СК
0103-1	0103-2	Искове по СК - развод по взаимно съгласие	чл. 50 СК
0104-1	0104-2	Други искове по СК - отношения между родители и деца, изменение на мерки относно упражняване на родителски права; лични отношения с близки и др.	чл 51, ал. 4 СК и чл. 59, ал. 9 СК, чл.123-чл.127 (без ал.1) СК, чл.127а СК, чл.128 СК; чл.137 СК,
0115-1	0115-2	Производства по ограничаване и лишаване от родителски права	чл. 131 - 135 СК
0111-1	0111-2	Производства по Закона за защита от домашното насилие	ЗЗДН
0112-1	0112-2	Производства по ЗЛС; ЗГР, ЗЗДетето, ЗБЖИРБ и ЗСП Производства по оказване на съдействие по упражняване на права.	чл. 530 – 607 ГПК; чл.26-чл.30 ЗЗДетето; чл.3, ал.2 ЗБЖИРБ, чл.16в ЗСП
0116-1	0116-2	Утвърждаване на споразумение за родителски права	чл. 127, ал. 1 СК
0105-1	0105-2	Искове по СК - издръжка, изменение	чл. 139 и сл. СК

Разпределението на делата по кодове и правни основания ясно онагледява факта, че даден семеен спор лесно може да бъде сегментиран в няколко кода и да бъде предмет на няколко съдебни производства. Подобно разрешение обаче няма как да отчете факта на наличните и предхождащи производства между едни и същи страни, чийто генезис се корени в същия конфликт. Съчетавайки това с претовареността на съдиите, работещи подобни дела, липсата на достатъчно материален ресурс (в това число съдебни зали, работни помещения, съдебни помощници, специализирана подготовка на социалните работници, изготвящи Социалните доклади по делата, и т.н.) на практика съдебната система бива претрупана с дела, които по същество не й принадлежат. В обобщение може да бъде изведен изводът, че предвид, че семейните отношения подлежат на регулацията на редица закони (природни, социални, емоционални), само част от които са от юридическо естество, правното адресиране на даден проблем би предоставило единствено едностраничиво разрешение относно въпроси, излизащи далеч отвъд чисто правната сфера. Поради това и при анализа на настоящата система за

администриране на родителски конфликти се налага разбирането, че едностранчивия подход не благоприятства за цялостно решение на даден конфликт, който впоследствие ескалира многократно. С оглед на това и интегрирането на мултидисциплинарни подходи в решаването на подобни спорове може да допринесе за постигането на решения, които в най-пълна степен да изпълват със смисъл и съдържание най-добрия интерес на детето.

2. Продължителност на съдебните производства за решаване на родителски спорове

Семейните отношения в условията на конфликт ескалират изключително бързо. Това следва да се взема предвид с особено внимание когато има съмнения за насилие, тъй като при липсата на своевременно решение на споровете и предвид липсата на работещи институционални механизми за овладяване на родителските агресия и насилие, децата често не се намират в сигурна и защитена среда в продължителни периоди от време.

Както бе посочено вече по-горе, макар и посредством анкетните карти съдилищата да споделят, че семейните дела се разглеждат сравнително бързо, а именно до 3 месеца пред инстанция от образуване на делото, при наличието на обжалване на решенията, завеждане на друг иск по Семейния кодекс, Закона за закрила от домашно насилие, иницииране на изпълнителни дела за събиране на неплатена издръжка, последващи наказателни такива за неплащането ѝ, ангажирането на несъдебни институции в овладяването на спора и др., състоянието на продължаващ семеен конфликт може да продължи с години, а опасността от семейна среда на агресия и насилие - да се увеличи експоненциално.

Същото се потвърждава с категоричност от изследваните казуси от практиката на партньорите по проекта, проведено на база осъществени анкети и интервюта с редица лица, преминали през процес на медиация - в множество случаи в хода на съдебния процес, тъкмо поради опасността за децата, се ангажира паралелно мултидисциплинарно сътрудничество между различни институции (местни социални служби, психолози, преподаватели от училищата на децата и др.), което обаче функционира трудно практически поради липсата на общоинституционален системен подход. Поради този проблем, в анализа на

казуси от своята практика, от Център за обществена подкрепа "Света София" еднозначно заявяват: "Наблюдаваме институционално безсилие."

В хода на осъщественото емпирично изследване бяха изследвани казуси на родителски конфликти по следните няколко критерии, а именно:

Продължителност на процедурата по решаване на семейния конфликт

- **преди иницииране на съдебно производство**
- **след инициирането на съдебно производство**

Идентифицирани проблеми препятстващи вземането на решение

- **Проблеми, идентифицирани в майката**
- **Проблеми, идентифицирани в бащата**
- **Общо валидни проблеми**

Наличие на риск от родителско отчуждение на децата, участващи в спора;

Наличие на поведенчески трудности или други проблеми на децата, участващи в спора;

Установени прояви на домашно насилие;

Наличие на процедура по изслушване на детето в синя стая по заявка на друга институция с цел вземане на решение (съд/ОЗД/друго) – ако да, резултатът послужил ли е за вземане на решение.

Кризисна интервенция в контекст на социална работа със семейството;

Експертна оценка на семейната ситуация;

Мултидисциплинарна работа в мрежа;

Доклади към органа за закрила с детайлен анализ на семейната ситуация;

Обучителни сесии за умения на родители;

Семейно-консултативни сесии за изследване на семейния контекст;

Родителите включени ли са в информационни сесии и/или групови програми, в които се разясняват последствията за децата;

Разрешаване на казуса посредством медиация (насочена от съда) или посредством психо-социална медиация, осъществена в услугата;

Открито ли е съдебно производство по случая? Колко на брой съдебни производства?

От проведените изследвания бе установено, че на практика броят на открити съдебни производства по всеки един от изследваните родителски конфликти надвишава едно изолирано дело, а постановеният съдебен акт по първото производство на практика никога не остава изолиран, а бива последван от последващи такива на други основания. Последното в перспектива е ясен

индикатор за това, че преминаването на родителския конфликт през съдебното му решаване не е адекватен форум за намиране на решение по съответния конфликт, който в повечето случаи се задълбочава, а комуникацията между страните се затруднява допълнително. Всичко това има за своя последица допълнителното задълбочаване на травмата, която обичайно и неизбежно се предизвиква от родителския спор. По-често докладваните негативни последици върху детската психика, предизвикани от конфликта между майката и бащата, варират между:

- формирана негативна нагласа спрямо образа на единия родител при паралелно издигане на образа на другия родител на пиедестал;
- изграждането на конструкта /майка и баща/ в представите на детето, които често биват ригидни и са емоционално натоварени с крайно отхвърляне на единия при свръх-лоялност към другия;
- заекване и трудности в говоренето при детето, често съчетано с опозиционно поведение;
- риск от родителско отчуждение, изграждане на отрицателен образ по отношение на единия родител и пълна липса на амбивалентност на чувствата спрямо този родител;
- отказ на контакт с даден родител без присъствие на другия, което е индикация за отхвърляне на определена част от личността на детето, асоциативно свързана с образа на отхвърлящия родител;
- оформен конфликт на лоялност спрямо родителя, който е ангажиран с отчуждаващото поведение. Чест симптом на последното е ползването на думи, които не са типични за възрастовото развитие на детето, а са характерни за родителя, който отчуждава;
- показване на враждебност към близките от разширеното семейство на отчуждения родител;
- развитие на свърхперфекционизъм у детето, нехарактерен за предходния етап и ужас от допускане на грешка или провал;
- изкривена самооценка на детето;
- влошен успех в училище, често съпроводен с прояви на агресия, които рядко остават изолирани;
- депресивност;

- разстройство на привързаността: липса на граници и правила, прилепчивост, функциониране на принципа на употребатаенуреза и енкопреза, които се явяват ситуативно, натрапливо тестване търпението на родителя;
- трудности в разпознаване на правилно и неправилно; уместното и подходящото;
- свръхизпълнителност и липса на спонтанност;
- нощни кошмари;
- ситуативна тревожност;
- остро противопоставяне на авторитети и рисково поведение;
- обърканост и страдание;
- трудности с концентрацията и задържането на вниманието;
- емоционална нестабилност;
- нисък праг на фрустрация;
- изоставане в развитието на детето;
- проблеми в социализацията;
- хиперактивно поведение;
- страхове с различен генезис, всепроникващи в различни сфери на живота;
- отиграване на травмата през фантазии, включващи въображаеми приятели и пр.;
- натрапливо търсене на внимание;
- отключване на хранителни разстройства;
- въвличане на детето в своеобразен триъгълник на Карпман, при който детето влиза в роля на жертва, насилник или спасител;
- демотивация за учене.

Видно и от осъществените проучвания негативните последици върху детската психика могат и възникват независимо и без значение от продължителността на съдебното производство. Т.е. анализът на събраната база данни установи, че само по себе си съдебното производство не е в основа на травмата върху детската психика. Напротив – иманентно протичащият конфликт между родителите, който в по-голям процент от случаите е течал и е бил част от контекста, в който детето е растяло, е именно

онзи фактор, който предизвика и наслагва травмата в детската психика. Взаимовръзката, която бе установена в хода на проучванията, е че негативният ефект на родителския конфликт върху детето се задълбочава правопропорционално на времето през което страните се намират в една или друга процедура на съдебно администриране на своите отношения. Колкото по-продължителен е даден съдебен процес, толкова по-негативно той влияе върху родителите и съответно се задълбочава дългосрочният афект, който сформира структурата на личностното развитие на детето. Последното действително не може да бъде еднозначно отнесено като някаква негативна вътрешна характеристика на системата за съдебно разрешаване на родителски конфликти. Напротив, за постигането на така регистрирания резултат същностно значение има участието на самите родителите и смисъла, който последните ще придадат на процеса. *Ergo* може да бъде изведено, че системата е само инструмент в ръцете на родителите, който може да бъде използван по един или друг начин от последните с оглед постигането на техните действителни нужди и желания. Проблемът, който стои в по-общ план, е начинът по който именно тези нужди и желания да бъдат съвместени със съкровените нужди и желания на детето без последното да бъде подлагано на зловредното влияние на един конфликт, в който същото по същността си не е страна. За последното обаче, както бе загатнато и във всяко от проведените интервюта, е нужно овластяване и подобряване на информираността на родителите за тези негативни течащи процеси, които са способни в дългосрочен план да афектират детето и на практика да предопределят последващите избори и взаимоотношения в живота му.

3. Нужда от специализация и мултидисциплинарен подход спрямо родителските конфликти и увеличаване на ангажираните човешки ресурси

Осъщественият анализ извежда на преден план и обстоятелството, че вещите лица, които се произнасят със становища относно родителските спорове, в някои случаи не са системно ориентирани и достатъчно компетентни относно спецификите на семейните процеси, а по-глобално - досежно динамиката на човешките взаимоотношения, за да могат успешно да оценяват рисковете в семейния контекст. Последното е предпоставено от обстоятелството,

че критериите, използвани при наемане на вещи лица, не отразяват нуждата от посочената специфична квалификация и не са налице достатъчно ресурси за тяхното надграждащо обучение и последваща практика. Това най-ярко може да бъде установено от липсата на достатъчно добре подготвени кадри, които да бъдат ангажирани за пълното обследване на най-добрия интерес на детето в случаите на родителски конфликт, и липсата на материална обезпеченост за осъществяването на работния процес.

4. Недостатъчен брой съдебни препращания към медиация и липса на единна методология за пренасочване на делата

На първо място, направеният анализ потвърждава, че най-често, при наличието на семеен спор, първото обръщане на страните по спора за помощ към някого извън непосредственото семейство е тъкмо към адвокат, чийто интерес е строго материален - т.е. да получи своя хонорар, без да е обследвал дали е наличен ресурс в това семейство за неговото съхранение, или раздялата е единственият възможен и необходим път пред двамата родители. По този начин, ако проведем аналогия между семейството и един биологически организъм, проблемите на семейния организъм метастазират, пренасят се от полето на първоначалното си възникване към (всички) други аспекти на взаимоотношенията между партньорите.

Резонно е, като същото бе потвърдено вкл. от брачните съдии в хода на гореспоменатата дискусия с фокус-група, първата консултация да бъде със специалист по семейните отношения. Работата с подобен експерт може да подобри комуникацията между страните, а в дадени случаи и да предотврати раздялата между родителите, стимулирайки ги да поемат в посока на активна семейна терапия и съхранение на брачната връзка. При наличието на редица конфликни въпроси (като напр. изневярата - една от най-честите причини за развод), в случай че родителите не стигнат незабавно до адвокат и респ. до съдебна зала, а първо потърсят посредничеството и помощта на консултант/терапевт - може практически да се подобрят комуникацията и доверието между партньорите, да се отстранят причините за спора, и като последица, в името на най-добрия интерес на децата, да се опази и дори заздрави брачната връзка. Събраната информация и житейската логика сочат,

че подобно консултиране със специалист по семейните отношения следва да предхожда също медиационната процедура.

На следващо място, що се касае стриктно медиацията по семейни спорове, направеният анализ илюстрира значителния проблем на практическа липса на каквато и да е медиация на територията на почти цялата страна. Предимно отрицателни са отговорите на съдилищата, изпратили попълнени анкетни карти, както на въпроса за наличието на действащи медиационни центрове, така и на този за използването на медиация като алтернатива на съдебното производство.

Основните причини за липсата на употреба на медиация, според съдилищата, биват следните три:

1). Липса на познание и доверие у страните за същността и преимуществата на медиационната процедура;
2). Неналичие на медиационни центрове към всички съдилища в страната – Тъкмо липсата на медиационни центрове е наведена почти във всички отговори като ключова причина за неизползването на медиация. Така например от ОС – гр. Монтана докладват, че „в Монтана няма действащи медиатори, поради което насочването на страните към този метод за решаване на спорове е *безпредметно*“;
3). Липса на методология и систематика в реферирането към медиация.

Описаният проблем, както и изведените причини за същия, се потвърждава и от страна на медиационните центрове. Представители на медиационния център при РС – гр. Благоевград посочват във всеки свой отговор на анкетната карта, че в изследвания период, обхващащ 2016 г., 2017 г. и 2018 г., центърът не е бил ангажиран в провеждането на нито една процедура по медиация. Това е тревожно, предвид обстоятелството, че Благоевград е областен град с население от над 75 000 души и натовареността на съда там бива значителна. От центъра пояснят, че „*въпреки подканянето от страна на съда за разрешаването на споровете чрез този способ, липсва доверие на хората към него и няма успеваемост.*“ По сходен начин, недостатъчна ангажираност и провеждането на

сравнително малко на брой процедури по медиация докладват и от Центъра по медиация при РС - гр. Бургас.

От друга страна, от Център за медиация „Ахая“ (ЦМА), основан пред 2012 г. в гр. София, докладват положителни резултати в провеждането на медиационна процедура. Във времевия диапазон, предмет на изследване посредством анкетната карта, броят на водените процедури в случаи на развод и по отношение единствено упражняване на родителски права е почти изцяло идентичен с броя на успешно постигнатите споразумения, а във всички разглеждани хипотези процедурата по медиация бива с максимална продължителност от едва 3 седмици. Що се касае обратната връзка на страните, участвали в медиационна процедура, от Центъра за спогодби и медиация към Софийски районен и градски съд докладват, че разполагат с изграден работещ механизъм за събиране на обратна връзка, като това реализират посредством използването на анонимни анкетни карти. Респ., положителните резултати от провеждането на медиация по семейни спорове биват налице, но липсата на доверие на страните към процедурата, на действащи медиационни центрове и на единна методология на препращане препятстват широкото използване на този способ от страна на родители.

В допълнение, интересно е обстоятелството, разгледано по-долу в доклада, че нерядко единият от двамата родители е пропонент на медиацията и би я предпочел за разрешаването на спора, но другият родител с категоричност настоява спорът да премине през разглеждане от съд, като - поради липсваща възможност за ефективна комуникация между двамата - съгласието за избор на медиация става практически невъзможно.

5. Липса на скрининг механизми за установяване на насилие в хода на съдебните производства

В много от семейните спорове, зад обвинения в родителско отчуждение всъщност се прикрива насилие, за което е забранено да се говори. Същевременно, събраната информация показва, че често спорът се развива по „адвокатски сценарии" за последващи обвинения по ЗЗДН, които, на свой ред,

прикриват опитите на единия родител да монополизира детето и да упражнява власт над него.

На нуждата от скрининг механизми за установяване на насилие категорично не се дава отговор по ефективен начин чрез използваните понастоящем от съдилищата доклади на социални работници. Тези доклади имат касателство към формални въпроси, които не отразяват практическите нужди на децата. Често в докладите липсва достатъчно подробно изложение на предпоставилите заключенията на експертите обстоятелства, които са били обследвани, като липсва също мотивировка на избора за изследване точно на тези обстоятелства и пренебрегването на други.

Същевременно, наличието на насилие не се търси и чрез достатъчно ангажирана работа с децата. На въпроса за съществуването към съда на специализирано помещение за провеждане на разпити/изслушвания на деца или т.нар. синя стая – в получените анкетни карти преимуществено (над 50%) е застъпен отговорът, че сини стаи към момента не са изградени. Респ., на много места в страната все още липсва инфраструктура, която да обезпечава участието на деца в процеса в една щадяща и адаптирана към потребностите на същите среда, както и установяването на психологически контакт с тях, който несъмнено би способствал ефективното и задълбочено изследване на въпросите за насилие в семейството.

6. Нужда от проследяване развитието на родителски спорове, отнасяни многократно към съда

Често пъти родителите избират като тактика да триангулират различни инситуции и служби с цел поддържането на семейния конфликт. Същото на собствено основание нерядко е индиция за психопатология и/или насилнически характеристики при някоя от страните. У нас обаче липсва системен подход към семейните отношения и специално към семейните конфликти в развитие, при който успешно да бъде проследявана динамиката на родителски спорове, отнасяни многократно към съда и/ли други институции.

Анализ на специфичните вътрешни проблеми, съпътстващи решаването на родителски спорове

1. Комуникативни проблеми и ескалация на семейните конфликти

В значителен процент от случаите липсващото общуване и невербализираните, неизговорени, системно премълчавани проблеми се маскират от родителите с прояви на внезапна фрустрация, агресия и насилие, които водят до ескалация на конфликта и са със значителни негативни последици за брачната връзка и за детето. Липсата на изградени механизми на комуникация в семейната среда предпоставят и пълната невъзможност за търсене на компромис при решаването на един семейноправен спор впоследствие. Това е основна причина медиацията да не бъде предпочитана от страните по семеен спор като възможен път на решение.

Изследваните казуси сочат, че - както бе индикирано по-горе - в много случаи един от двамата родители е позитивно разположен към медиацията като възможен способ за решаване на спора, докато другият родител, със своя категоричен отказ да потърси алтернатива на съда, ефективно препятства избора на процедура по медиация. Зад това прозира нежеланието на отказващия медиацията родител да остави разрешаването на спора със своя партньор на това, върху което двамата се съгласят след поредица от преговори. И действително, ако в същността на спора лежи пълна невъзможност за общуване (било то единствено поради системна неефективна комуникация, или поради прояви на агресия и насилие), един способ за решаване на спора, който по съдържание изисква проактивното комуникиране между страните по спора, кулминиращо в постигането на компромис след редица взаимни отстъпки, често по разбираеми причини не изглежда атрактивен за въвлечените в спора. И макар в процедурата по медиация да участва трето неутрално лице, чиято роля е да фасилитира преговорите по начин, който обуславя наличието на по-ефективно общуване, базирано върху интересите на страните, присъствието на това трето лице често също не служи като достатъчен стимул за родителите да предпочетат медиацията пред съда.

От друга страна, в случай че страните все пак решат спорът помежду им да бъде медииран, то липсващите изградени навици на ефективна комуникация често водят до недостатъчно продуктивни преговори. В тях фокусът на родителите

е преимуществено насочен към невербализирани по-рано причини за конфликта между партньорите, а не към всички аспекти на решаването на текущия спор по най-ефективен начин, нито пък към най-добрите интереси на детето. Тук ключова е ролята на медиатора, който следва да притежава достатъчната предварителна подготовка и квалификация, за да открие работещи начини за преодоляване на комуникационната „пропаст" между страните и да предразположи същите към ефективни преговори.

Всичко това идва да покаже, че един от възловите проблеми, които лежат в сърцевината на семейните спорове и предпоставят тяхното пораждане и задълбочаване, е тъкмо липсата на общуване, на ефективна комуникация между партньорите.

2. Стереотипизирана роля на бащата и майката в семейството и родителството

Изследваните казуси идентифицират като ключова предпоставка за пораждането на семейни спорове, в т.ч. на агресия и насилие в семейството, неуспяването на единия от родителите (предимно бащата) да заеме социално отредената му и стереотипизирана роля в семейството. Казусите сочат, че често пъти конфликт и агресия се пораждат при брак между успяваща като родител и кариерно майка и баща, който няма изградени трудови навици и достатъчен родителски капацитет. В анализираните казуси, при които е налице семеен спор поради разглежданите тук причини, поне единият от родителите бива с висок образователен ценз и добро материално положение.

Частен случай на традиционна стереотипизирана семейна роля е тази на бащата и майката тъкмо в родителството, а именно, най-общо - ролята на майката като по-ангажирана в отглеждането и възпитанието на децата в домашната среда и ролята на бащата като фигура на авторитета, която "оглавява" семейството и обезпечава значителна част от финансовите му нужди. Нерядко семейният конфликт, породен от разглежданите причини, ескалира поради влиянието на широкия семеен кръг. Неговите членове понякога настойчиво изискват от страните да заемат своите стереотипизирани семейни роли и същевременно тълкуват твърде негативно отказа от това на някого от двамата родители, убеждавайки другия, че по този начин авторитетът му бива компрометиран и че практически вече е налице конфликт.

3. Социална стигма относно развода и „осъждането” на двойките, преминаващи през развод

Понастоящем у нас, особено в по-бедни и по-слабонаселени райони, в т.ч. сред капсулирани малцинствени общности, в които след брака партньорите продължават да са силно зависими икономически от своите родители и роднини, все още е налице стигматизиране и социално осъждане на двойките, които избират да преминат през процедура по развод. Същото предопределя наличието на множество случаи, при които брачните отношения - макар и практически да са изчерпани от съдържание - биват поддържани на "командно дишане" в продължителен период от време, под страх от социално осъждане. Съществуването на подобни фасадни, псевдосемейни отношения влече негативни последици както за двамата родители, така и за техните деца. Подобна (не)семейна среда често пъти предпоставя наличието на агресия и насилие и изостря многократно първоначалния семеен конфликт, при който прекратяване на брачната връзка не е избрано единствено поради социалната стигма около развода.

4. Детето в развода:

<u>1. Информиране на детето относно развода и травмите, свързани с това</u>

Идентифициран проблем в изследваните казуси, който намира своето потвърждение в специализираната литература, е начина на информиране на детето в процеса на развод. Последното включва както първоначалното уведомяване на детето за предстоящата раздяла между родителите, така и последващото му включване в течащите процеси по преуреждане на родителските отношения. На практика се наблюдава една своеобразна капсулация на всеки от родителите в своята собствена травма и самостоятелното му извървяване на цикъла на скърбене, при който детето и неговите нужди биват неотчетени, а в повечето случаи и практически забравени. Всичко това съставлява сериозна психологическа травма, с която детето независимо от възрастта, е неспособно да се справи. Травмиращият ефект се засилва и от факта, че в големия процент от случаите детето става пряк свидетел на развиващия се конфликт между родителите, който често агрегира в хода на

съдебните производства и допълнително стимулира страните да въвлекат детето за свои цели и стремежи. Анализът на събраните данни показва че именно недобрата коминикация както между родителите поотделно, така и между родител и дете, относно промените в съвместния живот, засилва чувството за несигурност в страните. Последното, комбинирано и с объркаността и естествено зараждащият се страх у детето да не бъде „изоставено“, аналогично на начина по който единият от родителите бива „изоставян“, захранва травмата у детето. Същото често бива впримчено в своеобразен конфликт на лоялност спрямо родителите си, чийто генезис се крие именно в начина, по който на последното се представя предстоящата промяна в семейството и до каква степен родителите имат синхронизиран подход в това. Оттук и изкристализира един от най-често срещаните специфични вътрешни проблеми, които са продукт на неработещите отношения между родителите, и който пряко афектира себеоценката н детето и предопределя последващи затруднения на последното от най-разнообразно естество.

2. Мнения и предпочитания на детето относно режима на упражняване на родителски права

Вариация на проблема с информираността на детето относно преуреждането на отношенията между родителите е и въвличането му в спора относно упражняването на родителските права. Искането на мнението му и изискването за изразяване на предпочитания към единия или другия родител засилва конфликта на лоялност, изпитван от последното по отношение и на двамата родители. Това практическо въвличане на детето в конфликтните отношения от своя страна поставя детето в ситуация на невъзможност за избор и от своя страна отключва последващите травматични психологически увреждания на психиката му.

3. Синдром на родителското отчуждение (ПАС синдром)

Синдромът на родителското отчуждаване е нарушение, характеризиращо се с комплекс от симптоми в резултат от процес, при който родителят трансформира възприятия и поведение от себе си върху детето си, насочени към разрушаване на неговата (или нейната) връзка с другия родител, докато техните

чувства станат противоречиви на тези, които би трябвало да се очакват. Тази ситуация е директно свързана с конфликтния процес на отделяне (раздяла) или в случай, когато отделянето започне с мълчаливо съгласие и постепенно се обърне до конфликтни ситуации. Част от теорията приема, че подобно отношение на родител спрямо дете следва да бъде квалифицирано като форма на психологическо насилие, спрямо която следва да бъдат предприемани съответните за целта охранителни мерки. В дългосрочен план от своя страна пък последното води до редица неблагоприятени ефекти върху детето, а именно:

- Депресия
- Загуба на обичайната среда, на чувство за общност
- Загуба на стабилност, сигурност и доверие
- Извънреден страх, дори и при необичайни събития
- Самота и изолация
- Гняв
- Безпомощност
- Нарушения във формирането на идентичността
- Страх от изоставяне

Изброените потенциални негативни ефекти не е задължително да се проявят кумулативно, нито са специфични само по отношение и в резултат на родителско отчуждение. Всички тези симптоматики и проявлението им е напълно възможно обаче и при всяка друга неразрешена конфликтност между родителите, независимо дали последната се случва по време на брака/съвместното съжителство или в резултат на преустановяването му. Предвид това определени форми на родителско отчуждение не са изключени да възникнат и по време на брака/общностното живеене, поради което и следва да се подхожда със завишено внимание за техния негативен ефект неограничено във времето.

4. Изменения в социалната среда на детето в резултат от развода - приятелски кръг, образование, хобита.

Друг специфичен проблем, който възниква в резултат на преустановяването на отношенията между родителите, са неизбежните промени, които настъпват в

социалната среда на детето. Анализът идентифицира, че в резултат на наслагването на серията от изброени по-горе проблеми, голяма част от децата попадат в рискови групи от изолация, трудности в поведението и нарушения в развитието. Всичко това съставлява риск, който се реализира пропорционално на сериозността и пречките в комуникацията между родителите. Изследваните случаи и проследяването на казуси в процеса на развитие на родителския конфликт показва, че иначе нормални ситуации на изменение в социалната среда, която изискват адаптация от страна на детето се превръщат в съществени предизвикателства с дълготрайна давност на травматичния ефект, който имат. Паралелно не са редки и случаите, в които поради създадената нездравословна семейна среда детето е обект на същностни изменения и травматично афектиране на психиката му практически през целия си живот. В част от тези случаи именно преустановяването на контакта на родителите и преуреждането на отношенията им благоприятства за подобрения в развитието на детето, което иманентно води и до подобряване на социалните контакти на последното. Нередки обаче са и случаите, в които детето бива поставяно в изолация от социалния си кръг, в това число и от разширения кръг на семейството, именно в резултат на преустановяването или друг конфликт между родителите, всичко от което има потенцията да отключи травматичните ефекти, описани в частта с родителското отчуждение по-горе. Проследените казуси потвърждават последното и затвърждават позицията, че резките и травмиращи промени, в това число и на социалния кръг за детето, имат за пряк ефект поставянето му в ситуация на стрес, нерядка изолация и същностно увреждане на психичното му развитие, в това число и регресията към предходни етапи от психологическо развитие.

IV. Чуждестранни добри практики за решаване на родителски конфликти

i.Великобритания

Великобритания е страна членка на Конвенцията на ООН за правата на децата (1991), чийто член 12 гласи, че "Децата имат право да дават своето мнение, когато възрастните вземат решения, които ги засягат. По-конкретно - на децата трябва да бъде дадена възможност да бъдат изслушани в съдебни или административни производства, засягащи детето, като участват пряко, или чрез представител, или чрез подходяща институция по начин, съответстващ с процесуалните правила на националното законодателство."

Изхождайки от това в британската правна система, Законът за децата (1989) определя, че мнението на детето ще бъде изслушано чрез местните власти, като механизмът включва тяхното задължение да направят разследване по свое усмотрение, чрез което да преценят дали са необходими конкретни действия за опазване и подкрепа на благосъстоянието на детето. В контекста на публични производства, отнасящи се до деца, законът им дава право да участват като страна по производства относно обгрижването им от местна институция, както и право да бъдат представлявани. Законът не провежда разлика между граждански производства, например вследствие на разпадане на брака, или законово обоснована намеса от страна на местната власт - принципът е винаги децата да бъдат уважавани, а тяхната воля - зачитана.

За разлика от нормата в публичното право, представителство на децата в частноправни производства не е прието. Важно е да се отбележи, че в тази сфера попадат постановления за обгрижване и местожителство, както и бракоразводни производства. Понастоящем мнозинството от децата, засегнати от бракоразводно производство на родителите си, не могат да изразят желанията си чрез специалист, независимо дали е юрист, или не. Въпреки това, чл. 64 от Закона за семейното право (1996) осигурява потенциал за отделното представителство на децата и в частноправни производства. *Ad litem* настойникът ще бъде посочван в ранната фаза на производството и ще участва активно в качеството си на представител на детето и консултант на съда. Съгласно чл. 11 от

същия закон, съдилищата имат право да се намесват във връзка с договорките за отглеждането и благосъстоянието на деца. Тези правомощия осигуряват на детето възможност да бъде чуто в хода на бракоразводното производство така, както е осигурена по силата на Закона за децата (1989). В допълнение, въвеждането на процедура по медиация преди развода дава на детето още една възможност за изразяване на възгледи и желания.

По отношение на установената съдебна практика, един от най-важните прецеденти се явява заложеният от делото Gillick v Norfolk and Wisbech Area Health Authority (1996) AC 112. В него се подкрепя тезата, че родителите могат да упражняват своите права единствено доколкото действията им са в най-добрия интерес на детето. Проблемът с възрастта се разглежда в контекста на постепенно ограничаване на родителските права, заедно с развитието и зрелостта на детето. Няма конкретно определена възраст. Решенията трябва да бъдат вземани по отношение на конкретното дете и при отчитане на всички заложени аспекти. В рамките на британската правна система децата могат да изразяват своето мнение, но не във всички случаи е наличен механизъм, който да подсигури, че същото е взето предвид.

В така представения контекст, има нарастваща подкрепа за твърдението, че в сравнение със съдебните изслушвания, семейната медиация подобрява крайния резултат за родители и деца, в случаите засягащи контакти с детето и спорове относно местожителство. Въпреки това, статистиката показва, че на практика само 20% от двойките, прибегнали до правна помощ относно разделяне на семейство в Обединеното Кралство, използват семейна медиация. Извършени проучвания показват, че капацитета на съдилищата по семейни производства е ограничен, както и че "съпътстващите щети, нанесени в хода на разрешаване на проблеми между разделящи се двойки, въздействат на тяхната способност да бъдат обичащи родители на своите деца" (Moloney, 2004). Проучване, проведено през 2006 г. (Wright), фокусирано върху целите и нуждите на клиенти в процес на развод показва, че те са предимно "да не се допуска допълнително разваляне на отношенията" с бившия партньор. За съжаление, изследване на "решенията", постигнати по съдебен ред представя, че едва 30% от родителите, с които децата не съжителстват и 60% от родителите, с които децата съжителстват, са били удовлетворени от споразумението за контакт с децата, постигнато чрез изслушвания в съдебна зала. Също така са налични

статистически данни (публикувани от Relate, Северна Ирландия - 2005), че половината от бащите, при които детето не живее, загубват всякакъв контакт с него в рамките на 5 години.

Изданието Community Legal Services (2006, стр. 3), определя медиацията като "съдействаща за намирането на решение, което отговаря на Вашите нужди, тези на партньора Ви и тези на децата, и което всички чувстват, че е справедливо".

Moloney (2004) докладва, че добре проведена медиация позволява на интересите и емоциите, които стоят в основата на конфликта, да бъдат изведени на преден план, за да могат решенията му да започнат да се оформят. Това води до по-приложими на практика дългосрочни споразумения, както и да увеличи уважението, което страните имат една към друга. Davies (2000) е доказал, че ако разделящите се двойки имат желание да участват в медиация, тя може да им помогне да разрешат конфликтите си по-икономично, по-бързо и с по-ниска враждебност, отколкото би било възможно чрез съдилищата или чрез съдебно представителство.

В рамките на британското законодателство, Законът за семейното право (1996, понастоящем отменен) извежда медиацията на преден план, като я поставя на едно ниво със съдилищата в качеството ѝ на арена за разрешаване на бракоразводни конфликти и предоставяне на законово основание за публично финансиране на провеждането на медиация. От 2004 г., правителството работи активно за подпомагане на родители в избягването на ненужни и тежки съдебни производства като метод за разрешаване на спорове относно родителство след развода.

Програмата се фокусира върху употребата на медиация и преговори в съдебна зала, както и предоставяне на консултации и насоки за родители при оформяне на споразумения за контакт, които са в най-добрия интерес на детето (Правителство на Обединеното Кралство, 2007). Комисията за правни услуги понастоящем заявява, че страни, които търсят правно съдействие за разрешаването на семеен конфликт, са задължени да обмислят провеждането на семейна медиация, преди да им бъде дадено финансиране, както и че предоставянето на финална структура на таксуването в самото начало, цели да подсигури, че адвокатите получават по-високо ниво на заплащане, когато

клиентите са използвали медиация, за да разрешат даден казус (Комисия за правни услуги, 2007).

Изграденият в Северна Ирландия Семеен Център предлага медиационни услуги на всички двойки, които са подали документи за завеждане на дело, освен в редки случаи, където е установено упражняване на домашно насилие или има заплаха за сигурността на детето. Практическият модел на функциониране е описан по-долу, като успехът от неговото прилагане зависи от опита на участващите медиатори, както и от съвместяването на осем изключително важни елемента:

- Прилагане на системна стратегия и практика;
- Практическа координация със съда;
- Подкрепа от страна на Ръководния местен магистрат (*бел. пр.: на български език не съществува напълно точен превод на словосъчетанието "Resident Magistrate", тъй като се различава от "Председател"*);
- Подкрепа от страна на представляващите адвокати;
- Наличие на "Съдебен секретар по благосъстоянието";
- Прилагане на скрийнинг процедура;
- Безпристрастни фасилитатори;
- Без присъствие на адвокатите.

Медиаторите следят за равнопоставеността на страните и насочват фокуса върху нуждите на детето, докато насърчават родителите да преговарят. Отдава се голямо значение и на необходимостта от преминаване от интимна връзка към функционираща, наподобяваща бизнес-взаимоотношения, в която всяка от страните е в качеството си на родител. Нивото на подкрепа, давана от медиатора, зависи от уменията на двойката в договарянето и оформянето на тяхното собствено споразумение.

Подкрепата от страна на съдилищата по семейни производства е от изключителна важност за успеха на модела. Магистрати, адвокати и представители, работещи в системата на съда, са отговорни да:

- бъдат запознати с услугата и процедурата по искане/реферирane към медиация;

- се съобразяват с обстоятелствата, при които медиацията е съответно подходяща или неподходяща опция;
- предлагат услугата на двойки в случаите, в които е приложимо;
- обясняват разбираемо и в детайли процедурата на страните преди започване на сесията.

За да се постигнат тези цели, е необходимо да се поддържа у магистратите високо ниво на познание и информираност по отношение на теорията и практиката, на които се основава медиацията; да се подсигури, че те са запознати със служителите, включени в работата по медиационните процедури, както и да подкрепят медиацията като алтернатива на съдебния процес.

Социалните работници, свързани с медиационните услуги, също подкрепят юристите да препоръчват медиационни услуги на клиентите си като налична възможност. В резултат на това са изградени множество устойчиви взаимоотношения между социални работници и адвокати, като много от последните понастоящем възприемат медиацията като по-благоприятна процедура за своите клиенти.

Част от осигуреното за функциониращите в страната семейни центрове финансиране е употребено за назначаване на "Съдебен секретар по благосъстоянието" - квалифициран социален работник, с капацитет да съветва съдебната институция по всички аспекти на съдебните действия, предприемани от страна на Семейния Център. Той действа и като връзка между Финансиращия тръст, Съдебната институция и звеното на Центъра по Медиационни услуги по няколко начина:

- Присъства на заседания и отговаря на въпроси, повдигнати от Ръководния магистрат или адвокати или други юристи по отношение на медиацията.
- Обръща се към адвокати и други юристи, които представляват семейства, за които участието в съдебна процедура е новост, и отправя препоръки относно възможността за провеждане на медиация;
- Идентифициране на случаи, при които медиацията не е била тествана, изследване на причините за това, и предоставяне на подходящи случаи на вниманието на съда;

- Провеждане на първоначална комуникация с адвокати и други юристи, за да се потвърди, че и двете страни са съгласни на процедура по медиация, както и че не са налични проблеми с домашно насилие или отн. сигурността на детето;
- Прехвърляне на информация от съда към екипа по медиация;
- Работа върху взаимоотношенията между адвокати, други юристи, магистратите и Ръководния местен магистрат.

Скрийнинг процедура

В рамките на предоставяне на медиационната услуга се провежда и скрийнинг процедура, чрез която се установяват две обстоятелства: няма проблеми, свързани със сигурността на детето или домашно насилие, независимо дали вербално или физическо между които и да е от страните; и двете страни са се съгласили доброволно да изпробват процедура по медиация. Този процес съответства с Кодекса за поведение на Колежа за семейни медиатори на Обединеното Кралство (UK College of Family Mediators, 2000).

Безпристрастни фасилитатори

Медиационната услуга функционира на принципа, че медиаторът трябва да влезе в стаята за преговори като неутрална страна и да остане такава до края на медиационната сесия. Медиаторите не правят проучвания върху случая или заложените проблеми (с изключение на задължението да следят за домашно насилие или заплахи за сигурността на детето) преди началото на сесията. В случай, че член на екипа е работил с въпросната двойка и в миналото, тогава случаят се отнася към друг член на екипа.

Без присъствие на адвокатите

Моделът налага, че единствено медиаторът и двете страни в конфликта могат да присъстват в залата. Този метод е избран с цел да се елиминира негативната атмосфера, която може да бъде създадена от адвокатите, както и за да позволи на споразумението да бъде оформено единствено от двойката, които са в най-добра позиция да установят кое решение е най-подходящо.

Ключовият индикатор за измерване на ефективността на тези, които работят в сферата на семейната медиация, е това дали дадена двойка са постигнали споразумение относно контакта с детето и организацията на неговото местожителство. Одит на записите на Mediation Service показват, че споразумение е било постигнато в 83% от случаите през 2005/06 и в 80% от случаите през 2004/05. Допълнителен индикатор за измерване на успеха на дадена медиационна процедура е степента, в която споразумението издържа теста на времето. Това е основна характеристика, защото едновременно измерва дали медиацията е достатъчно ефективна, за да предотврати бъдещо съдебно производство, но също защото показва, че е могло да бъде постигната промяна в отношението на страните.

Препоръчва се на целия юридически персонал да бъдат предоставени по две листовки. В първата са представени случаите, в които насочването към медиация е подходящо или неподходящо. Втората включва информация относно това какво включва процедурата по медиация, и трябва да бъде предоставена от страна на адвокати или други юристи на техните клиенти.

Тук следва да се отбележи, че фокусирането върху децата в контекста на семейната медиация извежда на преден план някои основни теми, които са приложими в процеса по медиация във всички сфери на практиката. Такива например са: ролята на трети лица в медиацията - особено тези, които не са включени в преговорите, но са пряко засегнати от процедурата и нейния резултат; начините, по които медиацията трябва да бъде ясно различавана от друг вид намеси и важността от запазване на границите помежду им - например специфичната за медиацията роля на децата в нея трябва да бъде разграничавана от тяхното участие в други форми на интервенция, като детски психологически консултации, даване на съвети и насоки, процесуално представителство; напрежението между преследването на индивидуални права и етика на сътрудничеството, както и форми на съгласувано вземане на решения, които отличават медиацията.

Докладът на организацията Национална Семейна Медиация (NFM) формулира основният стратегически въпрос, който трябва да бъде решен, а именно: "Как перспективите пред децата могат да изградят процедура, в която родителите са тези, които вземат последното решение"? Отговорът се крие в концепцията за консултиране, чрез която се изчиства използваният език, като

също така се дава възможност за допитвания до децата при вземане на решения от родителите в хода на медиацията.

От особено значение е стратегическият документ, издаден от Колежа на Семейните Медиатори (Великобритания). "Политиката за децата и младежите" и практическите насоки към нея (2002) са резултат от комуникация и консултиране със семейни медиатори, обхващащи всички нива на услугата и професионални сфери. Политиката изтъква шест основни принципа, а именно: Явно насърчаване на родителите (и други участници) в медиацията да разговарят и изслушват децата си. Основният фокус пада върху разбирането и вземането предвид перспективите на детето, за да може решенията, които родителите вземат, да се съобразяват с вижданията на децата им. Тъй като родителите вземат заключителните решения, на тях се отдава голямо значение. Политиката насърчава семейните медиатори да проявят въображение, креативност и гъвкавост в разглеждането на различните начини, по които децата могат да бъдат включени и разпитани. Такава консултация включва опцията за директна комуникация между медиатор и дете.

Използвана литература:

- **Hardy, S. - "The Voice of the Child: A Legal Voice?" - Journal of Social Work Practice, vol. 13, No. 2, 1999;**
- **Glover, J., Mediation in a Family Court Setting: Does it Work?, Child Care in Practice, Vol. 14 , № 3, July 2008;**
- **Roberts, M. "Mediation in Family Disputes: Principles of Practice". Ashgate Publishing Ltd., 2008**.

ii. САЩ

A. Beck, P., Biank, N.,“Broadening The Scope of Divorce Mediation to Meet The Needs of Children”, Mediation Quarterly 1997;

Близо един милион деца са засегнати от разводи между техните родители всяка година в САЩ. Тези деца не са в състояние да изкажат своята позиция. Родителите им, от своя страна, често се фокусирани върху себе си и собствените си проблеми, поради което са склонни да подценяват нуждите на децата си по време на развода.

В контекста на последното, бракоразводната медиация предлага положителна алтернативна на разрушителните битки, които се водят в съдебната зала. Спомага за намаляване на споровете във връзка с определяне на родителските права, в които децата често се оказват невинните жертви, бивайки изправени пред най-тежкия въпрос, а именно с кой родител предпочитат да съжителстват. Именно затова в САЩ се счита за належащо бракоразводната медиация да разшири приложното си поле като насочи фокуса си към най-добрия интерес на детето

Доктор Джудит Уолерщайн използва по отношение на децата противоречивия термин “скритите клиенти” по време на развод. Последното се обосновава с факта, че в бракоразводния процес следва да бъдат отчетени и други съществени фактори, като например индивидуалните характери на децата, техни лични загуби и травми, емоционалното им състояние, крехката им възраст, способността на родителите им да ги успокоят, както и тяхното ниво на развитие към момента на развода.

В тази връзка се предлага събирането на обективна информация по отношение на всяко дете от терапевт, която да се ползва като източник при вземането на решението за определяне на родителските права. Подобна информация би помогнала на родителите да достигнат до споразумение, базирано на обективни данни. От съществена важност е още медиаторът да

насочи участниците в медиационната сесия да излязат извън рамките на своите лични нужди и потребности и да насочат вниманието си към най-добрия интерес на детето и останалите личности, засегнати от споразумението.

Стандартите, изготвени от Академията на Семейните Медиатори указват, че "медиаторът трябва да окуражава и съдейства на участниците да се сдобият с независима експертна информация и съвет, когато такава е необходима, за да се постигне информирано споразумение или да се предпазят интересите на даден участник", както и че "медиаторът дава информация единствено относно сферите, за които е квалифициран чрез обучения или опит".

Може да се приеме, че ако участниците бъдат информирани за обучението на даден медиатор като детски терапевт, нищо не пречи да дава информация относно развитието на детето, да определи кои договорености биха били травмиращи за детето и пр. Също така е ясно, че ако медиаторът и участниците се уговорят за "задължения и отговорности, които всеки от тях приема", медиатор, който е и финансист, би могъл да извърши определени изчисления и да предложи начин за бюджетиране, спестяване или инвестиране. В тази връзка родителите биха могли да се съгласят медиаторът-терапевт да се срещне с децата им и да направи оценка. Медиаторите, които работят за Окръг Кук, Илинойс, редовно се срещат с деца като част от процедурата по бракоразводна медиация, която водят.

Изследването поставя следния въпрос: Ако тези деца изпитват затруднения по време на развода на родителите им при най-добрите възможни условия, колко повече е изложен на риск остатъкът от населението? Значението на въпросното изследване за обсъждането на темата произтича от факта, че предоставя допълнителни доказателства за необходимостта от отчитане и вземане предвид на различните проблеми на децата на развеждащи се родители. Д-р. Уолерщайн се обръща към родителите като хора "с намален родителски капацитет", стартиращ от момента на решението за развод и продължаващ през необходимите преходни периоди след приключването на развода **(Wallerstein and Blakeslee, 1989)**. Тя твърди, че когато терапевти или медиатори се срещнат с развеждащи се родители в такъв ключов момент, оценката на родителите относно техните деца ще бъде неточна, тъй като

родителите имат изкривени представи и възприятия за това как техните деца се променят по време на отглеждането им.

Джонстън и Кемпбъл (1988) описват как родителите, през този крехък период от живота си, много често объркват това, което считат за нужди на децата си, с това, от което те отчаяно се нуждаят за себе си. Твърди се, че и медиаторите, и терапевтите, биха пропуснали критични и важни проблеми относно децата на дадена двойка, освен ако няма наличен професионалист, който е обучен и има опит с отглеждането на децата и грижите за тях. Д-р Уолерщайн казва, че "*Ако такъв липсва, може да възникне ситуация, в която медиаторът ще се съобрази с намаления родителски капацитет*". Това на свой ред означава, че нуждите на децата със забавено ментално развитие или тези, които страдат от психологическа травма вследствие на раздялата, биха могли да бъдат игнорирани. Затова, родителите биха могли да бъдат в по-добра позиция за предпазването на децата от негативното влияние на развода, ако детски терапевти бъдат включени в процедурата по медиация със семейства, минаващи през развод.

Обективното оценяване на детето трябва да бъде базирано на стандартизиран материал. Терапевтът предоставя изводите си на родителите в медиационна сесия преди да бъдат вземани решенията относно родителство. Този подход се различава от препращане на детето към терапевта защото даден родител твърди, че детето изпитва трудности заради развода.

Под травма от раздяла се има предвид патологичните последствия за малкото дете, което е разделено от своя грижовен родител. Грижовният родител е "психологически" грижовния човек, личността, която детето възприема като основен източник на внимание.

Проучване, засягащо споделеното родителство показва, че решенията, които се вземат, не се основават на нуждите на детето, но често произтичат от нуждите на всеки от родителите. Например, понякога разпределянето на децата се случва единствено с оглед на работните графици на родителите, независимо дали това е в ущърб на детето.

Затова много съдебни системи са основали задължителни курсове по родителство в опит да подпомогнат родителите във вземането на устойчиви решения. Медиаторите по програми за медиация към съдилищата често

включват срещи с децата и оценяването им като част от малкото на брой часове, предвидени за отделна работа с всяко семейство.

Установено е практически, че балансът на пол и опит предоставя допълнително измерение на медиационния процес. Някои медиатори ко-медиират при всички сесии на процедурата, включително когато медиаторите-терапевти споделят нашите заключения от оценяването на детето. Адвокатът-медиатор не присъства. В случай, че даден медиатор не е обучен като детски терапевт или предпочете да не изпълнява тази допълнителна функция, се препоръчва контакт с детски терапевт, който да извърши тази задача. Детският терапевт може да извърши оценяването на детето в неговия офис и след това да присъства на частта от медиационната процедура, отнасяща се до сключване на споразумението за упражняване на родителски права, като подпомага страните да стигнат до решения.

Процедурата по оценяване започва със събиране на информация относно историята на семейството от всеки родител. Терапевтът след това се среща с всяко дете и родител като двойка. През това време детето и родителя са помолени да нарисуват картина на семейство. Терапевтът наблюдава комуникацията и разговора, който се провежда по време на рисуването. Терапевтът също така наблюдава кои членове на семейството са включени в картината и разположението на всеки от тях: независимо дали от детето или родителя. Не е рядко срещано детето да добави и втория родител в картината, след като родителят, който участва в рисуването, напусне стаята. Също така е установено, че родителят, който не иска развод, добавя и другия родител в картината, когато детето е избрало това да се случи. Можем да установим нивото на напрежение в домакинството от това по какъв начин рисунките се обсъждат между детето и родителя. Също така можем да наблюдаваме доколко детето и родителят са въвлечени в това, което правят, колко пасивен или контролиращ е всеки от тях и колко горди или индиферентни се чувстват родителите спрямо детето. След като съвместната рисунка е завършена, родителят е помолен да напусне стаята и остатъкът от сесията се изразява в това терапевтът и детето да изпълнят други задачи.

След това се прави оценка, базирана на събраната информация и извършените задачи. Отбелязваме кои неща ще бъдат от най-голяма важност за всяко дете, когато се стигне до преговаряне на споразумението за упражняване

на родителски права. Понякога, когато има сериозни проблеми, се отправя препоръка за детска терапия. Ако бъде установен проблем в развитие, може да се предложи намеса, за да се предотврати неговото разрастване. Оценката, сама по себе си, дори и без терапия, може да се отчете като ценна намеса. Важно е да се отчете, че такъв тип оценяване ще даде много по-ценна информация, отколкото би могла да се открие единствено с провеждане на пряк разговор с детето.

B. Johnson, N., Saccuzzo, D.P., Koen, W.J. “Child Custody Mediation in Cases of Domestic Violence - Empirical Evidence of a Failure to Protect” - Violence Against Women, Vol. 11, No. 8, August 2005:

Какво обаче се случва, когато в казуса е замесен и факторът домашно насилие? Емпирично е доказано, че медиаторите не са успели да разпознаят и докладват случаи на домашно насилие в 56,9% от случаите.. Скрийнинг формулярите на съдилищата не са успели да индикират домашно насилие в поне 14,7% от случаите. Общата препоръка е в случаи на домашно насилие да не се предлага процедура по медиация относно попечителство над децата.

Дори и в щати, където съществува изискване за задължителна медиация, в случаи на домашно насилие се наблюдава или цялостна забрана за медиация, или се разрешава това изискване да не важи за жертвите. Някои от по-рестриктивните мерки включват прилагане на изискването, но медиацията в случаи на домашно насилие се провежда по телефона (Монтана). В Невада, обаче, се прилага единствено изискването на медиатора да бъде уведомен писмено за наличието на насилие.

По-конкретно, в Семейния кодекс на Калифорния, Чл. 3181 е заложено, че в случаи на домашно насилие между страните, или където е влязла в сила ограничителна заповед, издадена по искане на страната, която твърди наличие на домашно насилие, медиаторът е длъжен да се среща с всяка от страните поотделно. Законите, приложими към задължителната медиация в Калифорния дават възможност да се изучава задължителната медиация относно спорове за попечителство над деца при семейства, които не са достигнали до споразумение.

В общия случай, медиацията спестява на развеждащите се двойки усещанията, произтичащи от тежки съдебни битки и, в най-успешните случаи, предоставя на двойките алгоритъм за разрешаване на бъдещи конфликти. Въпреки това, много изследователи твърдят, че жертвите на домашно насилие са поставени в неравностойно положение в процедурата по медиация, особено в спорове, засягащи упражняването на родителски права. Няколко предходни проучвания показват, че в случаи, в които ДН е хронично или се е случило след раздялата, води до тежки последствия за жертвата, по-голям риск за споделено попечителство, по-ниски издръжки за детето и бившия съпруг, както и повече насилие след всички положени усилия за медиация, отколкото след провеждането на формален съдебен процес.

Налице са четири основни категории и променливи, които са важни за здравето и сигурността на децата след развод: средата, в която се упражняват родителските права (професии, стрес, детска градина, общуване); характеристики на детето (демография, привикване, здраве, развитие); схема на общуване със семейството (споразумение между родителите, конфликти, семейна структура, ресурси); връзка между родителите към момента (спорове между родителите, съгласие между родителите, емоционална подкрепа, взаимно уважение). Ако насилникът успешно заеме доминиращата роля в процедурата по медиация, и ако медиаторите не успеят да разпознаят и докладват или компенсират ефектите от ДН върху процеса, задължителната медиация би довела до изключително негативен резултат за жертвите.

D. Evans, W. P., Havercamp, M.J. - “An Analysis of Mediation Assumptions: Strategies to Help Mediators in Child Custody Disputes” - Mediation Quarterly, Vol. 11, No. 3, 1994:

Участието на самите деца в процедурата по медиация също не може да бъде неглижирано, въпреки че степента му зависи от много фактори - от възрастта на децата до проблеми като упражняване на насилие над тях. Когато това е възможно, степента на участие трябва да бъде установена в предварителни интервюта с възрастните участници и обсъдена с децата отделно. Множество опции за активно включване на децата в процедурата по медиация могат да бъдат взети предвид, включително да участват в края на всяка медиационна сесия като страни, разрешаващи даден проблем. Ако е

необходимо ограничаване на тяхното участие, в хода на една обща сесия децата могат да бъдат помолени да се включат в рисуването на картина. Например, в стая, близка до мястото, на което се срещат родителите и медиатора, на децата може да се възложи да нарисуват в образи своите страхове и надежди за потенциално споразумение относно попечителството.

E. Lehner, L. “Mediation Parent Education Programs in the California Family Courts” - Family and Conciliation Courts Review, Vol. 30, No. 2, 1992, 207-216:

Освен интервюта, като част от подготовката за медиационна процедура следва да се разглеждат и предварителните обучения за родители. Проучване, проведено още през 1988 г. в Калифорния показва, че много от местните съдилища по своя инициатива са развили обучителни програми за родители като допълнение към медиационния процес. Предварителното обучение на FCS (Услуги, свързани със съдилищата по семейни дела) клиентите е доказало своя позитивен ефект върху готовността на родителите за същинската медиация и подобрява способността им да се фокусират върху нуждите на децата си, възникващи след развода. Данните от обученията са анализирани от Флорънс Биененфелд (Florence Bienenfeld, 1988). Позовавайки се на извършения анализ, Биененфелд установява, че идеалната програма за обучение на родители е процес на три нива, включващ координирано подаване на информация към родителите от страна на служителите на FCS, съдии и адвокати. Тя твърди, че най-ефективните обучителни програми включват мултисензорно представяне на няколко нива на информация, като се обхващат различни стилове на обучение и се обръща внимание на индивидуалните нужди. Измеренията на разбираема обучителна програма, казва Биененфелд, би включвало писмени материали, устни обяснения, видео материали, групови ориентировъчни срещи, уроци по родителство, обучение “по време на сесия”, семинари с общността, както и информация относно ресурсите на общността.

През 1990, Съдебният съвет на Калифорния е приел “Общите стандарти на практика за свързана със съда медиация”, съгласно които “всеки съд трябва да развие обучителна, предварителна на медиацията програма, основаваща се на налични изследвания и установена съдебна медиационна практика”.

Според данните от 1988 г., повече от половината съдилища в Калифорния са провеждали обучения за родители под някаква форма по онова време, докато през 1991, когато данните са обновени чрез телефонни запитвания до всяко съдилище, се установява, че тогава около 89% от всички съдебни институции в Калифорния вече предлагат някакъв тип обучения за родители като допълнение към медиационните услуги, които предоставят. Общодържавният орган за услугите, свързани със съдилищата по семейни дела е предоставил на всички съдилища в Калифорния видео оборудване и образователни видео материали за родители, за да може те да бъдат подготвяни за процедурата по медиация. Съдържанието на видео материалите попада в една от следните две категории:

1. Тези, които приличат на "Все още наши деца" (1983) - обучение относно процедурата по медиация и предоставя основна информация относно целите и смисъла на медиацията;

2. Такива като "Игри на болката" (1983) и "III Най-добрият интерес на децата" (1986), които са изготвени, за да повишат познанието на родителите относно нуждите на децата им, за да може тези нужди да се превърнат във фокус на преговарящото споразумение.

Клиповете се представят или преди, или след медиационна сесия, в зависимост от съдържанието им, като те могат да се превърнат в ефективни образователни инструменти както за отделната страна, така и за двойка, която ги гледа в групова конфигурация.

Писмените материали са основният източник на обучение за родители в повечето калифорнийски съдилища (Биененфелд, 1988;) Някои писмени материали, като тези, разработени от AFCC, са масови по своята същност и се фокусират върху проблеми, които са общи за всички спорове относно упражняване на родителски права, докато други материали се разработват на местно ниво, за да предоставят информация относно спецификите на медиационната процедура в конкретен център към дадена съдебна институция. Данните показват, че някакъв вид групови занимания като форма на родителско образование се предлага в 13 съдебни институции. Груповите процеси обикновено заемат едната от следните две форми: групови срещи, целящи да предоставят основна ориентация в медиационния процес или групи, целящи да изградят практически умения в родителството.

Класове по родителство се предлагат от няколко съдилища, като една институция е разпоредила преминаване през 8-часова образователна програма като задължително условие. Целите на тези класове е подобряване и надграждане на родителските умения, за да се постигне максимално качество на предоставяната на децата грижа в периода след раздялата или развода.

Поради силно изявеният положителен ефект на обученията, няколко нови подхода са въведени в медиационните програми на центровете към съдилищата в Калифорния.

СЕМИНАРИ ЗА ВЪЗМОЖНОСТИ ПРЕД РОДИТЕЛИТЕ.

Този тип е създаден, за да предостави обща информация на заинтересовани индивиди и двойки относно наличните възможности за договорки във връзка с родителството.

ГРУПИ ЗА ДВОЙКИ С ГОЛЯМ БРОЙ СЪДЕБНИ ПРОИЗВОДСТВА

Този тип е насочен специално към двойки, които имат голяма степен на рецидивизъм към съдилищата и съдилищата по семейни дела, вследствие на упорити междуличностни конфликти. Груповата процедура позволява по-задълбочено изследване на динамиката на конфликта и дава възможност за групов диалог и разрешаване на проблема.

ПРОБЛЕМНИ РОДИТЕЛИ

Този тип е създаден специално за онези родители, които в миналото многократно са нарушавали съдебни заповеди, по-конкретно ограничителни такива. Предлага се като диверсионна програма за тези, които нямат уважение към съдебната власт и цели да обучи родителите относно последствията от тяхното поведение и неговото негативно влияние върху децата им.

ОБУЧЕНИЕ ЗА ДЕЦА.

Много съдилища са установили образователни услуги, насочени към информиране и подкрепа на децата по време на процедурата по развод и медиация. Например, разпространение на специализирани материали като книжки за оцветяване или разкази, свързани с темата за реорганизация на семейството. В някои съдилища има стаи за игри, едновременно като места за грижа към децата и като места за провеждане на интервюта и оценявания. В допълнение, някои центрове предоставят групови занимания за деца в развод.

Групите предоставят подкрепа и информация на децата чрез различни техники и методи.

F. Maxwell, J. P., "MANDATORY MEDIATION OF CUSTODY IN THE FACE OF DOMESTIC VIOLENCE", Family Court Review, 1999

Целта на медиацията е да постави властта за вземане на решения в самите страни, а не в съдия или арбитър. Медиацията е предназначена да бъде процес на самоукрепване (Folberg & Taylor, 1984); страните генерират решение на собствения си спор. Успехът на медиацията като процес на улеснено договаряне зависи от способността на спорещите да оценят своето положение и да вземат решения за собственото си поведение при уреждане на спора (Folberg & Taylor, 1984; Moore, 1986; Umbreit, 1995). Изследването на резултатите от извънсъдебното решаване на споровете (JD Maxwell, 1992) показва, че когато съществува тясна междуличностна връзка между спорещите страни, вероятността постигнатото решение да се задържи с течение на времето се увеличава, доколкото спорещите са оправомощени да генерират сами условията на споразумението. Ако съществува несъответствие на властта, на медиатора се препоръчва да се опита да го сведе до минимум, без да компрометира своя неутралитет (Fisher, 1985; Mayer, 1987/1995). Ако относителното равенство на силите не може да бъде постигнато, медиацията е неподходящ метод за разрешаване на спорове за ситуацията, както казва Мур (1986) в сегашното си класическо изявление: „Медиаторът е защитник на справедлив процес“ (стр. 16), Когато справедливостта не е възможна, медиацията не е подходяща. Някои привърженици на медиацията твърдят, че медиацията е подходяща в случаите на домашно насилие, ако се вземе предвид видът домашно насилие и се осигурят механизми за гарантиране на безопасно и справедливо уреждане на жертвата.

Те твърдят, че медиацията е неподходяща и опасна за жертвата на насилие поради липсата на равнопоставеност между жертвата и извършителя. Самата природа на насилието прави невъзможно справедливо, работещо или взаимно приемливо споразумение (Byran, 1992; Gagnon, 1992; Germane, Johnston, Leman, 1985; Grillo, 1991; Hart, 1990; Lerman, 1984; Sun & Woods, 1989).

Въпреки че медиаторите към съдилищата могат да се срещнат с конкретен извършител повече от един път, медиационните срещи, възложени от съда, са предназначени да бъдат еднократни или най-много кратка поредица от ограничени във времето срещи. Програми, предназначени за рехабилитация на извършителя (или пострадалия, в този случай) са дългосрочни и следователно проблематично да се визират в съдебно споразумение за медиация.. Медиаторите не гледат реалистично, когато приемат, че могат да постигнат балансиране на властта в една или дори няколко кратки срещи, нещо, което програмите за защита на жертви от домашно насилие, предназначени за постигане на тази цел, не могат да направят. Преобладаващо, литературата за домашно насилие предупреждава за риска и потенциалната смъртност на всякакъв вид намеса в процеса на вземане на решения от двойката.

Медиаторите често работят както с жертвите, така и с извършителите на домашно насилие, в случаите на конфликт относно спорове за попечителство и лични отношения с децата. Обединяващото звено в случая включва хипотези на небалансирано разделение на власт, но това може да не е непосредствено очевидно. Как тогава медиаторите трябва да отговорят на случаи, които включват домашно насилие - особено когато самите участници не могат да признаят за съществуване на насилие?

Съществуването на домашно насилие може да бъде проверено чрез изрични въпроси, невербални, вербални и поведенчески сигнали за насилие и виктимизация. Насилието във връзката не може да бъде медиирано. Понастоящем медиацията се използва от някои съдилища, за да се структурира този упълномощен и принудителен контакт. Конкретни поведенчески споразумения (като например упражняването на родителските права) могат понякога да бъдат постигнати чрез медиация, ако и двете страни могат да участват в процес на вземане на решения, без жертвата да бъде оставена без глас. Участието на адвокат за подпомагане на осигуряването на баланс на силите би било полезен вариант в такива случаи - адвокатът може да бъде адвокат със специфична експертиза по въпроси, свързани с домашното насилие или защитник на жени от местен приют за жени или домашно насилие, агенция за интервенция и превенция. Медиацията е процес, предназначен да позволи на всички гласове да бъдат чути - за хората да разкажат своята страна на историята. Медиаторът се стреми да спечели доверието на страните и да

създаде безопасно пространство за улеснена комуникация между страните, които изпитват затруднения директно да общуват.

iii. Канада

A. “BEST INTERESTS OF THE CHILD” EXPOSED: A PORTRAIT OF QUEBEC CUSTODY AND PROTECTION LAW - Canadian Journal of Family Law, 1992 - Bernard C., Ward R., Knoppers, B.M.:

В правото на Квебек е застъпена концепцията, че най-добрият интерес на детето е същностният критерий при решения, свързани с родителски права, режим на лични отношения и защита на детето. Попечителството и режимът на лични отношения с детето се регулират от Гражданския кодекс и от федералния Закон за развода. Параграф 1 на член 30 от Гражданския кодекс постановява, че “при всяко решение, свързано с дете, интересът на детето и гарантирането на неговите права трябва да бъдат определящите фактори”. Раздел 16 от Закон за развода гласи: “Когато прави постановление съгласно настоящия раздел, съдът следва да вземе предвид единствено най-добрия интерес на детето, родено по време на брака…” Обезпечаването сигурността на детето се регулира от Закон за защита на младежта, който съдържа следния текст: “решения, взети съгласно този закон, трябва да бъдат в интерес на детето и при зачитане на неговите права.”

В новия Гражданския кодекс на Квебек понастоящем фигурира следната разпоредба: “Освен моралните, интелектуални, емоционални и материални нужди на детето, вземат се предвид и неговата възраст, здравословно състояние, личност и семейна среда, както и останалите аспекти на неговия живот.”

В едно от първите решения, чрез които се развива концепцията за най-добрия интерес на детето (решението е взето по казус, който не е за попечителство или защита на детето, а е свързан с одобрението от страна на родителите на медицинска процедура) Върховният съд на Квебек постановява, че интересът на едно лице е мярата за неговото или нейното благосъстояние, а благосъстоянието на едно лице съдържа четири основни аспекта, както следва: физически, емоционален, интелектуален и духовен. Цитираното определение се утвърждава като емблематично по въпроси, свързани с родителски права и защита на детето. В своя анализ на съдебната практика, доктрината отбелязва,

че съдилищата често опитват да опазят не единствено моралната и физическа сигурност на детето, а и неговото благосъстояние и възможност за развитие.

До съвсем скоро обаче съдилищата в Квебек се интересуват предимно (както при спорове за попечителство, така и за режим на лични отношения с детето) от това да гарантират в максимален размер съхранението на съществуващата среда на детето, а основен фактор в преценката за най-добрия интерес на детето е тъкмо стабилността в неговия или нейния живот. Нещо повече, преди приемането на Закона за развода, съдът определя най-добрия интерес на детето с оглед капацитета на родителите. Стабилността в живота на детето и родителският капацитет всъщност са двата основни критерия, които конституират т.нар. класически подход към интереса на детето. Друг елемент, който според съдебната практика допринася за опазването на стабилността в живота на детето, е възможността за максимален контакт между него и всекиго от двамата родители. Това виждане е застъпено като принцип в Закона за развода от 1985 г. Член 16 на цитирания нормативен акт гласи, че "когато прави постановление съгласно настоящия раздел, съдът отчита принципа, че детето, родено по време на брака, трябва да осъществява толкова контакти с всекиго от родителите, колкото предполага най-добрият му интерес." Въобще, съдебната практика приема, че връзката между детето и родителите му е един от ключовите компоненти на най-добрия интерес на детето.

Традиционното виждане в Канада е че родителят, при когото не живее детето, е по-малко ангажиран в ежедневните и в най-важните аспекти от живота на детето. Въпреки това, понастоящем се признава все по-широко, че детето има нужда от редовното присъствие в живота си и на двамата свои родители и че и двамата имат самостоятелна роля в отглеждането на детето.

При анализ на съдебната практика не става ясно дали постановяването на максимално интензивен контакт между детето и двамата му родители е форма на съхранение на стабилността в живота на детето, или цели да внесе положителна промяна в същия. Това, което е категорично изразено в практиката, е че когато се внася промяна в живота на детето, тя трябва да е постепенна. В противен случай стабилността на детето би била застрашена. Постепенната промяна трябва да бъде детерминирана от процедурни механизми като например отлагането на изпълнението на определени части от съдебното решение и др.

Понякога опазването на стабилността и гарантирането на максимално интензивен контакт между детето и двамата му родители предопределя постановяването на споделено родителство. Съдилищата на Квебек имат изключително положително отношение към концепцията за споделено родителство, макар и нейната точна дефиниция да е обект на критика от страна на практиката и доктрината.

Няколко решения определят ключовите елементи на споделеното родителство, като сред тях са: способност за сътрудничество между родителите, близко тяхно местожителство, родителски капацитет и желания на самото дете. Определянето до каква точно степен и в какви рамки родителството ще бъде споделено след раздялата на родителите е един от способите съдилищата да гарантират съхранението на стабилността, интензивния контакт на детето с двамата родители, както и постепенното внасяне на промяна в живота на детето.

Много са решенията, при които акцентът на съда е върху оценката на родителския капацитет. По този въпрос традиционно съществуват три основни разбирания. Първото е разбирането, че майката се справя по-добре от бащата в отглеждането на малко дете (т.нар. tender years doctrine). Второто е, че попечителството и режимът на лични отношения с детето следва да се определят съобразно родителския капацитет и личността на родителите. Третото традиционно разбиране касае значението на отношението на всекиго от родителите към детето.

Биологичните родители продължават да заемат приоритетно място в спорове между родители и трети страни. Счита се, че те най-добре разбират своите деца и имат най-голяма способност да се грижат за тях. Когато съдилищата дават предпочитание на трети страни пред биологичните родители, това бива водено от концепцията за съхранение на стабилността в живота на детето.

Следва да бъде отбелязано, че в последно време тенденцията е не детето да бъде преместено от "лошото" влияние на родителите в една контролирана среда (център за социални грижи, например), а по-скоро да се ремоделира поведението на родителите и те да се интегрират по-активно и съдържателно в живота на детето. С това съдът цели засилване на връзката родител-дете и

обръща засилено внимание не само на детето, но и на семейството като социална единица.

От друга страна, подходът при който детето е в центъра, не разчита на приети отнапред постановки като тази за най-добрия интерес, а по-скоро се фокусира върху конкретния спор с цел намиране на най-доброто решение за конкретното дете. Същностно за този подход е разбирането, че освен интереси и нужди, децата имат и права, като интересите, нуждите и правата са взаимосвързани. В този контекст, осигуряването на процесуални права на децата е сред основните аспекти на реформата в съдебната система на Канада от последните години.

Все по-широко се възприема разбирането, че децата имат същия каталог от права както останалите лица. Правата им сами по себе си обаче не са достатъчни да определят най-добрия интерес на детето и трябва да бъдат хармонизирани с една комплексна оценка на интересите и нуждите на детето. Всичко споменато следва да бъде персонализирано и съотнесено към конкретното дете в разглеждания спор.

На следващо място, застъпва се и разбирането, че съдебната среда съвършено не кореспондира на детските нужди, респ. наблюдава се тенденция за извънсъдебното решаване на семейни спорове. Най-използваният способ за АРС по семейни спорове в Канада е тъкмо медиацията.

Признаването на това, че децата имат самостоятелни права, стоящи отвъд тези на техните родители, предпоставя изменение и във възприятието за детето като активен участник в разрешаването на правния спор. По този начин все по-често решенията по семейни спорове, свързани с деца, не се правят за, а със самите деца. Чрез даването на глас на деца по отношение решения, които ги касаят пряко, съдилищата възприемат най-добрия интерес на детето не само като резултат от съдебния процес, но и като елемент от самия процес.

Не е напълно ясно какъв способ за защита на своите нови, по-широки процесуални права, би имало едно дете в Квебек, ако същото прецени, че не е било надлежно изслушано в процеса. В Алберта, например, е създадена т.нар. Програма за защита на децата, като същата обезпечава това децата, за които се полагат грижи от държавата, да бъдат изслушвани надлежно при вземането на решения с важност за тях. Самите деца не могат да вземат решения, респ.

съдилищата не възприемат задължително предпочитанията на детето. Но ролята на Програмата за защита на децата гарантира, че относимата процедура се спазва и че децата получават адекватна възможност да изразят своята позиция по дела, които ги касаят пряко.

В процеса на все по-широкото признаване на децата като правни субекти, решенията, отнасящи се до тях, все повече се вземат с участието на децата и конкретно посредством един холистичен подход, след анализиране на цялостния контекст на техния живот. Този глобален холистичен подход, при който децата са в центъра, отразява едно важно обстоятелство от живота на децата, а именно, че те живеят заедно с хора, с които е препоръчително да са в добри отношения. Семейството тук се разглежда като социална единица, а детето - просто като един от нейните елементи. В този ред на мисли, да се определя най-добрият интерес на детето чрез анализ единствено на детето, отвъд сложните взаимоотношения със семейството, е виждано като един изкуствен подход. Подходът, при който децата са в центъра, не работи с дихотомии, поставяйки родители срещу деца или интереси срещу права, и избирайки едното пред другото. И докато този подход измества фокуса, така че детето да е основният субект, чийто живот се взема предвид, той въпреки всичко признава, че животът на детето и сложен и не може да бъде разглеждан "на парче".

B. Barbara J. Fidler, Ph.D., C. Psych., Acc. FM. * , Rachel Birnbaum, Ph.D., RSW, Child Custody Disputes: Private and Public Assessments, Canadian Family Law Quarterly, Volume 25, 2006

Използването на съответстващи методи с всеки родител е важно, независимо от вида и контекста на оценката. Ако използваните процедури, броя на интервютата и / или времето, прекарано с всеки родител, са различни, разумно е да се посочат причините за това. Обикновено, за да се поддържа неутралност, справедливост и да се избягват обвинения в предубеденост, родителите се виждат приблизително същия брой часове, както и децата с всеки родител. Неравномерните часове или интервюта с всеки родител не означава непременно, че оценителят е предубеден. Понякога единият родител има повече да каже нещо от другия, или оценителят може да поиска повече от един родител въз основа на твърденията и притесненията, изразени от другия родител. Твърде

голямото разминаване обаче би представлявало потенциална загриженост и колкото по-малко бяха общите часове, толкова по-значителна бе разликата.

При оценката на родителските способности и връзките родител-дете се събира информация за специфичното участие на двамата родители в родителските грижи преди и след раздяла; идеи за дисциплината и подходите на родителите и защо; стремежи към техните деца; отговори на типични дилеми / сценарии за родителство; възприемане на техните собствени и родителски сили и предизвикателства пред другия родител; възприятия за приспособяването, личността, силните страни и предизвикателствата на техните деца; възприятия за това, което мислят, че другият родител ще каже за тяхното упражняване на родителски правила; способност за подпомагане на съответния растеж на децата им; способност да разбират и да отговорят на нуждите на децата си; способност да реагира емпатично на децата си; обяснения на децата за раздялата и причините за това; отношение на децата към другия родител и причини за тези нагласи; осъзнаване на това какво е нормалното развитие при децата; и не на последно място, способността на родителите да различават собствените си нужди от нуждите на децата си. Наблюденията също ще предоставят полезна информация за относителните родителски способности, както и за качеството (например, степента на близост, качеството на привързаността) на връзката на детето с всеки родител и неговите / нейните братя и сестри (Hynan, 2003; Schutz, Dixon, Lindenberger, & Rutter, 1989). Неизменно оценките включват офис наблюдения, докато домашните посещения не са толкова универсални. Например, обикновено психиатрите не провеждат домашни посещения, докато други специалисти в областта на психичното здраве могат или не могат да зависят от въпроса за препращане и дали е подходящо или не. Повече от едно наблюдение на всяко дете с всеки родител ще увеличи валидността на оценката. Понякога се изисква допълнително наблюдение на конкретно обстоятелство или ситуация, за да се разгледат конкретни твърдения. Например, наблюдението на прехода на детето от един родител към друг, както и детето преди и след тези преходи, или на детето от родителя към дневния персонал може да бъде изключително информативно в зависимост от конкретните въпроси, които изискват проучване.

Въпреки че няма психологически тестове, които да имат прогнозна валидност по отношение на условията за упражняване на родителски права и

личните отношения с детето, резултатите от тестовете вероятно ще предоставят полезна информация, свързана с надеждността, симулацията, контрола на импулсите, тревожността, депресията, социалността, параноята, механизмите за справяне, реакцията на правилата и власт и други характеристики на личността и черти, които могат да повлияят на родителския капацитет и качеството на връзката на детето с този родител; Допълнителни инвентаризации и контролни списъци за самостоятелно докладване могат да предоставят потенциално полезна информация, включително, но не само, възприятията на родителите за: корекцията на тяхното дете (деца) (напр. Списък за поведение на детето Achenbach & Rescorla); естеството и степента на собствения им стрес, тъй като се отнася до родителските грижи и тяхното дете (рен) (напр. индексът на родителски стрес Абидин - PSI); връзката им с децата им (инвентаризация на отношенията между родителите и детето на Жерар); и техните родителски силни страни и предизвикателства (напр. скала за повишаване на осведомеността на Bricklin). Важно е да се има предвид, че при завършването на тези инвентаризации, родителите могат да имат трудности да диференцират собствените си симптоми от детето си и може да имат интерес да представят децата си като много добре и без проблеми. Обратно, в други ситуации, родителите могат да се окажат представящи децата си като страдащи и симптоматични. Необходимо е да се обърне внимание на това дали мерките за самооценка и обща преценка имат изградени скали за валидност Независимо от контекста - публични или частни, оценките / проучванията за попечителство на деца изискват значителни познания и опит, свързани с правото и с психичното здраве. В допълнение, всички оценки изискват солидна база от знания в области като развитие на детето и семейството, разделяне и развод и семейства с високи конфликти. Специализирани знания могат да се изискват в зависимост от конкретните обстоятелства на всяко едно семейство. Видът на оценката трябва да е съобразен с обстоятелствата, твърденията и очевидните опасения и в някои случаи се изисква специализирана оценка (Jaffe & Crooks, 2004). Разумно е дори най-опитният оценител да обсъди въпросните въпроси преди приемането на препращания, за да идентифицира първо вида на необходимата оценка и след това да определи дали оценителят притежава необходимите умения, опит и знания за провеждане на оценката и справяне с специфични въпроси. Практическите стандарти и различните насоки показват, че може да се наложи

въпросът да бъде отнесен до друг професионалист или в някои случаи може да е достатъчна консултация с квалифициран експерт.

Задължение на оценителя е да представи заключения, показващи, че всички получени данни, взети в комбинация, или подкрепят твърденията, не ги подкрепят, или че данните са неубедителни и двусмислени. Причините за заключенията трябва да бъдат изрично посочени в доклада. Заключенията от своя страна ще посочат диференцирани препоръки както за родителския план (време за родителство и вземане на решения), така и за свързаните с тях интервенционни стратегии, като лечение (напр. Програми за насилници, жертви, деца, които са свидетели на насилие, текущ съдебен мониторинг и др.))

Разглеждането на възгледите и предпочитанията на детето е един от няколкото критерия, които се съдържат в дефиницията за най-добри интереси (CLRA s. 24 (2)) и са свързани както с частните, така и с обществените оценки. Общоприето е, че е за предпочитане да се интервюира дете, за да се получат неговите истински възгледи и предпочитания, за разлика от това, че детето свидетелства директно, като се има предвид, че това негативно влияние може да има върху детето (Bala, 2004). Една от основните разлики между частния и обществения контекст е, че в последния адвокат може да бъде назначен да представлява детето. В Онтарио OCL 19 има независимо правно представителство за деца. Декларацията за политиката на OCL по отношение на детското представителство е: ".... ще установи възгледите и предпочитанията на децата, ако има такива и ще разгледа: (а) независимостта, силата и последователността на възгледите и предпочитанията на детето б) обстоятелствата около възгледите и предпочитанията на детето и в) всички други относими доказателства за интересите на детето “.

Някои насоки, както и практическият опит показват, че не е подходящо да се иска детето да избира между родителите. По-скоро и в отсъствието на детето, което говори за неговите предпочитания, възгледите и предпочитанията на детето могат да бъдат установени индиректно чрез питане за живота на детето като цяло и неговото или нейното време и отношения с всеки родител, както и чрез наблюдение детето с всеки родител, което е било донесено в различни дни от всеки родител. Допълнителна информация от докладите и източниците на обезпечение, които пряко са наблюдавали родителя и детето, също ще бъде

полезна, тъй като не е необичайно тези доклади да се различават от профила на детето и посочените предпочитания.

Получаването на възгледи и предпочитания на детето изисква не само изслушване и докладване на тези, но и тълкуване и претегляне на тези в контекста на всички други получени данни. Например, едно дете може да откаже или да не желае да види родител по много причини (Kelly & Johnston, 2001). Докато много родители, въвлечени в спорове за родителски права, участват в подкопаване и индоктриниращо поведение, само някои от децата им се отчуждават (Johnston, 1993, 2003). По този начин самото отчуждаващо родителство е само един от многото взаимодействащи фактори, които е вероятно да имат отношение към разбирането на родително-детските взаимоотношения, които се проявяват при дете, отказващо и / или резистентно към контакт с един родител. В опит да се разграничи реалистичен и разбираем страх, отказ и / или нежелание да се види един родител (т.е. отчуждение), от съобразяване с възрастта или афинитет, от патологично отчуждение, оценителят трябва да е запознат с литературата и ограничени емпирични изследвания, разясняващи горещо дебатираните конструкции и модели за разбиране на етиологията. Използвайки мулти-методологията, методологията с множество източници, оценителят трябва да проучи няколко хипотези: Това ли са истинските чувства на детето? Има ли процес на индоктриниране? Дали предпочитанията на детето са били повлияни от родителите поради родителски натиск, от лоялност и / или поради страх след наблюдение на родителски конфликт и / или насилие от страна на съпруг? Мотивирано ли е детето от тревога и / или от необходимостта да се грижи за родителя, който той или тя възприема, е самотно, нестабилно, без подкрепа и / или нещастни или ядосани за раздялата (т.е. обръщане на ролята, родителско дете)? Ако вече е загубило един родител, дали детето е загрижено за загубата на другия родител? Дали страховете, тревогите и предпочитанията на детето са реалистични и разбираеми, като се има предвид поведението на непривилегировани родители, като напр. Неумело, сурово и / или безчувствено родителство, или алтернативно поради злоупотреба с родителство или насилие / злоупотреба към предпочитания родител? Дали предпочитанията на детето се проявяват чрез резистентност и / или трудности при прехода (т.е. тревожност на раздяла), подходящи за развитие и / или в отговор на високия конфликт на родителите, различен от злонамереното усилие от страна на родителя да

превърне децата срещу други или, алтернативно, поради някаква комбинация от двете?

Освен това е важно внимателно да се проучат изложените от детето причини. Не е необичайно за подрастващите да вземат лоши решения и да имат нелогична основа за това. Детето може да предпочете родителя, който им дава това, което искат (свобода, малко граници) над този, който им дава това, от което се нуждаят (например, структура, очаквания, ограничения). Това, което детето иска, може да не е в негов най-добър интерес, дори ако тези желания са последователни във времето. Не е необичайно заявеното желание да ескалира по време на оценка, което е в съответствие с изследване, което показва, че човек ще промени вярванията си, за да ги направи последователни (теорията на Festigner за когнитивния дисонанс). Освен това, след като човек формира отрицателно становище, те са склонни да се държат по начин, който да затвърди това мнение, което е особено вярно, когато мнението се изразява публично (Warshak, 2003b). В други ситуации и особено в контекста на очакваните лоялни конфликти, често срещани от деца, хванати в средата на значителен родителски конфликт, предпочитанията могат да се колебаят, тъй като детето винаги казва на всеки родител какво смята, че родителят има нужда и иска да чуе, в опит да успокои този родител и / или да запази връзката си с този родител. Това се споменава като пренасочваща се вярност и е често срещано за децата с латентност (Johnston & Roseby, 1997). Тези писатели отбелязват, че впоследствие, когато детето е по-възрастно и когнитивно способно да помни в същото време различните гледни точки на родителите, не е необичайно детето да застане настрана с един родител. Този страничен коловоз (т.е. подравняване) с един родител действа като механизъм за справяне с детето в лицето на противоречива информация, болка и объркване, свързани с различните гледни точки на родителите.

C. Davies, C. “Report of the Special Joint Committee on Custody and Access and The Concept of Shared Parenting”. Canadian Family Law Quarterly, 2001:

В съобщението от 10 май 1999 г. Министърът на правосъдието съобщава, че въз основа на препоръкитеюю на Комитета правителството на Канада е разработило стратегия за реформа. Тази стратегия се основава на четири основни принципа и шест основни елемента за действие. Четирите основни принципа са: (1) насърчаване на перспективата на детето (т.е. реформите,

насочени към детето); (2) правителствата трябва да работят заедно (семейното право в Канада е област на споделена конституционна юрисдикция); (3) холистичен подход (поглед отвъд „законното“ решение); и (4) уникалност на всяко семейство (всяко семейство има уникални характеристики). Основните елементи за действие включват фокусиране върху детето, поддържане на смислени взаимоотношения и управление на конфликти.

Комитетът заключава, че термините за задържане и достъп следва да бъдат заменени от понятието и израза "споделено родителство". Комитетът признава, че детайлите относно времето и условията за пребиваване на децата ще варират в зависимост от семейството. С оглед на многообразието на семействата, изправени пред развод в Канада, би било самонадеяно и пагубно за мнозина да създадат формула за един размер, подходяща за родителските грижи след раздяла и развод. С новия термин "споделено родителство", Комитетът възнамерява да комбинира в един пакет всички права и отговорности, които сега са включени в двата съществуващи термина - родителски права и лични отношения с детето - и оставя решения за разпределяне на различните компоненти на родителите и съдиите.

D. Smart, C., “Children and the Transformation of Family Law”, University of New Brunswick Law Journal, 2000

Семейното право се интересува повече от това до каква степен договореностите между родителите отговарят на най-добрите интереси на техните деца. Законът за децата на Канада възприе тази идея, по-специално чрез мерки за премахване на правните понятия за „родителски права“ и „лични отношения с децата“ до децата при развод. По същество законът прекъсва традиционните взаимоотношения между брака и родителството (в които бракът осигурява законни права по отношение на законните деца), като постановява, че прекратяването на брака вече не засяга правните отношения на родителите с децата им. Тази мярка премахна необходимостта съдилищата да решават на кой родител да бъде предоставен родителски права и кой трябва да има изцяло отношения с тях, тъй като и двамата родители са запазили пълния набор от „права и отговорности“, породени от законния брак, дори след прекратяването на същия. Нещо повече, неженените родители биха могли да бъдат поставени в

точно същото положение като сключилите брак, като направят или получат споразумение / заповед за възлагане на родителските права. Тази мярка, всъщност, дава предимство на биологичния статус на родителство над правния институт брак. Това бе подкрепено от презумпцията на закона, че след развода ще има „споделено“ родителство и че първото и първостепенно съображение на съдилищата следва да бъде най-добрия интерес на детето.

Във Великобритания има все по-голяма тенденция да се говори за „родителство в домакинствата“, а не за “разпадане” на семейството. Тази промяна в терминологията представя два елемента. Първият е идеологическото изместване от рамкирането на семейните преходи в постоянно отрицателни термини. Терминът разпадане неизбежно предполага, че бедствие или набор от вреди се е случило на семейството или неговите членове. Тя фиксира във въображението идеята, че нещо се е объркало, което не би трябвало да се обърка - и което никога не би могло да се случи в „непокътнати“ семейства. Преместването от термина разпадане е знак за отклонение от автоматичната референтна рамка. Вторият елемент в тази промяна е в положителното, дори оптимистично, предположението, че родителските права могат действително да продължат, дори ако съжителство отсъства. Тази идея беше почти немислима преди Закона за децата на Канада. Семейството и родителството обикновено се предполагаха, че са разположени в едно домакинство с ясна физическа граница между едно семейство и друго семейство.

Разводът може да разклати или дори да унищожи взетите за естествени отношения на доверие между родител и дете. Децата могат да започнат да виждат родителите си като „хора“ със собствени нужди, интереси, навици и дори недостатъци. Те успяха да размислят колко са добри като родители или дали различни родители са предоставяли различни видове грижи и подкрепа:

Тези цитати ясно показват, че дори когато споразумението работи доста добре, трябва да се плати цената и децата могат да почувстват, че са тези, които я плащат. Но, както е изложено по-горе, децата са по-склонни да чувстват, че цената е прекалено висока, ако им се налага допълнително натоварване, освен необходимостта да променят своето местожителство често. Някои деца, например, смятат, че не могат да предложат промени в техните условия, защото това само ще провокира дълги спорове между техните родители или защото един родител ще се чувства предаден.

За много малки деца цяла седмица далеч от един родител може да изглежда твърде дълго, но за по-големите отговорността да виждат двамата родители за същото време означава, че те чувстват, че имат далеч по-малко свобода от своите връстници и че те имат по-малко време да прекарат с приятелите си. Това би могло да доведе до ситуация на прекомерно родителство, в която цялото внимание на детето е съсредоточено върху родителите и където някои деца се отказват да поддържат приятелства, защото бяха толкова заети да бъдат родители:

Идеите, генерирани от Холт и други през 70-те години и по-скоро през 90-те години от академични адвокати, постепенно започват да създават климат, в който идеята, че децата също са правоспособни лица е централна. Тези събития биват подпомогнати от създаването на Конвенцията на ООН за правата на детето, на която Великобритания стана страна през 1991 г.

Член 12 е от особено значение в това отношение. В нея се посочва:

1. Държавите - страни по конвенцията, гарантират на детето, което е в състояние да формира собствените си виждания, правото свободно да изразява тези възгледи по всички въпроси, засягащи детето, а мнението на детето се отдава на необходимата тежест в съответствие с възрастта и зрелостта на детето. дете.

2. За тази цел на детето се предоставя по-специално възможност да бъде изслушан във всички съдебни и административни процедури, засягащи детето, пряко или чрез представител или подходящ орган, по начин, който е в съответствие с процедурните правила на националното право. ,

Конвенцията свързва два доминиращи възгледи за това как правата на децата трябва да бъдат спазвани в законодателството. Първият, както вече бе посочено, е принципът на благосъстоянието, който е основна тема в текста на Конвенцията. Вторият е свързан с идеята за детето като участник, който може да се намеси от свое име. Конвенцията обаче не се стреми да реши как да бъдат съединени тези два потенциални конфликтни принципа на практика.

По отношение на семейното право във Великобритания доминира принципът на благосъстоянието , поне доскоро. Идеята, че съдилищата трябва да поставят на първо място благосъстоянието на 150 деца в случаите на развод или спорове между родители или между родители и държавата, е мощен противовес на идеята, че децата са „притежавани“ от техните родители. Той също така

позволява на съдилищата да разрешават спорове между възрастни по начини, които не пренебрегват нуждите на децата, които не са били представлявани в тези правни конфликти. Въпреки това, идеята за благосъстоянието на детето не предвижда участващо дете, което би могло да защитава себе си. Принципът на благосъстоянието се основава на презумпцията, че специалистите знаят какво е най-добро за детето и дори за конкретното дете, и че техните доказателства трябва да бъдат достатъчни, за да могат да бъдат представени интересите на децата. От друга страна, разбирането на специалистите за нуждите на детето се основава на проучвания, които представят детето като зависима в семейството страна, чиито права и задължения са свързани с възрастта.

Загрижеността на политиците, съдиите, социалните работници в системата на семейното право не е свързана с настоящите възгледи или опит на детето, а с това какъв ефект ще окаже настоящето върху нейното бъдеще. Противоположната перспектива е тази, която твърди, че ако виждаме само децата като пълнолетни, ние игнорираме степента, в която децата са способни да бъдат активни действащи лица и да участват в решенията за собствения си живот в настоящето.

Последната перспектива дава основание за изследвания, които постепенно правят видими степента на развитие на децата, вместо да работят от презумпцията за тяхната пълна неспособност да взимат решения. В резултат на това идеята, че децата трябва да могат да участват, набира сила в семейното право във Великобритания и има нарастващо чувство на ентусиазъм да се чуе „гласът на детето“ на някакъв етап от процеса на развод. Въпреки това, редица автори също посочват лекотата, с която може да се направи това търсене, в сравнение с трудностите, които съществуват при неговото оперираме. Родителите може да не позволяват на децата си да участват дори в най-рутинните решения в семействата си и затова, когато става въпрос за развод, децата може да нямат умения или опит да участват. Правният процес може да не е склонен да ангажира деца, тъй като процедурите му не са подходящи за деца или защото могат да се тревожат, че детето ще стане пешка в битката между родители.. Съществува и проблемът за балансиране на благосъстоянието с участието. Като бъде поканено да участва, детето може да покаже предпочитание, което противоречи с възгледите на съда за най-добрите интереси на детето.

В семейното право съществуват процедури, които не отговарят на състезателните борби за правата или дори не достигат до идеята, че всяко дете в случай на развод трябва да има свой собствен адвокат, който да се занимава отделно с неговите интереси. Тези процедури биха могли да доведат до включване на деца по някакъв начин в сесиите за медиация или биха могли да означават, че адвокатите и служителите от съдебната служба по заетостта поемат допълнително задължението си да установят желанията и чувствата на детето, като интервюират всяко дете по въпроса има конфликт между родителите или не. Тези предложения изглеждат по-малко идеални. Не е, че адвокатите и социалните работници никога не трябва да говорят с деца, но такива интервюта не преодоляват проблема с привързаността на детето към един от двамата родители, нито към факта, че детето е помолено да разкрие лични въпроси, които след това ще бъдат „използвани“ в течение на производството по развод. Във всеки случай интервютата не са еквивалентни на участие в семейни решения, които са текущи процеси, които се променят с времето. Включването на децата в медиация също е проблематично. Трябва ли децата да присъстват, докато родителите ги обсъждат, особено ако има много враждебност и дори история на насилие? Или пък децата трябва да бъдат въвеждани само когато е постигнат компромис, за да могат да „чуят“ какви ще бъдат мерките? Акър твърди, че това зависи от това кое ниво на участие се желае да бъде постигнато и че нивото не може да бъде определено от „фактите“ на случая, а от качеството на взаимоотношенията в семейството и от признаването. на съществуващите отношения на власт в семейството.

Следователно може да е напълно уместно детето да бъде включено в сесия за посредничество, където бащата или майката са насилствени и където има враждебност, ако детето вече е било свидетел на това в много случаи и има интерес да се споразумее, когато той / тя чувства, че е в безопасност.

E. Freeman, R., PARENTING AFTER DIVORCE: USING RESEARCH TO INFORM DECISION-MAKING ABOUT CHILDREN, Canadian Journal of Family Law, 1979

Както посочва Ландау, "До много скоро, вследствие на сериозните последствия от развода, както в съдебна зала, така и в реакцията на обществото, семейно-правните дела бяха водени по силно агресивен начин (...) докато агресивни

процедури водят до горчивина и враждебност между родителите, проучвания показват че тези, които страдат най-много в резултат от подобен развод са тези, които имат най-малко вина за него, а именно - децата".

Множество проучвания доказват значението и на двамата родители в живота на детето. Изследването на Арън и Милър (Ahron & Miller) върху връзката между бивши партньори след развода показва, че качеството на ко-родителската връзка е оказало силно влияние върху включването на бащата в живота на децата. Например, то оказва по-голямо влияние отколкото времето, което бащата прекарва с децата си. Техните резултати също подсказват, че възприятието на родителя, с който детето живее, за качеството на връзката на другия родител с детето, е още един ключов фактор, определящ продължително включване. Доклад на Пиърсън и Анхалт (Pearson & Anhalt) стига до извод, че възприятието относно контрола на родителя, при който детето не живее, върху споразуменията за план за родителство и върху отглеждането на детето, са били най-категоричните показатели относно продължително включване в живота на детето.

Успяхме да разберем, че не съдебното производство само по себе си, а множеството реорганизации и допълнителни събития, свързани с развода, създават опасности за децата. Аялон и Фласлър (Ayalon & Flasler) описват развода от гледната точка на детето. Те споделят, че той носи несигурност, чувство на безсилие, както и временна (може би и постоянна) загуба на подкрепа от родителите. В много случаи се наблюдава намаление на средствата за детска издръжка, загуба на социален статус, както и внасяне на неадекватни ролеви модели. Дори и малките деца могат да се сблъскат със спорове относно лоялност. Често се наблюдава и влияние върху представянето в училище или посещение. Самочувствието на детето може да пострада. Най-ключовото откритие на Уолърщайн (Wallerstein) е твърдението, че възрастта и нивото на развитие определят как децата реагират на стреса от прехода. Амато (Amato) пише, че "родители, които са изпитвали развода на родителите си като деца, сравнено с възрастни от запазени семейства с двама родители, имат по-ниски показатели на различни индикатори за психологическо, междуличностно и социоикономическо благосъстояние". Изпитването на развод на родителите, според Амато и Кийт (Amato & Keith), може да има сериозни негативни последствия за качеството на живот когато детето стане възрастен.

На децата трябва да се представят причините за решенията на ниво, подходящо за тяхната възраст и ниво на развитие. Където е възможно, споразуменията за обгрижване на децата трябва да бъдат спазвани, тъй като те представляват източник на сигурност и консистентни събития за децата.

Според тези уважавани изследователи и техния опит, разрешаване на проблеми с родителството след развода при групи, където се наблюдава наличие на клинични типологии, предпоставящи насилие, изисква допълнителна физическа сигурност, изграждане на доверие и гаранция за подходящо разпределение на силите. Счита се, че в такива ситуации затворена медиация е подходяща процедура в такъв тип случаи, ако има продължителни епизодични случаи на физическа атака от страна на мъжа, периодично водене на съдебни процедури, злоупотреба с наркотични вещества, заплаха от отвличане на детето, психиатрични разстройства, или обвинения за тормоз на детето.

Също така, тези изследователи стигат до заключението, че ефектите от тормоз на жената за децата са всеобхватни. Те се научават, че насилието е приемливо поведение и част от интимната връзка. Момичетата са изложени на риска от това да бъдат жертви и се страхуват, че могат да бъдат използвани за контролиране. Децата свидетели и жертви преминават през емоционална травма, а не през сигурност и подкрепящо отглеждане през техните години на формиране. Децата могат да бъдат лишени от грижещи се за тях лица, които могат да отговорят на техните емоционални нужди. Те обикновено се страхуват повече за собствената си сигурност, както и за сигурността на майка им.

В документа за публична дискусия, организиран от Департамента по Правосъдие, са идентифицирани три проблемни сфери. Те включват проблеми, свързани с упражняването на родителски права и установяване на достъп; проблеми с правоприлагането; доколко е подходящ сегашният правен режим. За много родители, настоящият правен режим създава схема “победител - губещ”, който допълнително разгаря родителския конфликт. Също така, използваната в законодателството терминология е объркваща и в някои случаи, неподходящ начин за описване на взаимоотношенията между децата и родителите им.

Стандартът “най-добър интерес на детето” е ясен и предвидим, и подпомага изграждане на планове за упражняване на родителски права, които подкрепят значимостта на включването и на двамата родители в живота на техните деца.

В допълнение, са предложени и следните допълнителни цели да бъдат заложени в законодателната реформа:

- създаване на стимули за съдействие между родителите;
- повишаване на защитата с цел физическа сигурност и емоционално благосъстояние на жертви на насилие, деца-свидетели и насилие срещу жените;
- намаляване на потенциала за възникване на конфликти, присъщи на процедурите по раздяла;
- увеличение на отговорността за тези, които вземат решенията;
- намаляване на емоционалните и финансови загуби, включени в разрешаването на такъв тип конфликти; и
- приемане правото и на двамата родители да получават информация относно здравето, образованието и благосъстоянието на техните деца.

Орегонската работна група по Семейно право изрази основните ценности, от които да се ръководи развитието на неагресивна и фокусирана върху децата система за разрешаване на въпросите относно родителството след развод. Тези ценности са, както следва:

- Благосъстоянието на децата трябва да бъде от първостепенно значение при разрешаването на семейни конфликти;
- Децата трябва да се научат да развиват здрави взаимоотношения и да разрешават конфликти по мирен път;
- Когато е подходящо и възможно, децата трябва да продължат да поддържат контакт и с двамата родители в живота си, а родителите да бъдат подкрепяни да постигнат споразумения помежду им, които се отнасят до децата;
- Сигурността и икономическото благосъстояние на членовете на семейството са приоритетни;
- Членовете на семейството, които са в конфликт, трябва да имат достъп до подходяща среда, в която да изразят мъката си и да приемат промяната;

- Всички семейства заслужават уважението и подкрепата на социалната политика.

Съществува дълбоко убеждение, че за разделящи се и развеждащи се семейства би било от голямо значение създаването на изграден в общността Център за смяна на семейства, чиято цел ще бъде да им съдейства да планират бъдещето за своите деца. Децата и родителите няма да бъдат замесвани в множество сложни системи. Услугите ще се фокусират върху нуждите на децата и ще бъдат достъпни за семействата без оглед на техните финансови възможности.

Както Джонстън и Росби (Johnston & Roseby), и тук се доказва, че е по-ефективно да се свържат нивото на конфликта, профилът на семейството и външната намеса. Центърът би се състоял от четири нива на намеса, започващи от минимална намеса до максимално включване в диспута. Нивата са: информация и образование, превантивни намеси, оценка на споделеното време и клинична намеса, и правна и клинична намеса. Всяко ниво надгражда над услуги, предоставени от предходното ниво. След участие в една или повече от услугите, асоциирани с първо ниво, родителите които не са постигнали съгласие относно своя план за родителство, ще бъдат препращани към услуги от второ ниво. Като част от второ ниво, семействата участват в оценяване на конкретния развод. Достигнатата информация, както и оценка на риска от насилие, в който се намират, би помогнал да се установи подходящото ниво и спектър на услуги. Законодателството ще се погрижи, че родители, които избират Семейния център, няма да бъдат наказвани в какъвто и да е бъдещ съдебен процес.

Джонстън и Росби (Johnston & Roseby) изтъкват, че "случаи, описвани като провал на медиацията, притежават всички характеристики на силно оспорван развод". Вследствие на това, те препоръчват критериите, по които да се изберат подходящи нива, да се базират на потенциала за успешно разрешаване на спора. Необходимо е да се разработят профили на семейства, които биха били подпомогнати от различните инструменти в нива от две до четири. Например, те предлагат, че фокусирана върху детето оценка на времето, което споделят родителите, може да бъде подходящ инструмент когато родителите са в безизходица. Такива оценки се оформят върху твърдението, че децата ще запазят

отношенията си с родителя, при когото не живеят. Процесът по оценяване може да предостави възможност за миниманизиране на спора и увеличаване на потенциала за постигане на споразумение дори когато:

- се повдигат обвинения за тормоз над детето, пренебрегване, посегателство и пр.;
- забелязва се родителска психопатология и злоупотреба с вещества;
- наличен е тормоз над жената, или;
- родителите не са в състояние да преодолеят крайно различни възгледи относно нуждите на децата чрез медиация или консултации с психолог.

На всички родители се предлага превантивна подкрепа под формата на обучение (т.е. първо ниво), както е случаят в някои американски щати. Изследвания показват, че за някои родители, самостоятелни сесии под формата на интервю или предоставяне на образователни материали е било достатъчно, за да доведе до малка промяна.

За да се постигне максимална предпоставка за ефективност, образователните инструменти са насочени към фактори, за които е известно, че подпомагат детето в това да се приспособи към развода (напр. родителски спорове, споделено родителство, мъка, връзки с родителите) и изграждане на практически умения (по преговори, в самостоятелно отглеждане на детето.

F. Semple, N., “Whose Best Interests? Custody and Access Law and Procedure”, Osgoode Hall Law Journal, 2010

Концепцията за “най-добрия интерес на детето” (НИД) е златната нишка, преминаваща през канадското законодателство относно упражняване на родителски права и достъп. Законите и установената практика многократно и непоклатимо са изразявали позицията, че исковете на възрастните, включени в конфликта, отнасящи се до интересите и правата на децата, не са от значение. Същата златна нишка е вплетена и в почти всички нормативни материали относно частни спорове за родителство. Настоящата част цели да представи високата степен на съгласие с този метод, както и отличителността на стандарта като цяло.

Да се определи какви последици биха били "най-добри", според Робърт Мнукин "представлява въпрос, не по-малко значим от целите и ценностите на самия живот". Въпреки това, има две основни теми, по които се наблюдава консенсус що се отнася до това какво би било в най-добрия интерес на детето след като връзката на родителите му бъде прекратена. Първо, децата в повечето случаи печелят от запазване на връзката си и с двамата родители. Второ, конфликт между родителите не е в интерес на децата, особено ако те са наясно с неговото наличие.

Също така, не може да бъде отречена липсата на думата "родители" във фразата "най-добри интереси на детето". Затова, описаната в закона насока за разрешаване на техните конфликти с оглед най-добрия интерес на децата, взема превес над разглеждането на интереса на родителите като самостоятелен компонент. Канадският Върховен Съд многократно е изтъквал важността на този принцип в случаи относно упражняване на родителски права и достъп. По отношение на достъпа, *Young* v. *Young* установява, че най-добрият интерес на детето е единственият приложим тест когато дадено съдилище разглежда предложени ограничения върху правото на достъп на родител. Детската издръжка е интегрирана в правната система, поне отчасти, в интерес на децата. Въпреки това, издръжката почти винаги представлява сума, която законът изисква един от родителите да изплаща на другия. Законът не изисква от родителя, който получава, да изхарчи парите за детето, нито изисква от родителя-платец да изплаща издръжка на детето, ако родителят-получател не я поиска. Независимо от името си, законодателството относно детската издръжка представлява балансиране на правата на двамата възрастни участници в производството. Затова е фундаментално близка до съпружеската издръжка, както и поделянето на имотите, придобити по време на брака, и се различава сериозно от законодателството относно упражняване на родителски права и достъп. Така също и законодателството относно защита на децата се различава от характера на това относно родителските права и достъпа. Въпреки това, целта на законите за защита на децата, отново е да подкрепи техния най-добър интерес. Държавата се намесва в семейства, за да защити децата, което резонира с НИД принципа. Въпреки това, базирайки се на конституционни и политически основания, на родителите се разрешава да отстоят правата си на семейна автономия и лично пространство по време на тази процедура.

Законите за защита на детето е сблъсък между тези права на родителите и задължението на държавата да защити дете в риск. В степента, в която правата на родителите са основен елемент на законодателството за защита на децата, то се различава съществено от законите за упражняване на родителски права и достъп.

Докато правният фокус на производствата отн. родителство и достъп е най-добрият интерес на детето, представянето на доказателства е изцяло под контрола на възрастните страни в преобладаващата част от водените съдебни дела.

В този тип дела се разчита основно на два типа доказателства: детските идват или директно от детето, от адвокат, представляващ детето, или друг експерт, който има опит в работа с детето. Родителските доказателства включват всичко останало, като например показанията на родителите и приятелите им, както и роднини, на които са се обаждали.

Разгледани са емпирични данни относно вида доказателства, които се използват основно в такъв тип производства. От тях може да се заключи, че по-голямата част съдебните постановления по дела отн. родителски права и достъп се правят без оглед на каквато и да било форма на доказателства, представени от страна на детето ако се приеме, че този термин означава директно представяне от детето или неутрален професионалист, който има опит в работата с деца. Все пак е доказано, че пряко представяне на доказателства от страна на децата има повече негативни, отколкото положителни ефекти върху тях. Наблюдава се голям брой производства, в които е установено, че не би било в НИД на детето да се яви лично за изслушване в съда, а наличните средства не са достатъчни, за да се осигури безпристрастен експерт, който да го представлява. В такива случаи приложимо е провеждането на съдебно интервю, на което детето да бъде изслушано. За съжаление, въпреки че тази опция е разписана в закон, (Чл. 64(2), Ontario CLRA), в законите на други окръзи в Канада и е подкрепена от съдебна практика, сред съдиите е разпространено нежелание да провеждат интервюта с деца. Това се дължи основно на факта, че представлява отклонение от традиционната работа на даден съдия - възлага му се активно събиране на показания. Затова се препоръчва провеждането на специални обучения за съдебни кадри в тази насока ако се окаже, че тази възможност действително не се използва достатъчно.

Разбира се, този подход не би могъл да бъде универсален, тъй като крие някои от същите рискове, присъщи на прякото изслушване в съдебна зала. Дан Голдбърг прави ясно разграничение между съдебно интервю за "предпочитания", където детето е попитано директно кой изход от процедурата би предпочело, и съдебен "разговор" с детето. Той счита, че последното, което се фокусира повече върху опознаване на детето или обясняване на целия процес, е значително по-безопасно. Такъв тип интервю може да предотврати рисковите моменти, докато обхваща повечето от терапевтичните предимства на включване на мнението на децата, които са описани в специализираната литература.

iv. Швеция

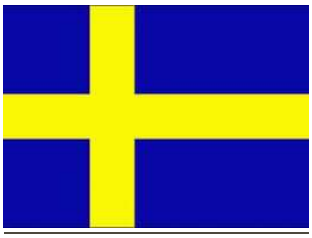

A. Ryrstedt, E. “Mediation Regarding Children - Is the Result Always in the Best Interests of the Child? A View from Sweden”. International Journal of Law, Policy and the Family 26(2), 2012, 220–241:

Медиацията по спорове, свързани с деца, или „диалог на сътрудничеството”, както обичайно се означава тя в Швеция, е важен инструмент за извънсъдебното решаване на спорове между родители. Поставя се въпросът дали методът е достатъчно ефективен за достигането до споразумения между родители, особено предвид твърде прецизния начин, по който най-добрият интерес и нуждите на детето биват разписани понастоящем в нормативните актове на шведското право.

Следва да бъде отбелязано, че съгласно Глава 6, раздел 14а и 15а от Кодекса на децата и родителите, попечителството над деца, тяхното местожителство и режимът на лични отношения с тях са въпроси, по които единствено родители (по отношение режима на лични отношения с децата - и т.нар. комисии по социални грижи) могат да се произнасят. Най-добрият интерес на детето обичайно се възприема като обезпечен, ако родителите постигнат споразумение, без значение какво е довело до него. Въпреки това, самият факт, че споразумение е сключено, едва ли може да означава, че същото a priori охранява най-добрия интерес на детето.

Шведският Кодекс на децата и родителите прогласява, че най-добрият интерес на детето трябва да бъде дефиниран категорично и безпротиворечиво във всяко решение за родителски права, местожителство и режим на лични отношения с детето. Глава 6, раздел 5, параграф 2 на цитирания нормативен акт гласи, че при преценката дали упражняването на родителски права върху детето следва да бъде самостоятелно от единия родител, или при условията на споделено родителство, съдът взема предвид конкретните възможности на

родителите за сътрудничество и взаимна помощ по въпроси, които касаят детето. Ако обаче родителите се споразумеят относно споделено родителство, такова ще бъде позволено от съда, освен ако той установи, че споразумението между родителите е в явно несъответствие с най-добрия интерес на детето.

През 2007 г. около 47,000 деца в Швеция са засегнати от раздялата на своите родители. Броят деца, спор свързан с които е разрешен посредством процедура по медиация, намалява от 20,500 през 2003 г. до 18,200 през 2007 г. Същевременно, в последните години броят на споразуменията между родители, одобрени от комисиите по социални грижи, е сравнително постоянен - малко над 4,000 годишно. Според проучване, направено от Националния съвет по здравеопазване и социални грижи на Швеция, около 90% от процедурите по медиация там завършват със споразумение и около 70% от тях продължават да се спазват от страните половин година по-късно.

За родители, които не са преминали през медиация, резултатът е категорично по-негативен, а именно: около 70% постигат споразумение, като едва 55% продължават да спазват същото след половин година.

Тук е нужно да отбележим, че общините в Швеция са задължени да насърчават използването на семейна медиация и обезпечават безплатното провеждане на медиационна процедура по семейни спорове посредством споменатите комисии за социални грижи.

Един от анализираните за целите на настоящия доклад трудове включва проучване, което изследва редица семейни спорове, при които е използвана медиация. В немалка част от тях детето се взема предвид - както най-добрият му интерес, така и неговите желания и предпочитания - но същевременно без то да е основният фокус на преговорите. Как тогава принципът за гарантиране най-добрия интерес на детето е обезпечен в хода на медиационната процедура по семейни спорове в Швеция и как детето може да изрази и защитава своята позиция практически?

Важен аналитичен извод от цитираното изследване е, че най-добрият интерес на детето рядко е фокус на преговорите в хода на медиацията. Понякога детето дори не се споменава в основната част на дискусията, а се появява единствено при разписване на окончателния текст на постигнатото споразумение. Родителите трудно разграничават своите собствени желания,

чувства и цели от тези на децата си. Подобни случаи са и едни от най-трудните в работата на медиатора, тъй като той следва - отвъд твърденията на родителите - да идентифицира техните егоистични претенции и позиции. Тъкмо активното участие на децата в хода на медиацията би могло да способства за разбирането на родителите за емоциите на тяхното дете, така че да не се получи разминаване между диалога относно причините за спора и диалога за бъдещето и най-добрия интерес на детето.

Конкретно, понастоящем в Швеция най-добрият интерес на детето в хода на медиацията по семейни дела се обезпечава единствено чрез т.нар. унифициран задължителен списък (statutory checklist) с въпроси, касаещи детето и неговия най-добър интерес, по темите в който участващите в медиация родители задължително следва да дискутират. Както бе посочено обаче, често пъти тези теми се обсъждат едва при разписване на окончателното споразумение и не заемат централно място в останалата част от дискусията между родителите. Следователно, на дневен ред в Швеция все още стои въпросът как ефективно да се създаде медиационна среда на преговори, в която детето действително да бъде основният фокус на дискусията и която да позволява неговото активно участие в преговорите между родителите.

v. Италия

Италия е една от европейските държави с най-активна и целенасочена законодателна политика по отношение широкото интегриране на процедурата по медиация и други АРС способи в решаването на спорове. Този законодателен „ентусиазъм“ е предпоставен от дългогодишната традиция на нормативно регулиране на извънсъдебно решаване на спорове в италианското право, от икономическата криза в страната, ведно с хроничната претовареност на съдилищата (средната продължителност на делата в Италия, от завеждането на иска до окончателното произнасяне на съда, бива 840 дни).

По-долу изследваме 1). историята на нормативното регулиране на медиацията и извънсъдебното решаване на спорове в Италия; 2). широкомащабните законодателни промени в разглежданата област от последното десетилетие; 3). добрите практики, резултирали от същите, както и конкретните нужди на съдебната реформа понастоящем. На последно място, този раздел на доклада изследва 4). практическата употреба на медиация и АРС по отношение семейни дела, ведно с механизмите на гарантиране най-добрия интерес на детето в Италия.

Легалната дефиниция за медиация („mediazione“) в италианското право е, както следва: „дейност, под каквото и да е наименование, осъществявана от трета страна с цел подпомагане на две или повече лица в намирането на доброволно решение на спор, и формулирането на предложение за разрешаването на спора“ – чл. 1 на Законодателно постановление (“decreto legislativo”) № 28/2010 г., имплементиращо законопроект № 36/2009 г. и разгледано по-долу.

Помирителната процедура се споменава за първи път в Италианския граждански кодекс още през 1865 г. Съобразно закон, приет през същата година, полицейските служители следва на първо място да помиряват гражданите. През 1931 г. медиацията се появява в контекста на редица разпоредби, нормиращи обществената сигурност, но като цяло в хода на фашисткия режим нейното регулиране не е налично. През 1940 г. медиацията е

включена в Гражданския процесуален кодекс като вътрешна съдебна процедура, осъществявана от съдиите. През 60-те години на XX век Италия започва да използва медиацията в разрешаването на някои трудовоправни спорове, като от 1973 г. медиацията и помирителната процедура биват включени в действащия Гражданския процесуален кодекс. По-късно, със Закон № 580 от 1993 г., търговските палати получават правомощията да назначават медиационни и арбитражни комитети с цел разрешаването на спорове между дружества или между дружества и клиенти. През 2003 г. Законодателно постановление № 5 / 2003 г. предвижда възможност за медиация в решаването на някои финансови и всички дружествени спорове. Въпреки споменатата дългогодишна история на регулирането конкретно на медиацията, до 2010 г. същата остава почти непозната на широката общественост като способ за алтернативно решаване на спорове, като обемът на практическата употреба на медиация наподобява по размер този в България днес.

Използването на медиация в Италия се увеличава неколкократно през 2010 г., когато законодателят приема Законодателно постановление № 28, транспониращо Директива 2008/52/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси. От приемането на постановлението досега броят на медиационните процедури в Италия нараства от стотици на хиляди такива, като използването на медиационна процедура продължава системно да се увеличава и понастоящем. Осъществен е преход от почти абсолютна липса на регулиране на инструмента до наличие на множество правила относно медиация и АРС, някои дори противоречащи си, което на свой ред детерминира това Министерството на правосъдието на Италия да създаде нарочна комисия, чиято основна дейност е работата за активното и безпротиворечиво използване на способите за алтернативно разрешаване на спорове на територията на цялата страна.

След 2010 г. активната кампания на италианския законодател за широко използване на медиация и други прийоми за АРС продължава, като на 9 август 2013 г. италианският парламент приема нови медиационни правила със Законодателно постановление № 69. В резултат, т.нар. задължителна медиация е застъпена в Раздел 5(1) на Законодателно постановление № 28, действащо към момента. Съгласно цитираната разпоредба, сред споровете, които следва да

бъдат реферирани към задължителна медиация, са: спорове за вещни права и делбени спорове; наследствени спорове; спорове, произтичащи от договори за лизинг, заем, наем и др.; спорове, касаещи медицински и санитарни нарушения; спорове относно клевета в медиите; спорове, свързани със застраховане, банкиране и финанси и др. спорове с предмет отчуждими права (“diritti disponibili”). Новите разпоредби съдържат процедурни правила по отношение на задължителната медиация, като например подпомагането на страните от външен адвокат, пробационния характер на задължителната медиация и пр.

Практически, т.нар. задължителната медиация в Италия означава задължителна първа среща с медиатор между страните по спора. Тази първа среща не е компонент от същинска медиационна процедура, а по-скоро има организационен характер, тъй като чрез нея страните единствено се информират в детайли досежно възможностите за разрешаване на конкретния спор посредством медиация. Таксата за тази сесия е фиксирана в размер от 40 евро плюс ДДС. След края на задължителната първа среща, страните разполагат с две възможности, а именно: 1). да изберат спорът им да бъде разгледан от съда или 2). да продължат с медиация, като след 90 дни следва отново да отнесат спора пред съда, ако не са постигнали споразумение (или т.нар. “conciliazione” - букв. “помирение”).

Сред новите медиационни правила, приети през 2013 г., е това, че съдът – във всяка фаза от разглеждането на спора – има възможност да напъти страните към процедура по медиация, като същото може да бъде сторено дори в хода на въззивно производство.

Италианското право предвижда и санкции, в случай че задължителна медиация недобросъвестно не е пробвана от страните. След като първоначално такива санкции са предвидени в Раздел 8(5) от Законодателно постановление № 28 за случаи на задължителна медиация и обявени за противоконституционни с Решение № 272 на Конституционния съд на Италия, санкциите са възстановени през 2013 г., като понастоящем ако страна по спора откаже да участва в задължителна медиация без основателна причина, съдът може да разпореди на същата да заплати допълнителна държавна такса в идентичен на първоначалната размер, т.е. практически дължимите от страната държавни такси могат да бъдат удвоени.

Също, в Раздел 4(3) на Законодателно постановление № 28 фигурира разпоредба, която предвижда, че процесуалните представители – адвокати на всяка от страните, когато им бъде възложено да представляват същите, трябва в писмена форма и достатъчно разбираемо да уведомят своите клиенти за възможността да ползват процедура по медиация. Адвокатите следва да предоставят информация и досежно по-ниските разходи при избора на медиационна процедура. Ако адвокатът не стори посоченото, неговият доверител може да обяви договора, нормиращ мандатното правоотношение помежду им, за нищожен. Последното е повод за множество атаки от т.нар. „avvocatura italiana“ (групи от адвокати, организирани в сдружения и противопоставящи се в редица кампании на задължителната медиация и относимите към нея санкции).

Тук следва да бъде разгледан въпросът за акредитацията и правомощията на медиаторите в Италия. Професионалните медиатори в Италия получават акредитация съобразно следните изисквания, определени в член 4, параграф 3, буква б) от Министерски указ № 180/2010 г.: медиаторите трябва да притежават образователна степен или диплома, равностойна на университетска степен след преминато тригодишно обучение, или като алтернатива да са членове на професионална асоциация или организация и да са завършили най-малко двугодишен опреснителен курс, организиран от обучителни институции, акредитирани от Министерството на правосъдието, като по време на двугодишното си обучение те трябва да са участвали като подпомагащи водещия процедурата медиатор стажанти в най-малко двадесет случая на медиация.

Акредитираните надлежно професионални медиатори оперират в рамките на нарочни организации (т.нар. „organismi di mediazione" или „медиационни тела“) под контрола на Министерството на правосъдието, като тяхната роля е да подпомагат страните по спора и фасилитират процедурата, без да вземат решения от името на участващите в нея. Въпреки това, нужно е да подчертаем, че по италианското право медиаторът има възможността да отправи т.нар. писмено предложение за разрешаване на спора до страните, в случай че същото бъде изрично поискано от някоя от тях или в хипотеза на отсъствие на една от страните от процедурата.

В седемдневен срок от отправяне на предложението на медиатора, страните свободно могат да го приемат или отхвърлят, но при последващо разглеждане на спора пред съда, в случай че решението на съда бъде идентично на предложеното по-рано от медиатора, инициралата новото отнасяне на спора пред съда страна следва да понесе всички съдебни разноски, вкл. платеното от загубилата страна.

Гореописаното не изчерпва всички усилия на италианската държава за все по-обхватно интегриране на различни способи за извънсъдебно решаване на спорове. През 2014 г., въпреки нарастващото системно използване на процедура по медиация и способстването на същата за частично разтоварване на съдебната система, висящите пред гражданските съдилища в Италия дела наброяват близо 5 милиона. Това инспирира тогавашният министър-председател на Италия да анонсира 12 основни цели на текущата съдебна реформа, част от които биват имплементирани впоследствие, като сред пряко касаещи алтернативното решаване на спорове са:

- облекчената процедура на пренасяне на разглеждане на спора от съда към арбитраж;
- т.нар. асистирани от адвокат преговори (“negoziazione assistita”), въведени през 2014 г. - при множество спорове, свързани с отчуждими права (по въпроси, които не подлежат на задължителна медиация), при дела за развод (в случай че няма непълнолетни, запретени или икономически зависими от родителите деца) и др. Тук страните достигат до разрешение на спора чрез съдействието на своите адвокати и без присъствието на медиатор, като в подобен тип преговори би могъл да участва и само един адвокат, в случай че същият запази неутралност.

Макар италианската държава, с оглед своя приоритет за срочно намаляване претовареността на съдилищата, през последното десетилетие да полага значителни усилия за все по-широката употреба на медиация и други способи за АРС, както и макар използването на медиация и АРС да нараства в пъти, към 2019 г. последното все още е недостатъчно спрямо нуждите на италианската съдебна система.

Доктрината посочва редица прагматически причини за това, които могат да се обобщят с виждането, че в Италия законодателно е наложен един “хетерономен” модел на алтернативно решаване на спорове, който на

функционално равнище не би могъл да бъде ефективен докато паралелно, в съзнанието на юристите-практици, не се изгради възприятие за АРС като една работеща алтернатива на доминиращия класически модел "iurisdictio" (този на задължително печелеща и задължително губеща страна по спора, съобразно присъденото от съда). Това ще рече, че трябва да се работи не само в посока законодателни изменения и "насилствено" налагане на медиация и други способи за АРС, а и в посока предпоставяне на тяхното припознаване като действително работещи механизми, от които има полза за страните, без да е налице отказ от правосъдие или липса на ефективен контрол върху същото.

Ключово решение според доктрината е интегрирането на курсове по медиация и АРС в хорариумите на юридическите факултети в Италия (където понастоящем, въпреки реформите в регулаторната рамка от последните години, АРС все още е изключително слабо застъпено), както и в система от допълнителни обучения на съдии, адвокати и юристи. Преподаването на АРС в юридическите факултети и в рамките на посочените обучения за практици следва да обхваща не само процесуалните аспекти на различни АРС процедури като медиационната такава, но и принципни различия между модела на АРС и модела "iurisdictio", практически техники на водене на преговори и отстояване интереса на доверителя в хода на същите, техники за достигане до устойчиво и взаимноизгодно споразумение, с което да се реши окончателно спорът и пр.

Италианският опит в обезпечаване употребата на повече АРС дава поне два ключови за реформата на българската съдебна система извода:

На първо място, насърчаването използването на медиация и АРС следва да бъде проведено активно от страна на държавата, като в т.ч. се задължат адвокатите-процесуални представители на страните да предоставят изчерпателна информация за преимуществата на медиацията и АРС; се очертаят определени типове спорове, по които първа среща между страните и медиатор е задължителна; се фиксират санкции за недобросъвестен отказ от участие в задължителна медиационна процедура; се повишат изискванията към квалификацията и експертизата на опериращите професионални медиатори и мн. др. На второ място, паралелно на предприемането на посочените по-горе мерки, следва да се работи и в посока припознаване от самите юристи-практици на АРС като една действително работеща форма на правосъдие. Едва кумулативното наличие на двата вида мерки би било гарант за активното

използване на медиация и АРС, а в резултат - за по-осезаемо разтоварване на блокираната от висящи дела съдебна система.

Изследваното по-горе предлага генерален обзор върху медиацията и АРС в Италия от последното десетилетие. За конкретните цели на настоящия доклад, по-долу обобщаваме и някои аспекти на медиацията и АРС по семейни дела, в т.ч. по спорове, свързани с родителски права.

Раздялата в Италия се регулира от разпоредбите на чл. 150 - 158 от Гражданския кодекс, разводът - от Закон 898/1970 г., а правилата, касаещи правата на децата в семейни спорове - от чл. 315 - 337 на Гражданския кодекс. До неотдавна единственият извънсъдебен процес за разрешаване на спорове между съпрузи е регламентиран в член 337 octies от Гражданския кодекс. Разпоредбата предвижда възможността за съда да предложи на страните процедура по медиация в началото на производството, като обаче за започването ѝ се изисква съгласието и на двамата съпрузи. Когато съдията разпорежда семейна медиация, всички временни и неотложни мерки, регламентиращи отношенията между съпрузите по време на процеса, се отлагат. Това означава, че се дава възможност на съпрузите, с помощта на медиатор, да постигнат споразумение, особено по отношение на защитата на моралните и материални интереси на децата. Ако между страните бъде постигнато съглашение, то може да бъде материализирано като споразумение за раздяла по взаимно съгласие (или споразумение за развод по взаимно съгласие), а съдържанието на спогодбата трябва впоследствие да бъде одобрено от съда.

През 2014 г. възловото за цялото италианско семейно право понятие „власт на родителя“ (“potestà genitoriale”) е заменено от понятието „отговорност на родителя“ (“responsabilità genitoriale”) посредством Закона за реформа на родителството (Закон № 219/2012 г.) и Законодателно постановление № 154/2013 г. Родителската отговорност е дефинирана като задължението да се поддържа, възпитава, образова и осигурява морална подкрепа на децата, при отчитане на техните способности, наклонности и стремежи. Децата имат правото да поддържат балансирана и непрекъсната връзка с двамата си родители, да се

грижат за тях, да бъдат отглеждани, образовани и морално подкрепяни от всекиго от тях, както и да поддържат съдържателни отношения с възходящите и останалите роднини на всекиго от своите родители.

От друга страна, в Италия все по-широко придобива популярност концепцията за т.нар. споделено родителство. Споделено родителство не означава непременно, че детето разпределя времето си равномерно между всекиго от родителите. Обикновено решението/споразумението за раздяла или развод определя кой е т.нар. съжителстващ родител - т.е. родителят, при когото детето живее постоянно - и установява условията, при които родителят, който не съжителства с детето, може да прекарва време с него. Също така, теоретично е възможно времето, което децата прекарват с всеки родител, да бъдат разделено поравно, ако родителите живеят близо един до друг и водят подходящ начин на живот, при условие че такова разпределение няма потенциала да породи неблагоприятен ефект върху социалния или училищния живот на децата.

При споделеното родителство решенията от най-голям интерес за децата относно образованието, възпитанието, здравето и избора на обичайно местопребиваване на детето се вземат по взаимно съгласие между родителите и в най-добрия интерес на детето, като се вземат предвид неговите/нейните способности, естествени наклонности и стремежи; и обратно, за всички рутинни административни въпроси родителите могат да упражняват родителските си права и задължения поотделно (чл. 337 от Гражданския кодекс).

Въпреки това, ако споделеното родителство не отговаря на висшите интереси на детето, съдът може да предостави родителските права само на единия родител с мотивирано решение (член 337в от Гражданския кодекс). Най-често срещаните случаи, при които единият родител упражнява самостоятелно родителските права, са: 1. ако другият родител представлява риск за физическото и психическото благополучие на детето (насилствен родител; родител, извършил значително по характер престъпление - което на свой ред е индиция за значението на предходната съдимост на родителя в италианското семейно право; родител, който страда от наркотична или алкохолна зависимост); 2. ако другият родител не е в състояние да окаже морално и материално подпомагане на детето или не проявява интерес към детето; 3. ако единият родител подкопава другия пред детето; 4. ако враждебността между

родителите е толкова значителна, че би могла да наруши психо-физическото развитие на детето.

Същевременно, Закон 219/2012 г. и Законодателно постановление № 154/2013 г. премахват разграничението между производствата, свързани с попечителството над деца, родени по време на брак, и родените извън брака. Чл. 337 от Гражданския кодекс предвижда, че всички разпоредби на глава II от дял IX от първата книга на Гражданския кодекс се прилагат и по отношение на споровете между родители, които не са сключили брак. В допълнение, законодателно постановление № 132/2014 г. установява две извънсъдебни процедури, които могат да бъдат използвани от страните за постигане на раздяла при фактическо съжителство, развод или промяна на вече съществуващи споразумения за раздяла/развод, а именно:

- Споразумение пред отдела по гражданско състояние (“Ufficiale di Stato Civile”) (член 12);
- Споменатите по-горе асистирани от адвокат преговори (“negoziazione assistita”) (член 6).

Семейните спорове се считат за неарбитрируеми (чл. 806 от Гражданския процесуален кодекс).

Очертаното по-горе показва, че в италианското семейно право все по-чувствително бива застъпена концепцията за най-добрия интерес на детето и за родителската отговорност, а не власт над същото. Това е видно, от една страна, от прецизираната уредба, свързана със споделеното родителство, а от друга - в светлината на палитрата от възможности за решаването на семейния спор от самите страни, при отчитане най-добрия интерес на детето и без намеса на съда.

Използвана литература:

- Matteucci, G. - “Mandatory Mediation, the Italian Experience”, Revista Eletrônica de Direito Processual – REDP, брой 16, декември 2015 г.
- De Palo, G., Harley, P. - “Mediation in Italy: Exploring the Contradictions”, Harvard College Negotiation Journal, октомври 2005 г.
- Alpa, G. - “Arbitration and ADR reforms in Italy” - университетско издание на Университета La Sapienza в Рим, 2018 г.
- De Palo, G., Keller, L. - “Mediation”, раздел 12 - “Mediation in Italy: Alternative Dispute Resolution for All”, Oxford University Press, 2013 г.

- Conte, G. - "The Italian Way of Mediation", Arbitration Law Review, брой 6 (Yearbook on Arbitration and Mediation), статия 9, 2014 г.
- Russo, A., Rossi, B., Pirola Pennuto Zei & Associati - "Family Law in Italy: Overview", Thomson Reuters Practical Law, окт. 2017 г.

VI. Практически решения на идентифицираните проблеми

i. Повишаване на институционалния капацитет за работа с родителски конфликти –специализирани обучения за съдии, адвокати, медиатори, социални работници

Една от основните теми, която бе идентифицирана като проблематична от родителите, интервюирани в хода на проекта, бе липсата на комуникация между отделните звена в сферата на детска закрила и недостатъчния капацитет на човешки ресурси, който да позволи цялостно, пълно и задълбочено изследване на детския интерес. В резултат на това, родители, преминали през съдебно администриране на родителски конфликт, докладват за установена цялостна тревожност у своите деца, подлагането им на различни разпити от различните институции, участващи в процеса и липсата на специализирана работа, насочена към адресиране на така идентифицираните проблеми. В резултат на това се наблюдава засилването на ролята, която доставчиците на социални услуги имат, включително и в хода на предоставяне на психологическо консултиране на деца, съдействие и подкрепа в случаите на поведенчески проблеми, родителско отчуждение, изследване и изготвяне на индивидуална оценка на потребностите на дадено дете след пълен анализ на конкретните му потребности и изготвянето на индивидуален план за подкрепа. Независимо от това, оценките и извършената от тях работа рядко намира своето място в съдебната зала. Напротив, тежест пада върху доклада на дирекция „Социално подпомагане“, който последователно е реферирал в разпоредбите на чл. 49, ал. 5 от СК в случаите на развод между съпрузите по исков ред, чл. 51 от СК в случаите на развод по взаимно съгласие, чл. 59 от СК относно упражняването на

родителските права след развода и т.н. Прави впечатление и разпоредбата на чл. 138а от СК „Социални услуги при спор относно родителски права“, която в ал. 1 постановява, че в случаите на спор относно упражняването на родителските права Дирекция „Социално подпомагане“ изготвя своите доклади и становища на база становища, които от своя страна последната е изисквала от доставчиците на социални услуги. Практическите измерения на подобна разпоредба обаче са съмнителни предвид, че в голямата си част подобни становища от доставчиците на социални услуги на практика не се изискват, а в единичните случаи, когато са поискани, тяхната тежест е неглижирана. Последното, отчитайки липсата на достатъчно човешки ресурси и възможност за задълбочено изследване на потребностите на дадено дете, задълбочава още повече проблема, за който родителите споделят. Всичко това се примесва и разминаващите се разбирания за афекта, който родителският конфликт има върху детската психика, като на практика създава своеобразен вакум, при който специалистите, работещи в сферата на решаване на родителски конфликти и носещи юридическата експертиза, не притежават или притежават в недостатъчна пълнота разбирането за детската психология и нейното повлияване й от родителските конфликти. В обобщение на това се сформира своеобразно „работене на парче“ досежно решаването на конфликт, който в цялост влияе неблагоприятно на детето в изграждането му като личност. Поради това и изкристализира необходимостта от повишаване на разбирането за влиянието, което даден конфликт има върху детето, у всички експерти, работещи в сферата на подобни конфликти. Тук на първо място следва да бъдат посочени адвокатите, които най-често са онези специалисти, стоящи на входа на всеки спор и с които родителите първи комуникират относно предприемането на стъпи в окончателно администриране на родителските си отношения. Именно тяхното отношение и отчитане на детския интерес в разразяващ се конфликт между родителите може да повлияе и върху информацията, която последните подават на своите клиенти и от друга страна – на насочването им към алтернативни форми за намиране на решения. Адвокатът, бидейки онова трето, доверено лице на една от страните по спора, има в правомощията си и от позицията си на професионалист серия от способи, с които може да въздейства на своя доверител в обследването на цялата палитра от потенциални решения на даден конфликт и едва след достигането на едно по-цялостно и задълбочено

разбиране на позитивите, които тя носи, предприемането на последващи действия.

На следващо място, подлежи на допълнително подобряване системата на обучения на съдии с оглед участието им по съдебни дела, включващи родителски конфликти. Понастоящем системата за насочване на подобни казуси към извънсъдебното им решаване посредством медиация е изцяло базирана на правната рамка на ГПК, който предвижда като задължение на съдията да напъти страните към способ за доброволно уреждане на спора. Независимо от предвиденото нормативно насочване към медиация, най-малко 2 пъти в хода на процеса, доста често това нормативно решение на практика остава без да е изпълнено със смисъл и съдържание. Предвид обтегнатите отношения между страните пък простото насочване към медиация рядко може без предварителна подготовка да даде практически резултат. Поради това се очертава и необходимостта от организиране на допълнителна експертна подготовка, насочена конкретно към съдиите от брачните колегии в съдилищата или гледащи подобни дела. Последната би имала за резултат по-точното идентифициране на случаите, подходящи за медиация, отделянето им от казуси, при които се наблюдава домашно насилие и препращането им към съответното извънсъдебно производство, благоприятстващо решението им. Всичко това следва да бъде съчетано и с повишаване на разбирането за афекта, който родителския конфликт има върху детската психика, повишеното разбиране за начина на оценка и обследване на най-добрия интерес на детето, ведно със съчетаването на по-висока критичност спрямо представените по делата различни доказателства от страните.

От своя страна проучените мнениея на родители, преминали през процедура по медиация идентифицират и нуждата от паралелно провеждане на допълнително обучение на медиаторите, работещи с родителски конфликти. Последното е пряка последица и от факта, че понастоящем не е налице изискване за допълнително или надграждащо обучение за медиаторите, поемащи спорове във връзка с упражняване на родителски права. Това, съчетано и с липсата на образователен ценз, поставя лицата, практикуващи семейна медиация, в една ситуация на своеобразен вакум откъм познание и опитност. Понастоящем не съществуват и задължителни изисквания относно

специализацията и сферата, която медиаторите избират за своята работа. Напротив – де факто с преминаването на едно сертифициращо обучение по обща медиация дадено лице може да поема казуси както в сфера търговска, така и сфера семейна и всяка друга медиация. Не е налице и последващ контрол по качеството относно извършваната медиационна дейност от медиаторите, поемащи дела, както и задължение същите да преминават през регулярни курсове за повишаване на квалификацията си. Подобен либерален подход в регулацията на професията медиатор може да се яви пречка пред създаването на доверие в цялостния процес. Последното се дължи на факта, че за да бъде успешно намерено извънсъдебно решение на родителски конфликт, много често е необходимо самите медиатори, включени в процеса, да са добре подготвени и с цялостно и пълно разбиране за детския интерес и специфичните негови измерения, които следва да бъдат покрити от страните. В обобщение, настоящият анализ установи необходимостта от допълнителни обучения за различните експерти, съдействащи на родители за намиране на решения по конфликтните им точки относно общите им деца. Последното ще има за цел повишване на експертния подход и пренасочването на дадени казуси към извънсъдебното им решаване, което при определени обстоятелства би било благоприятно с цел постигане на най-добрия интерес на детето. Паралелно с това, подобни обучения биха позволили да се постигне едно своеобразно полагане на интердисциплинарния подход към решаване на родителски конфликти, при който юридическите постулати биват съчетавани със задълбочено познание и разбиране на чисто психологичните реалии, неизбежна част от разрешаването на спор относно упражняване на родителски права. Разбирането е, че в дългосрочен план последното би довело до подобряването на ефективността на решаване на родителски конфликти.

ii. <u>Създаване на информационни сесии за родители в спор за упражняване на родителските си права</u>

На база емперично събраните данни бе установена острата нужда за повече информираност и материали, достъпни за родителите, преминаващи през решаване на конфликт и тяхната оценка за възможни извънсъдебни варианти за намиране на решение по дадени въпроси. Сред идентифицираните сфери бе

и необходимостта от повишаване на познанието за последствията от родителския конфликт върху детето – било като поведение, емоции, представа за себе си, социални отношения, представяне в училище, постижения и други. Бе установена липсата на целенасочена политика по повишаване информираност на участващите в даден конфликт родители относно отражението на поведението им върху децата и посрещането на специфичните нужди и потребности, които децата им биха имали. Придобиването на знания и умения в тази насока, ведно с подобряване на осведомеността относно цялата палитра от извънсъдбени способи за намиране на решение на родителски проблеми, се отчита като положителна стъпка в насока на извънсъдебно администриране на семейните спорове.

Тук следва да бъде направено отграничението, че необходимостта от повишаване на информираността и капацитета за преодоляване на родителски спорове не е равна на обучение по родителство или каквато и да е друга форма на повишаване на родителския капацитет. Напротив предложените обучителни сесии / информационни материали не съставляват някаква новост, непозната на други правни системи. Същите са добре интегрирани и широко разпространени в редица държава сред които САЩ, Великобритания, Нова Зеландия, Австралия и други. В дискурса на изложеното информационните материали ще предоставят информация за различните характеристики и особености, които предпоставят различен поведенчески и емоционален тип отговор от детето в зависимост от индивидуалните му характеристики, възраст и изграден капацитет за справяне. В редица случаи получаването на информация по този начин не е достатъчно само по себе си, а съгласно процесуалните правила на дадени юрисдикции родителите следва задължително да посетят подобно обучение в рамките и като част от процеса по съдебно администриране на спор относно упражняването на родителските си права. Единствено последното се счита да предоставя необходимата осъзнатост на родителите за афекта, който съдебната процедура би имала за тяхното дете/деца, и за различните способи, които могат да им съдействат за намирането на решение по техния спор. Подобна добра практика, задълбочено изучена и представена в доклада по-горе, се откроява и като допълнителен способ, опосредено който може да се увеличи познанието за същността и дългосрочния афект на проблемите между родителите върху сформиращата

се детска личност. Редом с това информационните материали биха включвали и различните подходящи начини за намеса, планиране на процеса за родителска грижа с оглед изменената ситуация между родителите и предлагането на поредица от логични стъпки за изграждане на една стабилна и подкрепяща детето среда. Всичко това в съвкупност ще съдейства за цялостната подготовка на родителите за участието им в процедура по медиация относно разминаващите се възгледи относно общото дете. Последното цели да подпомогне готовността на страните за намиране на решение в хода на процедура по медиация, както и да съдейства в изграждането на коректни очаквания относно процеса и възможностите, които последния позволява. Така на практика посредством интеграцията на една предварителна фаза в процеса по медиация ще се обезпечи създаването на повишена сетивност у участниците в процедурата по медиация относно конкретните нужди и интереси на детето, афектирано от родителския конфликт. Паралелно на това, информационните сесии ще служат за създаване на една изолирана и емоционално незаредена, до степен на възможност, среда, в която всеки от родителите ще може да получи обективно представяне на възможностите, които са налични за преодоляване на конфликта. За целта именно и се предвижда двойките родители да бъда разделяни в различни групи за информиране / обучение, в които другия родител не участва. От своя страна така предложената структура на предварителна информационна сесия ще позволи обособяването на родителите по групи, явяващи се своеобразни групи за подкрепа, които да обезпечат именно онази нужда от психологично съдействие в спецификата на родителския конфликт и неговите особености. Участието в обучението ще предоставя възможността и посредством личните преживявания да бъдат осмислени дадени ценности, начина, по който последните мотивират определено поведение и осмислянето на конфликта като възможност за подобряване на отношенията с детето.

iii. Въвеждане на единен стандарт в образователната система за работа с деца и родители, преминаващи през развод

На следващо място изкристализира необходимостта от въвеждането на единни практики и подходи за подкрепа, прилагани спрямо родителите, преминаващи през развод или намиращи се в състояние на спор относно упражняване на

родителските си права. Тук следва да бъде отбелязана Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца, в сила от 21.11.2003 г., приета с ПМС № 256 от 07.11.2003 г. Последната, макар и явяваща се приложима правна рамка спрямо доставчиците на социални услуги, не установява практически единен подход при работата с родители преминаващи през родителски конфликт. Това на практика позволява установяването на различни варианти, посредством които да бъде третирано дадено родителско неразбирателство. Последното не подпомага налагането на устойчив модел, около който работещите в сферата специалисти да са се обединили. Всичко това в съвкупност има за свой резултат липсата на предвидимост на системата за подкрепа и решаване на родителски конфликти, ведно с нейното функциониране по добре устновени модели и заложена единна методология. Препоръчително за преодоляване на идентифицирания дефицит е да бъдат обмислени стандарти за провеждане на информационни кампании, специално адресиращи родители, преминаващи през процедура на раздяла. Цел на последните би било повишаване на потенциала за преодоляване на конфликти в най-интимната сфера, ведно с увеличаване на родителския капацитет и способността за неагресивна комуникация с другия родител относно споделената грижа за общото дете.

Паралелно с това, подобни образователни материали, кампании, уъркшопи и обучения биха установили и дали за пример добри модели за поддържане на паралелни здравословни отношения на детето с двамата родители, в най-висша степен позволяващи поддържането на работещи отношения с детето при отчитане на неговия най-добър интерес. По същността си именно посредством подобен подход ще може да се съдейства за повишаване родителското разбиране за възприятието, което детето им има относно конфликта между родителите, методите и изградените механизми у децата за справяне с напрежението и преодоляване на конфликта, възприятието на детето относно съюза и емоционалната достъпност с всеки от родителите. Всичко това е в пряка причинно-следствена връзка с чувството за сигурност у детето, за което процесът на трансформация в семейството е свързан със засилено усещане за уязвимост и загуба на чувството за безопасност, с която семейната среда е изначално е асоциирана. Въвеждайки единен модел за овластяване на родителите посредством подобряване на вътрешното разбиране за конкретните нужди на общото дете и изграждането на конкретните способи, посредством

които последните могат да бъдат задоволени, се цели постигане на дългосрочнон изграждане на едни работещи отношения на родителство, в каквито до този момент родителите в по-голяма част от случаите, родителите не са били предвид емоционалния заряд на отношенията си един към друг. Последното се стреми да изгради емоционално налични родители, със завишена чувствителност, настроени към нуждите и психическото състояние на детето, със засилена активност в отношенията с детето, подпомагайки го в усвояването на житейски умения и ефективни средства за справяне с емоционални състояния, като например състояния на гняв, тъга, комуникационни дефицити.

iv. Повишаване ролята и „гласа“ на детето в процедурите за решаване на родителски конфликти

Един от обследваните варианти за преодоляване на идентифицираните проблеми в решаване на родителските конфликти е посредством повишаване ролята и „чуваемостта“ на гласа на детето, като пряко засегнато от всеки процес, свързан с решаване на спор относно упражняването на родителските права. Теорията е развила два подхода, посредством които последното може да бъде осъществено. Единият е посредством засилване ролята и активността на самия медиатор, превръщайки го в своеобразен проводник на детския интерес и негов охранител. Паралелно на това съществува и втори подход при който на самото дете бива давано гласност посредством включването му в процеса по медиация, предоставяйки му всички процесуални възможности за включване в процеса посредством провеждане на индивидуални срещи, в рамките на които се спазват всички принципи на процеса. Проведени изследвания в редица юрисдикции, имплементиращи детето и неговата роля в процеса, сочат на това че споразуменията, постигнати в процеса на медиация с активното участие на детето, имат по голяма устойчивост спрямо тези, в които гласът на детето не е бил изследван и отчетен. Всичко това идва да илюстрира, че даването на роля и глас в процеса по медиация на детето, има за своя последица постигането на родителски отношения такива, каквито в най-висша степен да благоприятстват стабилната среда, предоставена на детето. Редом с това са правени проучавания и на оценката, които самите деца дават на едно или друго решение

между родителите им относно полагането на ежедневна грижа за последните. Чуждестранните проучвания, правени в тази насока индикират на засилено чувство на удовлетвореност у децата, живеещи в условия, които родителите са уговорили с изслушването и отчитането на това, което детето има да каже в процедурата по медиация. Нещо повече, в годините следващи приемането на едно или друго решение се установява че необходимостта от промяна на родителския план или достигането до съдебни производства пропорционално е засилена именно за онези казуси, по които детето не е било включено като участник в процеса по медиация. Чуждестранният опит в тази насока води до затвърждаването на позицията че в процеса по медиация детето следва да бъде включвано при съблюдаване на неговата възраст, емоционална устойчивост и зрялост. Всичко това в дългосрочен план резултира в ниските нива на последващи съдебни производства по последващо разраснали се родителски конфликти. Интерес в тази насока представлява и факта, че при прилагането на двата вида медиация, описани по-горе, при липсващи предходни съдебни производства, в 84 % от случаите при които е прилагана медиация, отчитаща интереса на детето без то да е част от медиационния процес, в годината, следваща медиацията, биват инициирани съдебни процедури. Същевременно при прилагането на медиация с включване на детето в процеса този процент е едва 17 %. Драстичната разлика в процента на дела, откривани впоследствие при условие, че детето не е било изслушано в процеса на медиация, може да бъде обяснена с факта че децата способстват за постигането на едно по-устойчиво решение посредством своето участие и чуваемостта на гледната им точка, която често в процеса на конфликт бива забравяна. Нещо повече, доста често провеждането на процедура по медиация с участието на детето способства за подобряване на емоционалната достъпност до двамата родители, каквото подобрение не се отчита при воденето на медиация без детското участие. Подобна тенденция се измерва и в нивата на тревожност и различни страхове и фобии, чийто процент е по-висок в случаите, когато медиацията между родителите е провеждана без участието на детето. Естествено подобни резултати следва да бъде отбелязано, че сами по себе си не могат да обосноват предпочитание към една или друга форма на медиация. За достигане на изводите при проведени изследвания в други юрисдикции (например в Австралия) се установяват комбинацията от фактори предопределят един или друг резултат относно емоционалното и

психологично състояние на детето. Сред тях следва да бъдат отчетена следвата взаимовръзка между високите нива на конфликтност между родителите, степента на равнопоставеност на полаганата от двамата родители грижа, броя на нощувки с всеки от родителите, образование на родителите. Така в случаите на споделено упражняване на родителските права, съпроводено с кооперативност между родителите в полагането на грижа за общото дете и емоционална достъпност на всеки от родителите се установява максимално благоприятната среда, отразяваща интереса на детето. Редица други фактори за достигане на това заключение са и оценката, които родители дават на прогреса и който най-често характеризират като позитивен в случаите, когато се е подобрила комуникацията свързана с предаването на детето, увеличила се е честотата на вземането на детето с преспиване от всеки от родителите. В заключение, при направените изследвания се установява че след изтичането на около година след проведената медиация родителите, участвали в процес, който не включва участието на своите деца, най-често не сочат на конкретна причина допринесла за постигане на решението. Напротив, в част от случаите именно бащите докладват висок процент на неудовлетвореност от постигнатия резултат, респективно – споделят чувство за несправедливост от постигнатото споразумение. Паралелно с това, медиационната процедура, която е била проведена с участието на децата, се определя от родителите като „отваряща очите“, „създаваща равнопоставеност между родителите“, „предоставяща възможност да бъде чуто мнението на детето“. Събраните данни от подобни изследвания могат да бъдат обобщени в следните 3 направления:

- **Събуждане за родителите –** възможността да чуят своето дете по един различен и опосреден чрез медиатора начин въздейства емоционално на родителите и ги подтиква към промяна в поведението и отношението им спрямо другия родител. Макар подобно изменение да се постига и в случаите на медиация, фокусирана върху интереса на детето, нейния ефект е по-скоро косвен, защото стъпва върху презумпцията, която родителите дават на това, което предполагат че детето им чувства без възможността за насрещна проверка. Липсата на проверка именно на тези презумпции относно желанията и нуждите на детето имат за свой резултат постигането на споразумения относно това, което родителите вярват, а не това, което в действителност се явява относимо спрямо ситуацията.

- **Изграждането на равнопоставеност –** включването на детето в процеса по медиация има за свой резултат постигането на резултат, който бащите докладват като елиминиращ често срещаната доминираща роля на майката. Изследванията в тази насока установяват, че когато дадено желание или нужда идва директно от детето се увеличава чуваемостта на родителите и интегрирането на подобно мнение и становище в предприемането на последващите мерки.
- **Постигане на споразумения, отразяващи нивото на развитие на детето –** емпиричните изследвания установяват че посредством засилването на фокуса, който се поставя върху нуждите и желанията на детето в процеса на медиация с негово участие, се постигат стабилни споразумения, отразяващи подобрените отношения на всеки от родителите с детето и рефлектиращи в по-добър синхро степента на детско развитие. Нещо повече, проучванията сочат, че бащите, участващи в подобни процедури по медиация впоследствие дават като обратна връзка за постигнатото подобрение на индивидуалните отношения с детето и увеличаването на броя нощувки с преспиване. Подобренията, които се докладват при приложението на този тип медиация, също биват опредлени от родителите като постигащи по-сензитивни споразумения, отчитащи в по-добра степен детския интерес.

Интерес в тази насока представляват и получената обратна връзка от деца от възрастовата група 7-14 години, участници в процедура по медиация с тяхното активно включване. Макар и отразяваща различен социален контекст от съответната държава, в която медиацията е проведена, последната ясно индикира засиленото одобрение, което и самите деца дават на прилагането на модела, при който последните са активно консултирани при вземането на дадено решение от страна на родителите си. 86 % от интервюираните деца намират, че процесът, в който са взели участие, и интервенцията на медиатора е била подпомагаща, 4 % от интервюираните пък споделят, че включването им в процеса е било добро, а едва 8 % не отчитат ползи от участието си в процеса. От по съществено значение обаче се явява проследяването, осъществено на подобни казуси, които в рамките на 1 година след самата интервенция, не показват каквито и да е симптоми на негативно влияние върху децата, взели участие в процеса по медиация. Всичко това се съвместява в цялостно изградената концепция относно засилените ползи от прилагането на

медиационен модел, при който децата се явяват активен участник посредством изслушването им в индивидуална среща с медиатора. Изследваната база данни показва, че семействата, които са имали най-голяма полза от медиацията по този модел са именно родители, чиито връзки на взаимодействие са слаби и чиито отношения в годината, следваща проведения процес са имали драстично подобрение, отразяващо се и на на благосъстоянието на децата. Всичко това обосновава заключението, че повишавайки ролята на „гласа на детето“, предоставяйки му самостоятелно участие в процеса, се достига не просто до повишаване на броя на решение родителски конфликти, но и до подобряване на емоционалното и цялостно благосъстояние на детето. Същевременно установеното позволява да бъде утвърдено на самостоятелно основание ползата от терапевтично въздействие върху отношенията на родителите, дори и в случаите когато последните биват осъществявани в контекста на медиационното производство и посредством участието на детето.

V. Споделено родителство - създаване на методологии за постигането му:

Споделеното родителство е социален феномен, намиращ своето място както в българското общество и в регулацията на обществените отношения, така и в правната рамка. Последното е пример за това как правото отразява движенията на социалните пластове като измененията в регулацията се явяват в пряка причинно-следствена връзка с обществените изменения, а не обратното – културно-социалните феномени да са предизвикани или наложени от промяна в правната рамка. Гледано през тази перспектива можем да заключим, че споделеното родителство като концепция и правен термин е плод на една движение в България, което от една страна поставя изравняването на половете в тази сфера за приоритетно, при паралелното на това активизиране на бащите, защитаващи все по-често позиция да искат по-активна роля в живота на детето независимо от влошаване на отношенията с майката. Всичко това не отминава и световните тенденции в сферата, които поставят бащите все повече в центъра на фокуса като налагат едно поетапно изменение на ролите съобразно с изменението и своеобразното изравняване на доходите между половете, респективно приблизително равното разпределение на времето, което е на разположение на майките и бащите за изпълнение на родителските им

задължения[7]. Пренесено на национално ниво и отчитайки, че за 2017 г. броят на сключените бракове е едва 28 593[8] при 10 411 развода за същата година[9] според статистическите данни на НСИ, острата нужда от намиране на работещи решения по отношение на децата от такива бракове е повече от кристална. Нещо повече, към това се добавя и фактът, че съгласно националната ни уредба родителските права подлежат на съвместно упражняване единствено по време на брака без това да е предвидено след постигането на развод между страните. Така конструираната правна уредба се разминава с редица европейски законодателни решения според които съвместното и паралелно упражняване на родителските права продължава и след прекратяване на брачното правоотношения. Пример за подобно разминаване е правната рамка в Англия, Германия, Франция, Швеция и Австрия[10], съгласно която при развод (независимо дали по взаимно съгласие или исков ред) упражняването на родителските права остава непроменено – т.е. съдът не дължи произнасяне в полза на единия или другия от съпрузите по отношение на точките, описани в чл. 51, ал. 1 от българския Семеен кодекс. Българското законодателство обаче съществено се различава от това виждане, като и предходният и действащият понастоящем кодекс предвижда в рамките на процедурата по развод да бъде приемано еднозначно решение за упражняване на правата между съпрузите, които подлежат на присъждане в полза на единия или другия съпруг, освен ако последните не са постигнали споразумение в различен смисъл. Настоящият доклад цели да представи развитието на законодателната уредба в сферата, концентрирано около следните основни постулати, а именно:

---

[7] Parental Postconflict Explanations: Implications For Children's Adjustment Outcomes, 56 Fam. Ct. Rev. 219 Family Court Review April, 2018 Recent Advances in Understanding Conflict and Development, Anh P. Haa Kathleen N. Bergmana Patrick T. Davies E. Mark Cummings

[8] Данните са извлечени от http://www.nsi.bg/bg/content/3035/%D1%81%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D0%BF%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%B5%D0%BD%D0%B5-%D0%B8-%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2-%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BA-%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0 – отворена на 09.10.2018 г.

[9] Данните са извлечени от http://www.nsi.bg/bg/content/3044/%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%B8-%D0%BC%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%B5%D0%BD%D0%B5 – отворена на 09.10.2018 г.

[10] Boele-Woelki, K., Ferrand, F. et al *Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses.* Antwerp-Oxford: Intersentia, 2004, p. 60

- **интензивното упражняване на родителски права след развод или при наличието на траен конфликт между родителите следва да бъде предоставено едностранно на единия от родителите;**
- **паралелно и общностно продължаване на упражняването на родителските права може да бъде постановено и на двамата родители единствено при условие на постигнато съгласие помежду им в този смисъл.**

УПРАЖНЯВАНЕ НА РОДИТЕЛСКИТЕ ПРАВА СЛЕД РАЗВОД СЪГЛАСНО ОТМЕНЕНИЯ СЕМЕЕН КОДЕКС:

Аксиомното разбиране на семейното ни законодателство е, че след преустановяване на семейната общност родителите са поставени в невъзможност да упражняват съвместно предоставените им родителски права съгласно чл. 123, ал. 1 от СК. Последното се основава на това, че комуникацията между съпрузите, която често е влошена изначално или в резултат на процеса по развод, се явява онази непреодолима пречка към съвместяване упражняването на родителските права. Това се подкрепя и от Постановление № 1 от 12.XI.1974 г., Пленум на ВС (ППВС 1/1974) „Относно обобщаване съдебната практика по предоставяне упражняването на родителските права и определяне личните отношения между децата и родителите при развод“. С последното е прието, че „Прекратяването на брака прави практически невъзможно съвместното упражняване на родителските права.“ С това се дава отговор на въпроса за споделяне на правата и задълженията спрямо децата и на практика се изключва възможността възпитаването и отглеждането да бъде осъществявано от двамата родители и се постановява на един от тях. Подобно разбиране изхожда от приложимата към онзи момент разпоредба на чл. 29 от Семейния кодекс от 1968 г., а именно:

„Чл. 29. В случай на развод съдът служебно постановява на кого от съпрузите се предоставя упражнението на родителските права спрямо децата, определя мерките относно упражняването на тези права и относно личните отношения между децата и родителите и издръжката на децата. Съдът може да постанови децата да живеят при някое трето лице или в съответно заведение. Съдът изслушва родителите, а ако е уместно, и

децата и близки на семейството и решава въпросите с оглед на интересите на децата.“

Видно от цитираната отменена разпоредба, разбирането на законодателя е било, че единствено на един от съпрузите следва да бъде поверено възпитанието и отглеждането на децата. Респективно, становището, че с прекратяването на брака се прекратява и съвместното полагане на грижа за децата без да е налице допускане на възможността това да бъде изменено е препотвърдена и от приложимата съдебна практика.

УПРАЖНЯВАНЕ НА РОДИТЕЛСКИТЕ ПРАВА СЛЕД РАЗВОД СЪГЛАСНО ПОНАСТОЯЩЕМ ДЕЙСТВАЩИЯ СЕМЕЕН КОДЕКС:

Малко по-различно е разбирането застъпено в новия Семеен кодекс от 2009 г., в чийто чл. 59, ал. 2 СК се предвижда, че при липса на споразумение между съпрузите бракоразводният съд служебно постановява при кого от родителите да живеят децата и на кого се предостави упражняването на родителските права. Т.е. най-новата ни кодифицирана уредба предвижда възможност в случаите на развод, когато е необходимо да се приеме режим на упражняване на родителските права, съдът може и да утвърди режим, който страните съвместно са уговорили и приели в името на най-добрия интерес на детето при който те паралелно и по предварително уговорен ред полагат дължимата грижа[11]. Законодателят ни не дава отговор на въпроса дали и как споразумението за подобен въпрос ще бъде постигнато – в пълната дискреция на страните е последните да го уговорят в процес на взаимно разбирателство, посредством медиация или друг извънсъдебен способ за намиране на решение. Принципът, полагащ основата за това, е закрепен в чл. 123, ал. 2 от СК, съгласно който за да бъдат упражнени родителските права следва да е налице общо съгласие между родителите. Това разбиране именно е подкрепено и от ВКС в Тълкувателно решение № 1/2016 от 03.07.2017 г. на ОСГК, съгласно което съдът няма и не

[11] По коренно различен начин е уреден въпросът в чужди законодателства. За пример може да бъде взета правната рамка в Англия, Германия, Франция, Швеция, Австрия, в които законодателно е закрепено, че разводът не променя общността за полагане на упражняването на родителските права и съдът постановява упражняването на родителските права в полза на единия от родителите единствено при възникнало искане в тази насока. Вж. Boele-Woelki, K., Ferrand, F. et al. Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses, Antwerp – Oxford: Intersentia, 2004, p. 60.

следва да разполага с дискрецията да постановява и налага на страните каквато и да е форма на споделено родителство. Същевременно горецитираната разпоредба от СК, както и посоченото Тълкувателно решение предвиждат и препращат решаването на всякакви разногласия да може да бъде осъществено посредством референцията на спора към процедура по медиация или по всеки друг начин, който страните са определили помежду си. Именно това се явява на практика и единственият способ, посредством който страните да могат да постигнат споделено родителство – при пълна своя дискреция и без реферирane към съда.

СПОДЕЛЕНО РОДИТЕЛСТВО – ОПРЕДЕЛЕНИЕ И НАЧИН НА ПОСТИГАНЕ:

Тук следва да се обърне внимание, че българското законодателство и правната ни теория не предлагат определение за понятието споделено родителство. Опит за дефиниране на последното може да бъде почерпен от чуждите правни системи, които предвиждат следното:

> „Споделеното родителство означава установяването на открит диалог и сътрудничество между родителите в процеса на вземане на решения относно възпитанието на общите им деца“.

Неимоверно съществен елемент, през чиято призма може да бъде преценявана ефективността на дадено родителско решение, е най-добрият интерес на детето, който по същността си служи за преценка и стандарт, чието приложение следва да даде обхвата на дискрецията, предоставена на родителите в сферата на упражняване на родителските им права. В действителност последното по същността си представлява единствен критерий на преценка, с изключение на императивните норми на закона и добрите нрави, с който съдът при едно евентуално последващо одобрение на дадено споразумение или постановяване на решение, ще следва да се съобрази. Последното изразява разбирането на законодателя ни, че държавата не следва да се намесва в частната сфера на семейството или в случай на намеса – последната да е изключително ограничена и то единствено с цел охраняване интересите на непълнолетните. Поставянето на интереса на детето като изключителен критерий,

чието приложение приоритетно следва да бъде застъпено при спорните производства относно упражняване родителските права и задължения в исторически план е прието преди 45 г. в Наредбата-закон за брака [12] и продължено в Закона за лицата и семействата от 10.09.1949 г. Подобно разбиране е продължено и от отменения Семеен кодекс от 1968 г. и понастоящем съставлява част от действащия Семеен кодекс – пряко отражение и на задълженията, които държавата е поела съгласно Конвенцията за правата на детето, съгласно които интересите на децата следва да са от *приоритетно съображение (paramount consideration)* в процесуалните действия, осъществявани от съдилищата по дела, имащи потенциала да засегнат детския интерес. Изхождайки от горепосоченото обаче, цитираното ППВС 1/1974 в действителност се отклонява от поетите задъжения от страната по силата на международния договор като отчита, че „*интерсите на децата следва се съгласуват с интересите на семейството и обществото*“. Последното по същество приравнява интересите на детето с тези на семейството – разбиране, което не може да бъде споделено с оглед развитието на наднационалната уредбата в сферата на детското правосъдие. Именно поради това и *Тълкувателно решение № 1/2016 от 03.07.2017 г. на ОСГК на Върховния касационен съд* се явява и своеобразен коректив, предвиждащ, че “*Във всеки случай е задължителна преценката на съда на интересите на детето като водещ критерий за определяне на конкретен режим на съвместно упражняване на родителските права*“. Последното намира отношение и във връзка с постигнатите споразумения между родителите по отношение на начина на упражняване на предоставените им родителски права – които дори и в случаите, когато предвиждат съвместно упражняване на родителските права посредством своеобразната съгласуваност, която следва да бъде осъществена между двамата родители за упражняване на правата им, следва да са базирани на основа на най-добрия интерес на детето. С това може да бъде обяснена и причината поради която Тълкувателно решение 1/2016 г. единодушно приема, че в случаите на развод по исков ред е изключена възможността родителските права да бъдат предоставени за съвместно упражняване на двамата родители

[12] Обн. ДВ. бр.108 от 12 Май 1945г., попр. ДВ. бр.111 от 16 Май 1945г., отм. ДВ. бр.182 от 9 Август 1949г., Отменена с чл. 165 от Закона за лицата и семейството - ДВ, бр. 182 от 9 август 1949 г., отмяната е в сила от 10 септември 1949 г.

при липса на предходна уговорка в този смисъл между тях. Върховните съдии са закрепели идеята, че самият факт на непостигната спогодба е достатъчна индиция относно това, че родителите са в ситуация на невъзможност да вземат работещи решения и да постигат съгласуваности по отношение на общото им дете – обстоятелство, което върховната инстанция е преценила като достатъчно индикативно относно факта на невъзможност по пътя на договорността да бъде постигнато такова решение, което да изпълва със смисъл и съдържание понятието за „най-добър интерес на детето“.

Независимо от това дали препратени от съда или инициирали процеса на медиация по свое усмотрение с цел установяване на споделено родителство, правната теория е отграничила следните особености на процеса, а именно:

i. <u>иницииране на процедура по медиация с цел постигане на споделено родителство:</u>

Обичайният способ страните да постигнат съгласие за участието си в медиация е посредством участието на адвоката, предоставящ процесуално съдействие на която и да е от страните. Това понятие се кристризира в теорията като „конференция клиент-адвокат“ преди процеса на медиация, при който се дискутират целите на медиацията и възможностите, които тя дава с оглед конкретните нужди и специфичните особености на случая. Подобен процес по същество прилича на своеобразен коучинг процес, в които родителят преминава през кратко практическо обучение в принципното училище за преговори – процес, илюстриран от Роджър Фишър в "Да стигнем до: Да водим преговори без да се поддаваме (2-ро издание от 1991 г.) и приложението му в контекста на споделеното родителство. Горното може да се разглежда като условие, което води до увеличаване и улесняване качеството на последващия разговор с другия родител, който в крайна сметка да послужи на целите на процеса за намиране на извънсъдебно решение. За да подготви клиента да се съсредоточи върху опциите и да го отдалечи от фиксираните позиции, е необходима подготовка и задълбочена дискусия по отношение на разглежданите родителски планове, тяхната приложимост и възможности за уреждане, които все още не са били планирани от родителя. Същото рутинно обсъждане на отделните точки, подлежащи на уговаряне в един процес по споделено родителство, следва да бъдат осъществени и самостоятелно и с другия родител с цел предоставянето на

адекватна подготовка на страните, позволяваща по същество провеждането на диалог, фасилитиращ постигането на споразумение.

Отделно от подготовката на клиента-адвокат за процеса на медиация при обсъждане на съвместното родителство, различни юрисдикции са разработили различни стандарти, които изискват отделни образователни програми за родителите, които да бъдат посещавани преди иницииране на процеса на медиация. Такива програми обикновено се организират от центровете по медиация към съответните съдилища, и най-малкото включват инструкции, свързани със следното:

1. Емоционалните, психологически, финансови, физически и други краткосрочни и дългосрочни последици от развода върху възрастните и децата.

2. Предлагани алтернативи на развода.

3. Налични ресурси за подобряване или укрепване на брака.

4. Правен процес на развод и възможности за медиация.

5. Ресурси, достъпни след развода.

6. Чести реакции на децата и родителите относно развода и раздялата.

7. Полезно и вредно поведение на родителите.

8. Умения за комуникация и съвместно родителство.

9. Вредни ефекти върху децата от родителски конфликти, включително домашно насилие.

10. Реакциите на децата по отношение на развод и отделяне на различни етапи на развитие и предупредителни признаци за сериозни проблеми.

11. Отговорност на родителите да предоставят емоционална и финансова подкрепа на децата.

12. Фактори, които допринасят за здравословното приспособяване на децата.

13. Основни видове съдебни производства по семейни спорове.

14. Въпроси, свързани с личните отношения на децата с роднини от рода на майката и бащата.

Счита се, че всичко, описано по-горе, е свързано с проблемите, на които родителите следва да обърнат внимание при всяка ситуация на съществуващо неразбиране с партньора, от когото е общото дете. От своя страна, изброените по-горе елементи могат да се възприемат като подробно подразделение на чл. 47, ал. 1 от Конституцията, съгласно която отглеждането на деца е право и задължение на родителите. По този начин може да се заключи, че правното основание за провеждане на медиацията за уреждане на родителските права и родителски права е Конституцията, която определя принципния подход за проследяване на процеса. Естествено понастоящем в България подобни обучения и задължения на родителите, намиращи се в ситуация на семеен конфликт, да преминават през тях като предпоставка за водене на каквато и да е съдебна процедура, не съществуват. Независимо от това, описаната по-горе теоретична постановка, приложима в редица други юрисдикции, е доказала своето принципно благоприятно въздействие относно постигането на споделено родителство и може да служи като ориентир за експертите, работещи в сферата по отношение на конкретните действия, които да бъдат осъществявани в ситуация на родителски спор.

vi. <u>Изграждане на единен стандарт за комуникация между родителите, преминаващи през процедура по развод и общото им дете</u>

На следващо място изследването на приложимите модели за комуникация и алтернативи за намиране на решение пред родителите индикира необходимостта от изграждането на единен стандарт за комуникация между страните, намиращи се в конфликт както за периода, в който спорът се

разраства, така и за последващата фаза на водене на отношения между страните. Изследваните бази данни от правно-информационните масиви установяват, че една от предпоставките за постигане на споразумение в случаите на родителски конфликт са работещите отношения и задълбоченото разбиране на начина, по който даден родителски спор афектира психиката и личността на общото дете. Интерес в тази насока са и все по-често срещаните споразумения между родители, в които прави впечатление нивото на детайлност, с която се уреждат различни аспекти от отглеждането на детето. Стандартните разбирания и бланкови разработки на „първата и трета събота и неделя с преспиване“, предоставени в полза на единия от родителите биват заменени от далеч по-усложнени споразумения, обхващащи големи аспекти от личността на детето, подробно излагащи различните хипотези, по които родителите следва да постигнат споразумение и начините на достигането му, в случай че такова е невъзможно да бъде установено между родителите на последващ етап. В обобщение може да бъде резюмирано, че с повишаване както информираността на родителите, така и цялостното осъзнаване на афекта на конфликта между родителите върху развиващата се детска личност, се увеличава и броят споразумения между родителите. От своя страна, статистиката в България показва, че щом страните са стигнали до медиационния процес като способ за търсене на решение на своя конфликт, вероятността от постигане на споразумение помежду им е завишен – факт, който следва да се оценява положително като част от необходимата да се осъществи реформа в сектор семейно правосъдие в частта му относно решаване на родителски конфликти.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ СОЦИАЛЕН ФОНД

ДЕЦАТА НА ФОКУС

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да бъде обобщено, че решаването на родителски конфликти понастоящем в страната се осъществява при липсваща единна методология и разработена процедура за тяхното поетапно отнасяне към извънсъдебни и съдебни способи за намиране на решение. Последното бе потвърдено в хода на проведените емпирични проучвания в подготовката на настоящия Доклад , видно от които бе установен дългосрочният негативен ефект, който родителските конфликти имат върху детското развитие и психика. Всичко това предопределя и нуждата от изграждането и внедряването на единен инструмент, разработен с оглед спецификите на родителските конфликти и най-добрия интерес на детето, който да бъде внедрен като част от реформата в съдебната система и да способства за разтоварването ѝ от казуси, които изначално не ѝ принадлежат.

В резултат на настоящото изследване бе потвърдена нуждата от изграждането на цялостна стратегия за решаване на спорове относно начина на упражняване на родителски права, в това число и от необходимостта от внедряването на мултидисциплинарен подход при тяхното адресиране, ведно с повишаване експертизата и достъпа до информация от страна на всички участващи в конфликта. Предприемането на последното би имало за свой очакван резултат повишаването на броя казуси, насочени за извънсъдебното им разрешаване посредством медиация, респективно – увеличаване на броя на извънсъдебните спогодби, постигани между родителите, при увеличаване качеството на комуникацията, обезпечаване устойчивостта на даденото разрешение и гарантиране охраняването в най-висша степен на интереса на детето.

С оглед на това са и отправените препоръки в този Доклад, които стъпват на основата на изследваните добри чуждестранни практики, и се състоят от следното:

- повишаване капацитета и експертизата на работещите с родителски конфликти;
- създаването на единен модел за провеждане на информационни сесии за родители, целящи да подобрят родителското разбиране за негативния ефект на спорното съдебно производство върху развиващата се детска личност;
- предлагането на методология за обследване най-добрия интерес на детето, която да бъде повсеместно приложима както по различните извънсъдебни производства, така и в съдебните такива с оглед гарантиране най-добрия интерес на детето.

НАСТОЯЩИЯТ АНАЛИЗ Е ИЗГОТВЕН ПО ПРОЕКТ BG05SFOP001-3.003-0063-C01 „ДЕЦАТА НА ФОКУС В РЕФОРМАТА НА СЪДЕБНАТА СИСТЕМА“, ФИНАНСИРАН ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА „ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ“

Начало: 18.02.2019 г.
Край: 18.08.2020 г.
Обща сума на проекта: 85,745.48 лв.